

MUDr. Raymond A. Moody

I. ŽIVOT PO ŽIVOTĚ

(Bentam Books, Inc., New York 1976)

II. ÚVAHY O ŽIVOTĚ PO ŽIVOTĚ

(Bentam Books, Inc., New York 1978)

Na závěr je přiložena též kritika z listu „France Dimanche“ z 1. a 8.listopadu 1981 a článek z časopisu „Naše rodina“ (roč.1980)

Předmluva k francouzskému vydání od Paula Misrakiho

Koncem minulého léta, můj přítel filmař Etienne Périer, znaje můj zájem o fenomény parapsychologické a paranormální, mi přinesl z jedné cesty do New Yorku exemplář této neobyčejné knihy Life after Life od Dra Raymonda Moodyho. Toto dílo vzbudilo za Atlantikem vášnivou diskuse, o níž jsem se dověděl díky obsáhlému článku uveřejněnému v americkém magazínu Newsweek (z 12. 7. 1976).

Zmíněný článek, nadepsaný Life after Death? („Život po smrti?“) začíná komentářem o známých již pracích Dr. Elisabeth Kübler-Rossovové, týkajících se psychologického chování umírajících. Tyto studie odhalily kromě jiného a proti všemu očekávání, že osoby vrácené znovu k životu díky novým technikám, když prošly po určité dobu (až dvanácti hodin) stavem klinické smrti - zástava srdce, nulová mozková činnost - vykládaly někdy o zvláštních dobrodružstvích, která se jim přihodila během jejich krátkého průchodu záhrobím. Nadto se ukázalo, že mohly podat věrnou zprávu o tom, co se dělo v jejich nemocniční místnosti, zatímco ležely v bezvědomí a bez známek života; udávaly přesný počet ošetřujícího personálu, který se podílel na znovuoživovacím úsilí, opakovaly slovo za slovem rozhovory, které probíhaly, popisovaly posléze metody, které jim byly dříve úplně neznámy. Přesnost jejich zpráv ukázala, že nemohlo jít o sny nebo o halucinace. Toto trvání určitého druhu vědomí u jednotlivce, jehož tělo už neplní žádnou zvláštní funkci, mohlo by být - řečeno slovy Dr. Kübler-Rossovové - prvním důkazem o přežití smrti.

Je nutno říci, že podobné prohlášení lékaře těšícího se z určité autority, muselo způsobit pobouření mezi psychology, nebo mezi teology, neboť tito poslední mají za to, že přežívání duše (pokud ta existuje) musí zůstat záležitostí víry. Nicméně hlavní zájem se projevil v lékařských kruzích Spojených států, kde se netrpělivě čeká na objevy nových skutečností.

Zde zasáhly studie Dra Raymonda Moodyho výběrem padesáti svědectví z daleka většího počtu hlášení pocházejících buď od osob vyrvaných z dočasné smrti nebo od osob, které zažily smrt velmi zblízka a jejichž dojmy vykazují podivuhodnou shodu. Moudřeji už jako kolega, Dr. Moody odmítá spatřovat v těchto hlášeních důkaz (ve vědeckém slova myslu) o životě po smrti. Nicméně, v druhé části svého výkladu - která je v mých očích nejdůležitější - marně se snaží nalézt v uváděných pramenech přirozené vysvětlení, jako např. účinek anestetických látek, nebo psychického prostředí daného kulturním zázemím nebo náboženským založením pacienta. Avšak žádná z těchto vysvětlení nakonec neobstojí před hlubším zkoumáním. Nemá-li hypotéza

o přetrvávání určité formy vědomí po smrti fyzického těla být trvale potírána, měla by, z objektivního hlediska, zaujmout místo mezi možnostmi. A tam jsme právě došli v očekávání nového rozvoje lidského poznání.

Raymond Moody, doktor filosofie a medicíny, postaral se o to, aby se sám představil čtenáři během úvodní statě, která nikoho nenechává na pochybách o jeho metodickém postupu a správnosti myšlení.

Předmluva od Dr. Elisabeth Kübler-Rossové

Měla jsem tu přednost číst před zveřejněním dílo Dr. Moodyho Život po životě, a jsem velmi potěšena, že tento mladý universitní profesor měl odvahu shromáždit své objevy, aby umožnil širší veřejnosti tento nový druh bádání.

Jelikož jsem měla osobně příležitost během dvaceti posledních let být při nemocných, jejichž utrpení se chýlilo ke konci, zajímala jsem se stále hlouběji o studium fenoménu smrti. Takovým způsobem jsme se v mnohém poučili o této věci, ale ještě nám zbývá mnohé objasnit o tom, co se děje ve chvíli smrti a co naši nemocní zažívají, když jsou lékařsky považováni za mrtvé.

Pátrání, o němž Dr. Moody vykládá ve své knize, je toho druhu, že vnáší mnoho světla do tohoto problému, potvrzuje nadto, čemu jsme se naučili po dvou tisících letech, a to, že existuje život o smrti, což vyplývá ze svědectví nemocných, kteří umírali a zachovali si vědomí o svém okolí, když byli prohlášeni za klinicky mrtvé. Co v tomto spisu je popsáno podivuhodným způsobem, potvrzuje mé vlastní pátrání, založené na prohlášeních nemocných, kteří po klinické smrti se vrátili do života proti všemu očekávání, často dokonce k velkému překvapení vysoce kvalifikovaných specialistů, jejichž jména jsou dobře známa.

Všichni nemocní měli dojem, že poletovali mimo tělo, dojem doprovázený pocitem míru a plnosti. Většina z nich si uvědomovala přítomnost jiné osoby, která jim přicházela na pomoc během tohoto přechodu na jinou úroveň existence. Téměř všichni byli přijati svými drahými dříve zesnulými nebo nějakou náboženskou postavou, která hodnotila jejich pozemský život a souvisela ovšem s vírou dotyčných lidí. Pro mne znamená kniha Moodyho skutečné obohacení mých zkušeností ve chvíli, kdy se chystám shrnout výsledky vlastních zjištění.

Není pochyb o tom, že se Dr. Moody bude muset připravit na to, že bude muset čelit mnohým kritikám pocházejícím ze dvou protilehlých stran. Na jedné straně církevníci se budou pohoršovat nad tím, že se někdo odvážil dotknout oblasti, kterou považovali za tabu; představitelé některé konfese už vyjádřili svůj nesouhlas s podobnými studiemi. Jeden kněz dokonce mluvil o „provádění milosti za sníženou cenu“. Jiní měli jednodušeji za to, že přežití smrti mělo by zůstat článkem víry a nemělo by se podrobovat diskusi s kýmkoliv. Pokud se týče druhé kategorie nespokojených, s nimiž se asi Dr. Moody neseťká v dobrém, budou to vědci a lékaři, pro něž veškeré bádání tohoto druhu má povahu nevědeckou.

Mým názorem je, že naše společnost se nyní nachází v přechodovém období; bude muset najít odvahu k tomu, abychom otevřeli nové dveře a připustili, že nynější naše vědecké nástroje nejsou vhodné pro tyto nové oblasti. Myslím, že tato kniha otevře nové perspektivy nepředpojatým duchům a poskytne jim naději a odvahu, že vstoupí do dosud neprozkoumaných terénů. Doví se, že hlášení

předložená Dr. Moodym přísně odpovídají pravdě, neboť byla zaznamenána badatelem autentickým a poctivým; kromě toho potvrzuje všechny mé práce a pozorování jiných vědců, universitních učitelů, církevních osobností seriózní povahy, kteří se odvážili proniknout do těchto nedotčených území s nadějí, že poskytnou pomoc všem, kteří dávají přednost vědění před vírou.

Doporučuji proto četbu této knihy všem, kdo mají otevřeného ducha a blahopřeji Dr. Moodymu k odvaze, kterou osvědčil, když zveřejnil plody svých objevů.

Nová oblast vědeckého výzkumu

Knihla život po životě je vlastně populární verzí jeho doktorské práce zbavené vědeckého a dokumentárního aparátu nezbytného pro vědecké dílo. Moody shromáždil materiál o stopadesáti případech, v nichž šlo o stav, který nazval „out of body“ - „mimo tělo“, čili prožitků, které dotazované osoby popsaly jako „vyjití mimo tělo po klinické smrti nebo v její blízkosti“. Tyto osoby pocházejí z různých společenských vrstev, z různých míst, jsou různého věku, vzdělání i světového názoru. Na základě těchto výpovědí tvrdí Moody, že jejich zážitky jsou do značné míry shodné a samozřejmě mimo vyskytující se rozdíly - že odpovídají jistému společnému modelu, který se rozhodl zrekonstruovat. Již po napsání své doktorské práce se setkal s Dr. E. Kübler-Rossovou z denverské univerzity, známou tanatoložkou (tanatologie = věda o smrti), která na základě svých výzkumů plně stála za jeho výsledky. Ostatně, tyto výsledky už potvrdilo i dílčí studium v socialistické zemi, tedy ve zcela jiném sociálním prostředí.

Moody, jak sám píše v úvodu, nechce svou knížkou zdůvodňovat žádné filosofické či světonázorové teze týkající se života po smrti. Přiznává sice, že sám je věřící (metodista), ale že při svých výzkumech neměl dosud ani čas se seznámit s celou historickou literaturou o tomto tématu. Jenom v závěru knihy Život po životě cituje Platona, tibetskou Knihu mrtvých, Swedenborga aj. Je si vědom, že „jistě bude mnoho lidí, kterým se výpovědi zachycené v knize budou zdát nevěrohodné, a že jejich první reakcí bude odmítnutí. Nemám to nikomu za zlé. Sám jsem pociťoval totéž, když jsem před několika lety tyto výzkumy zahájil. Motivem, proč se rozhodl zpřístupnit výsledky své práce široké veřejnosti, byla mimo jiné snaha ukázat na tuto dosud neznámou oblast, ukázat i nápadnou shodu v mnohých výpovědích, i účast na úkolu, který se dnes jeví jako převážně humanistický a jež by bylo možno označit jako „výchovu k dobré smrti“.

Moody vybudoval na základě shod v různých výpovědích jakýsi ideální model přežití klinické smrti, který popisuje takto:

Člověk umírá. Když kritická situace jeho organismu dosahuje vrcholu, slyší, jak lékař konstatuje jeho smrt. Začíná teď slyšet nepříjemný zvuk, něco na způsob pronikavého zvonění nebo hlasitého nářku, a v téže době má pocit, že se velmi rychle pohybuje dlouhým temným tunelem. Potom se náhle ocitne mimo své tělo, i když z jistého odstupu, jako kdyby byl pouhým pozorovatelem. Z toho nezvyklého bočního úhlu pozoruje oživovací pokusy lékařů a je emocionálně hluboce rozrušen.

Tak například dívka, která prožila „stav mimo tělo“ jako důsledek autohavárie, z níž si odnesla několik vážných zranění, popsala svůj prožitek takto: „Viděla jsem své vlastní tělo celé zkroucené uvnitř

rozbitého auta, okolo kterého se shromáždili lidé, ale nic jsem necítila. Bylo to tak, jako by tělo náleželo úplně někomu jinému, anebo jakoby to prostě byl nějaký předmět. Věděla jsem, že to je moje tělo, ale bylo mi úplně cizí, lhostejné.“

Po určité době se začíná přežívající orientovat a zvykat si na svou zvláštní situaci. Zjišťuje, že stále má jakési „tělo“, které se však svou povahou i vlastnostmi úplně liší od toho těla, které opustil. Krátce potom se přiblíží jakési jiné bytosti, aby ho přivítaly a pomáhaly mu. Postřehne nevýrazné postavy dříve zesnulých příbuzných a známých. Objeví se před ním i bytost, s kterou se před tím nikdy nesešel, světelná bytost, vydávající ze sebe vlny sympatií a lásky a pociťovatelného tepla. Tato bytost k němu směřuje, a aniž užívá slov a otázek, vede ho k vlastnímu zhodnocení jeho života. Pomáhá mu přitom tím, že mu v bleskové retrospektivě ukazuje panoráma hlavních událostí, kterými prošel. V jistém okamžiku se umírajícímu zdá, že se blíží k jakési bariéře či hranici. Usuzuje z toho, že se musí vrátit na zem, že čas jeho smrti ještě nenadešel. Brání se tomu, vědomí dalšího života po opuštění těla ho přitahuje natolik, že nepociťuje chuť k návratu. Přepřuhují ho intenzivní pocity radosti, lásky a pokoje. Avšak bez ohledu na svůj vnitřní odpor spojuje se jakýmsi neznámým způsobem znovu se svým fyzickým tělem a vrací se do života. Později se časem snaží vyprávět o těchto svých zážitcích jiným lidem, ale naráží přitom na potíže srozumitelnosti. Především nenalézá vhodná slova, která by mohla vyjádřit to, co se s ním událo. Nicméně působí tento jeho prožitek hluboce na jeho další život a na jeho vztah ke smrti a jejímu smyslu v životě.

Jedna žena popisuje své dojmy z doby, kdy byla prohlášena za mrtvou, takto: „Byl to pocit nejvyššího klidu a bezpečí, spojený s naprostým nedostatkem strachu. Nalézala jsem se v jakémsi tunelu vybudovaném jakoby ze soustředěných kruhů. Nějakou dobu po tomto mém zážitku jsem viděla v televizi program zvaný „tunel času“, v němž lidé cestovali z času do času právě takovým spirálovitým tunelem. To je asi nejbližší tomu, co jsem tenkrát pociťovala.“

A ještě jedno svědectví: „Uslyšel jsem hlas - ne tak, jak se slyší lidský hlas, ale jakoby za smyslovými vjemy, oznamující mi, co mám dělat, a nepociťoval jsem už strach z návratu do svého fyzického těla.“

Ke knížce napsala předmluvu zmíněná Dr. Kübler-Rossová. Píše v ní: „Třebaže Dr. Moody netvrdí, že zkoumá sám jev smrti, vyplývá z jeho výzkumů, že umírající si zachovává vědomí prostředí, i když už byla konstatována jeho klinická smrt. To souhlasí s mými nálezy, v nichž jsem se opírala o výpovědi pacientů uznaných za mrtvé a vrácených k životu často k údivu kvalifikovaných vynikajících lékařů. Soudím, že naše společnost je v současné době v přechodné etapě. Musíme mít odvahu otevřít dveře novým výzkumům, odvahu přiznat si, že naše současné nástroje jsou v této oblasti nedostačující. Podle mého názoru otevře tato kniha mnoho takových dveří lidem s širokými obzory, bude pro ně zřídlem odvahy a způsobí, že náležitě ocení novou doménu vědeckého bádání.“

Již nyní je ovšem možno prohlásit, že výzkumy Dr. Moodyho se netýkají „života po smrti“, nýbrž pouze stavu vědomí umírajícího člověka. Dokazují, že lidská osobnost má v blízkosti smrti možnost nového suverénního pohledu na celý svůj život a že je to pohled, v němž se jeho mravní vnímavost, nabytá v průběhu života, stává nejdůležitější. Dokládají rovněž, že dosud dobře neznáme spoje mezi vědomím

organismem, že dosud používaná kritéria klinické smrti jsou nespolehlivá a opírají se o slabé, pouze biologické základy.

Úvod

Protože tuto knihu napsal jenom člověk, odrážejí se v ní samozřejmě názory, postavení a předsudky autora. A tak, ačkoliv jsem se snažil být objektivní a přímý, může přece jenom být dobré, když čtenář bude o mně něco vědět, protože to, o čem kniha mluví, je velmi neobvyklé.

Tedy především jsem nikdy sám nebyl v těsné blízkosti smrti, a nepodávám tedy výčet svých vlastních zkušeností. Ale současně si nedělám nárok na přísnou objektivitu, protože jsem se v tomto prožitku citově angažoval. Slyšel jsem tolik lidí líčit tolik neobyčejných událostí, které zde uvádím, že jsem počal mít pocit, že jsem je sám prožil. Mohu pouze doufat, že tento postoj neovlivnil střízlivost a rovnováhu mého přístupu.

Za druhé nemám velké znalosti, pokud jde o rozsáhlou literaturu o paranormálních a okultních jevech. Neříkám to proto, abych ji nějak snižoval, protože věřím, že její podrobnější znalost by možná přispěla k pochopení studovaných jevů. A mám teď v úmyslu se podívat blíže na některé tyto spisy, abych zjistil, jak dalece se moje výzkumy shodují s výzkumy jiných.

Za třetí považuji za nutné říci něco o své náboženské výchově. Moje rodina patřila k presbyteriánské církvi, ale rodiče se nikdy nesnažili vnučovat dětem své náboženské přesvědčení. Snažili se pouze, aby podporovali zájem, pokud jsem jej během dospívání projevoval a dávali mi příležitost jej rozvíjet. A tak jsem vyrostl s „náboženstvím“, které nebylo sbírkou stanovených naučení, ale spíš zájmem o duchovní a náboženské doktríny, učení a otázky. Věřím, že všechna velká náboženství světa nám mají mnoho co říci a věřím také, že nikdo z nás nedovede odpovědět na všechny ty základní a hluboké otázky, kterými se náboženství zabývá. Pokud jde o matrikovou příslušnost, jsem metodista.

Za čtvrté: moje akademická a profesionální příslušnost je poněkud nesourodá - někdo by dokonce mohl říci, že protichůdná. Studoval jsem filosofii na universitě ve Virginii a v roce 1969 jsem udělal doktorát filosofie. Po třech letech, kdy jsem vyučoval na universitě v severní Karolíně, jsem šel studovat medicínu s úmyslem stát se psychiatrem a učit filosofii medicíny na lékařské fakultě. Tyto zájmy a zkušenosti přirozeně pomohly utvářet mé stanovisko k studii obsažené v této knize.

Přál bych si, aby tato kniha vzbudila zájem o jev, který je na jedné straně velmi rozšířený a zároveň skrytý, a současně aby pomohla vytvořit pro něj příznivější přijetí. Je totiž mým přesvědčením, že tento jev má velký význam nejen pro četná akademická a praktická odvětví - zejména psychologii, psychiatrii, medicínu, filosofii, teologii a pro kněze, ale také pro to, jak žijeme svůj každodenní život.

Dovolte mi také, abych řekl hned na začátku, že z důvodů, které vysvětlím později, nemám snahu dokázat, že existuje posmrtný život. Myslím, že takový „důkaz“ v současné době ani není možný. A částečně i proto jsem neuváděl jména a zakryl jsem některé podrobnosti, které by mohly vést k identifikaci osob, i když obsah vyprávění je nezměněn. To bylo nutné, jednak abych zachoval

soukromí těchto osob a v mnoha případech, abych získal povolení ten sdělený zážitek uveřejnit.

Bude mnoho těch, kteří shledají obsah této knihy neuvěřitelným a jejich první reakce bude, že to prostě pustí z hlavy. Naprosto neodsuzuji nikoho z této kategorie lidí; ještě před několika lety bych byl udělal totéž.

Nežádám také na nikom, aby přijal a věřil tomu, co píše jenom na základě mé autority, naopak výslovně žádám, aby to nikdo nedělal. Jen bych prosil každého, kdo tomu nebude věřit, aby se trochu poptával na vlastní pěst. Vyslovil jsem tuto prosbu už mnohokrát a mnoho lidí, kteří mne poslechli, ztratili svou nedůvěru a sdílejí se mnou údiv nad těmito událostmi.

Na druhé straně bude jistě mnoho těch, kterým má kniha přinese velkou úlevu, až zjistí, že nejsou sami, kdo něco takového prožil. A těm - a zvláště jde-li o lidi, kteří své zážitky tajili přede všemi, s výjimkou snad několika svých nejbližších - mohu jen říci: „Dovolte mi doufat, že tato kniha vám dodá odvahy, abyste promluvili, aby padlo trochu světla na tu nejsložitější rovinu lidské duše.“

2. Smrt jako taková

Jaké je zemřít? Otázka, kterou si lidstvo klade od svého vzniku. Během několika minulých let jsem měl možnost položit tuto otázku početné skupině posluchačů. Od posluchačů psychologie, filosofie, sociologie, až po církevní organizace, televizní diváky a společenské kruhy a nakonec odborné lékařské společnosti. A zkušenosti získané na těchto pohovorech mne opravňují k prohlášení, že tento předmět vzbuzuje silné city u lidí všech povahových i společenských typů.

Ale přes ten hluboký zájem má mnoho lidí zábrany o smrti mluvit. Jsou pro to dva důvody:

Jeden je dán psychologíí a kulturou; je to prostě tabu. Cítíme, možná podvědomě, že každý - i nepřímý - kontakt se smrtí nás staví před vyhlídku na vlastní smrt, že nás k ní přitahuje a dělá ji bližší a hmatatelnější. Tak např. většina mediků, včetně kdysi mne, shledává, že i letmé setkání se smrtí při návštěvě anatomické laboratoře vyvolává silný pocit duševní nevolnosti. Dnes je mi moje tehdejší reakce jasná. Dodatečně si uvědomuji, že nešlo jen o cit k té osobě, jejíž pozůstatky jsem tam viděl, ale o to, že na tom pitevním stole ležel symbol mé vlastní smrtelnosti. I když nevědomky, přece jen se mi asi ozvalo v mysli: „Jednou tu budeš ležet ty.“

A stejně tak i mluvit o smrti leží psychologicky v téže rovině, jako jiné způsoby nepřímého přibližování se k smrti. Mnoho lidí má zřejmě pocit, že mluvit o smrti je jako ji vyvolávat do takové blízkosti, že je nutné čelit nevyhnutelnosti svého vlastního zániku. A tak, abychom si ušetřili to trauma, prostě se těm rozhovorům vyhýbáme, jak to jde.

Druhý důvod, proč o smrti neradi mluvíme, je složitější a spočívá v povaze samotné řeči. Protože slova lidské řeči jsou většinou obrazy věcí, které známe prostřednictvím tělesných smyslů. A smrt leží mimo naše smyslové zkušenosti, protože většina z nás se s ní ještě nesešla.

A tak, máme-li o smrti mluvit, musíme se vyhnout jak společenským zákazům, tak i vžitým jazykovým potížím daných vlastní nedostatečnou zkušeností. Často to končí eufemistickými analogiemi. Srovnáváme smrt s příjemnějšími věcmi z běžné zkušenosti.

Snad nejběžnější analogií tohoto typu je přirovnání smrti k spánku. Říkáme si, že zemřít je jako usnout. Je to obraz běžný ve všech řečech a sejdeme se s ním v literatuře mnoha kultů i věků. Zřejmě to byl běžný obrat i za starého Řecka. V Iliadě nazývá Homér spánek sestrou smrti a Plato v Apologetice klade do úst svého učitele Sokrata, který byl právě athénskou justicí odsouzen k smrti, tato slova:

„A jestliže je tedy smrt jen bezesným spánkem, musí to být ohromný zisk. Myslím, že kdyby nám někdo řekl, abychom si vybrali noc, kdy jsme spali tak hluboko, že k nám ani nepronikl sen, a přirovnali ji k jiným nocím a dnům ve svém životě a pak po úvaze řekli, kolik lepších a šťastnějších nocí jsme prožili, myslím, že bychom těch nocí a dnů napočítali málo vzhledem k ostatním. Je-li tedy smrt taková, pak ji nazývám ziskem, protože pak celý čas bude možno považovat za jednu jedinou noc.“

Stejná analogie je součástí našeho běžného jazyka. Např. výraz „uspat“. Řeknete-li zvěrolékaři, aby vám uspal psa, máte obvykle na mysli něco velmi odlišného, než když totéž řeknete anesteziologovi, ať jde o vašeho muže či ženu. Jiní lidé dávají přednost jiné, ale podobné analogii. Řeknou, že smrt je zapomení. Když člověk zemře, zapomene na všechno trápení, všechny špatné vzpomínky zaniknou.

Ale ať už jsou analogie o spánku či zapomení sebeběžnější, nestačí na to, aby nás uklidnily. Obě vlastně jsou touž formulací jediného tvrzení. V přijatelné formě říkají to, že smrt, je vlastně trvalou anihilací našeho vědomí. A v tom případě nemá smrt žádný žádoucí rys spánku či zapomení. Spánek je pozitivní žádoucí životní zkušenost, poněvadž po něm přijde probuzení. Noc klidného spánku nám udělá příští den radostnější a produktivnější. Když se neprobudíme, nemůžeme z těchto darů těžit. A stejně tak anihilace veškerého vědomí vezme s sebou nejen ty příjemné vzpomínky, ale i všechny ty dobré. A tak, při bližším pohledu, není ani jedna analogie tak dobrá, aby nás zbavila úzkosti při pomyšlení na smrt.

Existuje však názor, který pojem smrti jako anihilace vědomí popírá. Podle této - možná starší tradice - nějaká součást lidské bytosti přežívá i potom, kdy fyzické tělo přestalo fungovat a zaniklo. Ta přežívající součást má mnoho jmen: psyché, duše, mysl, duch, já, bytí, vědomí. Ale ať se nazývá jakkoli, patří pojem, že člověk smrtí přechází do jiné oblasti bytí, k nejposvátnějším myšlenkám lidské víry. V Turecku bylo objeveno pohřebiště, kterého používali i Neandrtálci před stotisíci lety. Tak se archeologům podařilo zjistit ze zkamenělých otisků, že tento starověký člověk pohřbíval své mrtvé do loží z květin, což možná ukazuje na to, že ve smrti viděl důvod k oslavám k přechodu z tohoto světa na onen svět. A skutečně všechny starověké hroby po celém světě svědčí o víře v přežití tělesné smrti.

Stojíme tedy proti dvěma protikladným odpovědím na svou otázku

o povaze smrti. Obě jsou velmi staré a obě stále platí. Jedna říká, že smrt je zánikem vědomí, druhá, že je to přechod duše nebo mysli do nové existence. V tom, co píší dále, se nechci přiklonit ani k jedné ani k druhé odpovědi. Chci prostě jenom podat informaci o výzkumu, který jsem v té věci podnikl.

V minulých letech jsem se setkal s řadou lidí, kteří zažili něco, čemu budu dále říkat „posmrtná zkušenost“. Setkal jsem se s nimi různým způsobem. Nejdříve náhodou. V roce 1965, když jsem studoval filosofii na universitě ve Virginii, jsem se setkal s profesorem psychiatrie na lékařské fakultě. Od začátku mi byla nápadná jeho laskavost, humor a lidské teplo. Pak jsem se s překvapením dověděl, že prožil klinickou smrt dvakrát během desíti minut, a že vyprávěl fantastické věci o tom, co během své smrti zažil. Pak jsem jej sám slyšel to vyprávět skupince studentů. Velmi mne to zaujalo, ale protože jsem nebyl schopen ten zážitek posoudit, prostě jsem jej odložil a to jak v mysli, tak i ve formě magnetofonového záznamu.

Po několika letech, už jako doktor filosofie, jsem učil na universitě v severní Karolíně. V jedné přednášce jsem dal studentům číst pasáž z Platona, kde se mluví mezi jiným o nesmrtelnosti, ale zdůrazňoval jsem ostatní doktríny, ne diskusi o životě po smrti. Po přednášce přišel za mnou jeden posluchač s prosbou o rozhovor. Zajímala ho otázka posmrtného života, protože jeho babička prošla po operaci klinickou smrtí a vyprávěla o velmi zvláštním zážitku. Řekl mi o něm a já jsem s velkým překvapením slyšel téměř stejnou historii, jakou jsem před lety slyšel od svého profesora psychiatrie.

Teď jsem začal pátrat trochu víc a zařadil jsem otázku přežití fyzické smrti do filosofického kursu. Přitom jsem se velmi pečlivě vyhýbal zmínce o těch dvou předchozích případech. Byl jsem prostě na čekané. Říkal jsem si, že jsou-li ty zážitky běžné, dovím se něco, jen když trochu naznačím pochopení. A byl jsem velice překvapen, protože téměř v každém ročníku o asi 30 posluchačích za mnou přišel aspoň jeden z nich s podobným osobním zážitkem.

Co mne zaráželo od samého začátku bylo to, jak si jednotlivá vyprávění byla podobná, a to přesto, že s nimi přicházeli lidé různých náboženství a různého společenského původu a výchování. V roce 1972, to už jsem byl na lékařské fakultě, jsem měl těch případů řadu, a začal jsem o nich mluvit se známými lékaři. Pak mne jeden z nich přemluvil, abych o tom přednášel na semináři lékařské společnosti; a pak následovaly další veřejné přednášky. A zase mě každá přednáška obohatila o další osobní zážitek některého z posluchačů.

Když jsem se pak v tom oboru stal známým, začali mi lékaři posílat pacienty, které vrátili životu, a kteří měli nezvyklý zážitek. Dostával jsem také dopisy jako odpověď na své články v novinách.

V současné době mám sbírku asi 15 takových případů. Rozpadají se do tří skupin:

- 1) Zážitky lidí, kteří byli oživeni po tom, co byli po ohledání lékařem prohlášeni za mrtvé.
- 2) Zážitky lidí, kteří při nehodě utrpěli vážné zranění a byli smrti velmi blízko.
- 3) Zážitky umírajících, kteří je vylíčili přítomným a ti je pak vyprávěli mně.

Z tak obsáhlého materiálu, jakým je 150 případů, bylo ovšem nutno vybrat. Úmyslně jsem vyřadil třetí skupinu, přestože souhlasí velmi dobře s oběma předchozími, ale jednak jsem potřeboval redukovat to množství, a za druhé mi to umožňuje držet se materiálu, který mám z první ruky. Podávám tedy zprávu o zkušenostech asi 50 lidí, které jsem měl možnost do podrobností vyslechnout. Případy z první skupiny jsou dramatictější.

A skutečně, tyto případy budily největší pozornost při všech veřejných přednáškách. Někdy se pak v novinách objevují zprávy, že jsem se zabýval jen těmito případy.

Ale při výběru pro tuto knihu jsem pokoušení obírat se jen případy z té první skupiny odolal, protože - jak bude patrné dále - případy z druhé skupiny se od první nijak neliší, ale spíše na ni navazují. A také proto, že ačkoli jsou si jednotlivé zážitky velmi podobné, silně se různí okolnosti, za kterých k nim došlo, i osoby, které je vyprávěly. Snažil jsem se proto vybrat zkušenosti, ve kterých se tyto rozdílly odrážejí. A to bych si přál, abyste si uvědomili, než přejdeme k tomu, co člověk může zažít při své smrti.

3. Prožitek smrti

Přes rozdílné okolnosti, za kterých se lidé dostávají do těsného styku se smrtí, a přes rozdílné povahy těchto lidí, zůstává pravdou, že všechna líčení tohoto prožitku jsou si nápadně podobná. Podoba mezi jednotlivými líčeními je opravdu tak velká, že z nich lze vybrat asi patnáct samostatných prvků, které se opakují ve všech případech, se kterými jsem se setkal. Na základě této podobnosti teď podám krátký teoretický „vzorový“ nebo úplný zážitek, který obsahuje všechny běžné prvky v tom pořadí, které je pro jejich výskyt typické.

„Člověk umírá v okamžiku, kdy dosahuje nejvyšší tělesné tísně, slyší, jak lékař prohlašuje, že zemřel. Nato slyší nepříjemný hluk, hlasité zvonění nebo bzučení, a současně cítí, že se velmi rychle pohybuje nějakým dlouhým temným tunelem. Pak je najednou mimo své fyzické tělo, ale stále ještě v jeho bezprostřední blízkosti a vidí se odděleně od sebe jako divák. Dívá se na oživovací pokusy z tohoto vyhlídkového bodu a je ve stavu emocionálního vzrušení. Po chvíli se vzpomene a poněkud se přizpůsobí svému zvláštnímu stavu. Pozoruje, že má stále ještě jakési tělo, i když značně odlišné povahy a nadané velmi rozdílnými schopnostmi než mělo tělo, které opustil. Pak se začnou dít další věci. Přicházejí jiní, aby jej přivítali a pomohli mu. Vidí duše dříve zemřelých příbuzných a přátel a objevuje se před ním jakýsi vřelý a milující duch - něco co dosud nepoznal - jakoby bytost světla. Tato bytost mu beze slov položí otázku, která ho přiměje ohodnotit jeho život, přičemž mu pomůže panoramatickou projekcí důležitějších událostí z jeho života. V určité chvíli má zemřelý pocit, že se přibližuje k nějaké bariéře nebo hranici, ale shledává, že se musí vrátit zpět, že jeho čas dosud nenadešel. Tomu se brání, protože teď už je tak zaujat svými novými zážitky, že se nechce vrátit. Je přemožen intenzivními pocity radosti, lásky a míru. Ale přesto se zase nějak sjednotí se svým fyzickým tělem a žije dál. Později se snaží o tom mluvit s jinými lidmi, ale narazí na potíže. Jednak nemůže nalézt slova, která by dokázala vystihnout jeho nepozemské zážitky. Nebo se setkává s nepochopením a tak se už dál nepokouší. Přesto však to, co zažil, hluboce ovlivní jeho další život, především jeho názor na smrt a její vztah k životu.“

Především je nutno mít na zřeteli, že uvedené líčení není reprodukcí skutečného zážitku. Je to spíše model sestavený z dílčích prvků, které se vyskytují ve velkém počtu případů. Uvádím tento model proto, abych předem dal obraz toho, co umírající může zažít. Protože jde o abstrakci spíše než o skutečný výčet, rozeberu teď podrobně každý z těchto prvků a doložím příklady.

Ale než to udělám, rád bych zdůraznil několik skutečností, abych tak zbytek své expozice prožitku smrti zasadil do správného rámce.

- 1) Přes nápadnou podobnost jednotlivých líčení nejsou ani dvě z nich naprosto totožná (i když se některé sobě velmi blíží).
- 2) Ani v jednom případě neobsahovalo líčení všechny uvedené prvky. Mnohá obsahovala většinu z nich (tj. 8 nebo i více z 15ti) a několik jich obsahovalo až 12.
- 3) Ani jediný prvek modelového případu nebyl obsažen ve všech líčeních bez výjimky. Nicméně některé prvky lze považovat za všeobecné.
- 4) Do modelu nebyl přijat žádný prvek, který by se byl vyskytoval pouze v jediném líčení. Každý se opakoval mnohokrát.
- 5) Jednotlivá stadia prožitku umírajícího nemusí mít přesně týž sled jako udávám v modelu. Tak např. někteří lidé říkali, že viděli „světelnou bytost“ dříve nebo současně s tím, jak opouštěli své tělo a ne až nějakou dobu po tom. Přesto je sled událostí v modelu typický a velké odchylky nejsou obvyklé.
- 6) Jak daleko prožitek umírajícího dospěl, závisí na tom, zda došlo až ke klinické smrti a jak dlouho trvala. Obyčejně jsou prožitky těchto lidí barvitější a úplnější než těch, kteří se smrti pouze přiblížili, a lidé, kteří byli „mrtví“ dlouho, došli dále než ti, kteří byli oživeni dříve.
- 7) Mluvil jsem s několika lidmi, kteří byli oživeni a nic z uvedených zážitků neměli. Říkali, že se nepamatují vůbec na nic. Zajímavé je, že jsem se setkal s několika lidmi, kteří prožili dvě klinické smrti s rozdílem mnoha let, a kteří neměli žádný zážitek při jedné, zatímco při druhé byl jejich příběh velmi bohatý.
- 8) Musím zdůraznit, že píši o věcech, které byly vylíčeny během rozhovoru. Říkám-li tedy, že některý prvek nebyl v líčení obsažen, neznamena to, že se snad té osobě nepříhodil. Znamená to pouze, že mi o něm dotyčná osoba nic neřekla, nebo že z jejích líčení přímo nevyplývá.

A nyní se tedy podívejme za jednotlivá stadia smrti v rámci toho, co bylo řečeno.

Zážitek není možno popsat slovy

Všeobecné pochopení jazyka závisí na existenci širokého společenství běžných zkušeností, které všichni sdílíme. Tato skutečnost velmi komplikuje další diskusi, protože události, kterými prošli lidé v blízkosti smrti, leží mimo toto společenství a je tedy pochopitelné, že lidé mají jazykové potíže, když se tyto události snaží popsat. Charakterizují tedy své zážitky jako nepopsatelné a tedy i nevyjádřitelné.

Mnozí poznamenali, že „prostě neexistují slova, která by vyjádřila to, co chci říci,“ nebo „neexistují prostě slova, kterými by se to dalo popsat.“ Jedna žena to vyjádřila velmi stručně takto:

„Je to opravdu problém vám to vysvětlit, protože všechna slova, která znám, jsou trojrozměrná. Když jsem to prožívala, pořád mi

přicházelo na mysl: když jsem se učila geometrii, tak mi pořád říkali, že jsou pouze tři rozměry a já jsem tomu také věřila. Ale nebyla to pravda. Je jich víc. - A samozřejmě, že ten svět, ve kterém žijeme, je trojrozměrný, ale ten příští zcela určitě není. A proto je tak těžké o něm mluvit, protože jej musím popisovat trojrozměrnými slovy. Snažím se o co nejpřesnější popis, ale není to prostě to pravé. Prostě vám nedovedu dát přesný obraz.“

Slyšet oznámení své smrti

Řada lidí mi řekla, že slyšeli, jak lékař nebo někdo jiný říká, že jsou mrtvi. Jedna žena mi to vylíčila takto:

„Byla jsem v nemocnici, ale nevěděli, co mi je. A tak mne můj lékař,

Dr. James, poslal na radiologické vyšetření jater. Nejdřív mi vyzkoušeli nějakou drogu na ruce, protože jsem na řadu léků alergická. Ale reakce byla negativní, a tak začali. A když ji aplikovali po druhé, tak ten radiolog, který mne vyšetřoval, jde k telefonu a slyšela jsem velmi jasně, jak vytáčí číslo. A pak jsem slyšela, že říká: ‘Pane kolego, zabil jsem vám pacientku, paní Martinovou.’ - A já jsem přitom věděla, že nejsem mrtvá. Snažila jsem se ozvat nebo jim nějak dát vědět, ale nešlo to. Když se pak snažili o resuscitaci, slyšela jsem, kolik kubíků čeho mi mají dát, ale necítila jsem píchnutí injekční jehly. A necítila jsem ani když se mne dotýkali.“

V jiném případě byla pacientka, která už předtím měla srdeční potíže, srdeční záchvat, který ji málem stál život. Říká o tom:

„Náhle mne sevřela v prsou prudká bolest, jakoby mne obehnula železná obruč a sevřela se. Manžel a známý mne slyšeli upadnout a přiběhli na pomoc. Já jsem byla v hluboké temnotě a slyšela jsem manžela jako z velké dálky, jak říká: ‘Tentokrát je konec.’ A myslela jsem si: To tedy je.“

Tyto zážitky se dobře shodují s tím, co si pamatují lékaři nebo jiní z příbuzných. Jeden lékař řekl:

„Jedné mé pacientce ustala srdeční činnost těsně před započítím operace, kterou jsem měl provést s jedním kolegou. Byl jsem u ní a viděl jsem, jak se jí rozšířily zornice. Snažili jsme se o resuscitaci, ale bez úspěchu a tak jsem myslel, že je s ní konec. Řekl jsem kolegovi: ‘Zkusme to ještě jednou a pak se vzdáme.’ - Tentokrát se podařilo srdce rozběhnout a přišla k sobě. Později jsem se jí ptal, co si ze své „smrti“ pamatuje. Řekla, že celkem nic až na to, že mne slyšela říkat: ‘Zkusme to ještě jednou a pak to vzdáme.’“

Cítit mír a klid

Mnoho lidí líčí mimořádně příjemné pocity, které měli v počátečních stádiích svého zážitku. Říká jeden muž, u kterého ustaly životní projevy po těžkém poranění hlavy:

„V okamžiku zranění přišel záblesk bolesti, ale pak to úplně přestalo. Měl jsem pocit, že se vznáším v temném prostoru. Ten den

byl štiplavý mráz, ale v té temnotě mi bylo teplo a nesmírně dobře. Pamatuji se, že jsem si myslel: 'To jsem určitě mrtev.'

Žena, kterou oživil po srdečním záchvatu, poznamenává:

„Najednou jsem měla báječný pocit. Cítila jsem jenom mír, pohodlí, klid - prostě pokoj. Cítila jsem, že mi odešly všechny starosti a myslala jsem si: 'Jaký je to mír a klid a vůbec nic mne nebolí.'“

A jiný případ:

„Měl jsem příjemný pocit samoty a klidu. Bylo to nádherné a měl jsem v duši naprostý klid.“

Jeden muž, který „zemřel“ po zranění ve Vietnamu říká, že cítil po nárazu „pocit velké úlevy“. Žádná bolest a nikdy jsem nebyl tak uvolněný. Bylo mi dobře.“

Hluk

V mnoha případech se mluvilo o nezvyklých sluchových dojmech, někdy velice nepříjemných. Pacient, který byl „mrtev“ 20 minut při operaci žaludku, popisuje velice nepříjemné bzučení vycházející z nitra jeho hlavy. Bylo mu velmi nepříjemné a pořád si to dobře pamatuje. Jiná pacientka říká, že při ztrátě vědomí slyšela hlasité zvonění. „Dalo by se to popsat jako bzučení. A já jsem byla celá jako ve víru.“ V jiných případech to bylo popisováno jako hlasité klepnutí, vytí, bouchání nebo svištění jako větru.

V jiných případech byly zvukové vjemy příjemnější a hudební povahy, např.

„Slyšel jsem něco na způsob cinkání zvonků, někde daleko, a jakoby to ke mně zanášel vítr. Něco jako japonské větrné zvonky... To bylo jediné, co jsem chvílemi slyšel.“

A mladá žena, která téměř zemřela na vnitřní krvácení ve spojení s poruchou krevní srážlivosti, slyšela v okamžiku zhroucení „jakousi hudbu, majestátní a opravdu krásnou.“

Tmavý tunel

Často mají lidé současně s hlukem pocit, že jsou velmi rychle taženi jakýmsi tmavým prostorem. Používají pro něj různých výrazů, např. jeskyně, studna, koryto, obal, tunel, nálevka, vacuum, prázdno, kanál, údolí a válec. Přes různé výrazy se zřejmě všichni snaží popsat jednu myšlenku.

Porovnejme dvě vyprávění, kde má „tunel“ důležitou roli.

„To se mi stalo jako devítiletému klukovi. To už je sedmadvacet let, ale bylo to tak silné, že na to nikdy nezapomenu. Jednou odpoledne se mi udělalo moc špatně a tak mne odvezli do nejbližší nemocnice. Když mne tam přivezli, tak rozhodli, že mi musejí dát narkózu, ale nevím proč, byl jsem ještě moc malý. Tehdy se používalo éteru. Dali mi roušku přes nos a jak mi později řekli, zastavilo se mi přitom srdce. Tehdy jsem nevěděl, co se mi přesně stalo, ale když se to stalo, měl jsem zážitek. To první, co se stalo - vylíčím to tak, jak jsem to cítil - bylo, že tam byl takový zvonivý zvuk brrr - nng - brrr - nng - velmi rytmický. Pak jsem se pohyboval takovým dlouhým tmavým místem. Vypadalo to jako kanál nebo co, nedovedu vám to popsat. A já jsem se pohyboval a pořád to klepání, ten zvonivý zvuk.“

Jiná informace:

„Měl jsem velmi nepěknou alergickou reakci na lokální umrtvení a prostě jsem přestal dýchat. To první, co se mi přihodilo - a bylo to velmi rychlé - bylo, že jsem procházel jakýmsi tmavým, černým vakuem velikou rychlostí. Dalo by se to snad přirovnat k tunelu. Měl jsem pocit, jako kdybych jel na kolečkovém vláčku v zábavním parku, když by obrovskou rychlostí projížděl tunelem.“

Během těžké nemoci byl pacient tak blízko smrti, že se mu rozšířily panenky a začal stydnout. Říká: „Byl jsem v úplné tmě v prázdném prostoru. Těžko to mohu vysvětlit, ale jako bych se byl pohyboval v prázdnu a v temnotě. Ale byl jsem úplně při vědomí. Bylo to jako ve válci, ale vzduchoprázdném. Cítil jsem se tak nějak neurčitě, trochu tady a trochu někde jinde.“

Jiný muž, který „zemřel“ vícekrát po těžkých popáleninách a pohmožděninách po pádu, líčí:

„Byl jsem v šoku asi týden a v té době jsem najednou přišel do toho tmavého prázdna. Zdálo se mi, že tam jsem dlouho, a že se jakoby vznáším a převaluji v prostoru. To prázdno mě tak zaujalo, že jsem prostě nemyslel na nic jiného.“

Než měl tento zážitek, který se mu přihodil jako chlapci, se jeden muž velice bál tmy. Ale když se mu zastavilo srdce po úraze na kole:

„Měl jsem pocit, že procházím velmi hlubokým a velmi tmavým údolím. Tma byla tak hustá, že jsem neviděl absolutně nic, ale byl to nejkrásnější a nejbezstarostnější pocit, který si lze představit.“

Jiný případ ženy s peritonitidou:

„Můj ošetřující lékař už zavolal mého bratra a sestru, aby se na mne naposledy podívali. Ošetřovatelka mi dala uklidňující injekci. Věci okolo mne se mi začaly vzdalovat. A jak se vzdalovaly, vstoupila jsem po hlavě do úzkého a velmi, velmi tmavého průlezu. Zdálo se mi, že mi přesně padne. A začala jsem klouzat dolů - dolů.“

Jiná žena, která málem zemřela při dopravní nehodě, bere na pomoc vylíčení televizní hru:

„Měla jsem pocit naprostého klidu a míru, vůbec žádný strach, a byla jsem v tunelu - jakoby ze soustředěných kruhů. Brzy potom jsem viděla televizní hru „Tunel času“, kde lidé cestují v čase tímhle spirálovým tunelem. To se tomu mému tunelu velice blížilo.“

Jiné líčení, které se opírá o náboženské pozadí:

„Najednou jsem byl ve velmi tmavém a velmi hlubokém údolí. Bylo to, jako by tím údolím vedla cestička, nebo spíš cesta, a já jsem po ní šel. A teď tedy vím, co Bible myslí tím ‘údolím stínů smrti’ protože jsem tam byl.“

Mimo vlastní tělo

Je to tak, že většina z nás se většinu času identifikuje se svým fyzickým tělem. Přitom ovšem připouštíme, že máme také „mysl“. Ale pro většinu lidí je naše „mysl“ mnohem víc pomíjející než naše tělo. Mysl může být konec konců výsledkem elektrické a chemické aktivity mozku, který je částí fyzického těla. A pro mnoho lidí je úplně nemožné i jen pochopit, že by člověk mohl existovat v nějaké jiné formě než v obvyklém fyzickém těle.

Osoby, které jsem interviewoval, nebyly nijak odlišné, pokud jde o tento postoj. Proto také má umírající takový pocit překvapení, když tím tmavým tunelem projíždí. Protože v tomto okamžiku se třeba dívá na své tělo z nějakého bodu mimo, jako divák, nebo někdo další

v místnosti, nebo pozoruje osoby a dění jako na jevišti nebo na plátně. Podívejme se teď na úryvky několika vyprávění, která tyto mimotělesné prožitky líčí.

„Bylo mi sedmnáct a pracovala jsem s bratrem v zábavním parku. Jednou odpoledne jsme se šli koupat a s námi ještě několik mladých lidí. Někdo řekl: 'Poplavem na druhou stranu.' Už jsem jezero přeplavala několikrát, ale tentokrát jsem se z nějakého důvodu potopila, skoro přesně uprostřed jezera. Nejdřív jsem šla chvíli nahoru a dolů a najednou jsem se cítila být venku ze svého těla, pryč ode všech, sama v prostoru. Ačkoli jsem nebyla v pohybu a zůstávala stále na téže úrovni, viděla jsem své tělo ve vodě asi tři až čtyři stopy vzdálené, jak splývá nahoru a dolů. Dívala jsem se na ně zezadu a trochu napravo. Pořád jsem cítila, že mám celé tělo, ale mimo své původní tělo. Měla jsem nepopsatelný pocit lehkosti, asi jako pírko.“

Jiné vyprávění:

„Asi před rokem jsem šla do nemocnice se srdečními potížemi a hned druhý den ráno v posteli jsem dostala velmi prudké bolesti v prsou. Zazvonila jsem na sestru a ta přišla s ještě jednou a vzaly mne do práce. Bylo mi nepohodlné ležet na znaku a tak jsem se obrátila a přitom jsem přestala dýchat a srdce se mi zastavilo. V té chvíli jsem slyšela sestru volat „Code pink!“ Přitom jsem cítila, jak vycházím ze svého těla a padám dolů mezi matraci a postranici - vypadalo to, jako bych procházela tou postelí dolů na podlahu. A pak jsem začala pomalu stoupat vzhůru. Cestou jsem se dívala, jak přibíhají další sestry - snad asi tucet. Můj ošetřující lékař byl právě v nemocnici, tak ho zavolaly a viděla jsem ho vcházet. A myslela jsem si: 'Co ten tu dělá!' Vznesla jsem se až k lustru, viděla jsem ho ze strany a velmi zřetelně a pak jsem se zastavila těsně pod stropem a dívala se dolů. Cítila jsem se skoro jako kousek papíru, který někdo vyfoukl ke stropu.

A odtud jsem se dívala, jak mne oživují. Mé tělo leželo natažené na posteli, plně viditelné, a všichni stáli kolem. Jedna sestra řekla: 'Páni, je po ní!', a druhá se naklonila, aby zavedla dýchání z plic do plic. A já jsem se jí dívala na hlavu. Nezapomenu na to, jak vypadaly její vlasy, měla je nakrátko ostříhané. A pak jsem viděla, jak přivázejí ten přístroj a dávají mi srdeční šoky. Vždycky jsem viděla, jak mi celé tělo nadskočilo nad postelí a slyšela jsem kosti v těle praskat a skřípat. Bylo to hrozné. A pak jsem je viděla klepat mi na prsa a třít mi ruce a nohy a myslela jsem si: Proč se tak namáhají, vždyť je mi tak dobře.“

Jiné líčení:

„Asi před dvěma lety, bylo mi právě devatenáct, jsem vezl dívku domů. Když jsem ve městě dojel na jednu křižovatku, zastavil jsem a díval se na obě strany, ale nic jsem neviděl. Tak jsem se rozjel a slyšel jsem, že dívka zděšeně vykřikla. A viděl jsem prudké světlo, světlometry rychle se blížícího vozu. Pak jsem slyšel ten hrozný zvuk - praskot karoserie - a pak jsem na okamžik procházel temným uzavřeným prostorem. Šlo to velice rychle. A pak jsem se jakoby vznášel asi pět stop nad ulicí asi pět metrů od auta a slyšel jsem, jak ten praskot doznívá. Viděl jsem, jak se okolo vozu shromažďují lidé a viděl jsem, jak dívka vystupuje z vozu, zřejmě v šoku. Viděl jsem také svoje tělo v tom vraku mezi všemi těmi lidmi, a jak se snaží je vyprostit. Nohy jsem měl úplně zkroucené a všude bylo plno krve.“

Je snadno pochopitelné, že lidé, kteří procházejí těmito zvláštními stavy, mají zcela neobvyklé myšlenky i pocity. Mnohým z nich připadá myšlenka, že jsou venku ze svého těla, tak neuvěřitelná, že i když to sami zakoušejí, jsou tak zmateni, že to pořád ještě nespojují se smrtí.

Diví se, co se to s nimi děje, jak to, že se najednou mohou vidět z dálky, jako kdyby byli diváky.

Citové odezvy tohoto zvláštního stavu se velice různí. Někteří říkají, že se

ze začátku zoufale chtěli dostat zpátky do těla, ale vůbec neměli ponětí, jak na to. Jiní se pamatují, že měli strach až panický, ale někteří popisují pozitivnější reakce na tento stav. Např.:

„Vážně jsem onemocněl a doktor mě poslal do nemocnice. Jednou ráno se okolo mne udělala hustá šedá mlha a já jsem vyšel ze svého těla. Měl jsem pocit lehkosti a cítil jsem, jak z těla vyplouvám a ohlédl jsem se po něm a viděl jsem se pod sebou na posteli a vůbec jsem neměl strach. Bylo mi klidně - velice klidně a pokojně. Byl to takový pokojný pocit a nijak jsem se nebál. Cítil jsem, že třeba umírám, a že když se do svého těla nevrátím, budu definitivně mrtev.“

Stejně nápadně odlišné jsou pocity, které lidé mají k tělu, které opustili. Je normální, že člověk má o své tělo starost. Jedna mladá studentka zdravotní školy vyslovila pochopitelnou starost:

„Je to trochu směšné, já vím, ale ve škole do nás hustili, že bychom měli svá těla věnovat na vědecké účely. A tak celou dobu, co jsem se dívala, jak mne ožívují, jsem si říkala: 'Nechci, aby moje tělo sloužilo jako předmět výuky.'“

Další dva lidé vyjádřili stejnou starost, když byli mimo své tělo. Je zajímavé, že byli oba z lékařského prostředí - jeden lékař a druhá sestra.

V jiném případě měla starost formu lítosti. Po zástavě srdeční činnosti po těžkých pohmožděninách po pádu měl jeden pacient pocit:

„A v jedné chvíli - vím, že jsem ležel v posteli - ale přitom jsem tu postel viděl a viděl jsem, jak mne má doktor v práci. Nechápal jsem to, ale díval jsem se na své tělo, jak leží v posteli. A bylo mi opravdu nedobře, když jsem viděl, v jakém je to tělo stavu.“

Několik lidí mi řeklo, že jim jejich tělo připadalo cizí, např. v tomhle zvláštním vyprávění:

„Páni! To jsem si nikdy neuvědomil, že vypadám takhle! To víte, viděl jsem se jenom na fotografii nebo v zrcadle a to ani jedno nemá hloubku. A teď najednou jsem byl tady a viděl jsem se. Opravdu jsem se viděl naplno, asi ze vzdálenosti pěti stop. Chvíli mi to trvalo, než jsem se poznal.“

V jednom případě měl tenhle pocit odcizení docela zvláštní a humornou formu. Šlo o lékaře, který se „po smrti“ díval na vlastní mrtvé tělo, které už nabývalo té popelavé barvy obvyklé u mrtvol. Zoufalý a zmatený se rozhodoval, co má udělat. Pak se rozhodl, že odejde, protože se cítil nedobře. Jako malému mu dědeček vypravoval duchařské historky a tak, i když je to absurdní, „jsem nechtěl s tou mrtvolou být, ani když to byla má vlastní.“

Na druhé straně mi řeko několik lidí, že ke svému tělu neměli vůbec žádné city. Uvádím případ ženy, která po srdečním záchvatu měla jistotu, že umírá. Cítila, že ji něco táhne tmou z těla ven a pryč. Říká:

„Vůbec jsem se na své tělo nepodívala. Věděla jsem samozřejmě, že tam je, a byla bych mohla vidět, jak vypadá. Ale nechtěla jsem se podívat, protože jsem věděla, že jsem za živa dělala, co jsem mohla, a teď jsem obracela pozornost k tomu, co přijde. A cítila jsem, že obracet se zpátky k svému tělu by bylo obracet se do minulosti. A to jsem rozhodně nechtěla.“

Podobně dívka, která vyšla ze svého těla po autonehodě, při které utrpěla vážná zranění, říká:

„Viděla jsem své tělo zapletené v tom voze mezi všemi těmi lidmi, co se tam nahnuli, ale vůbec nic jsem k němu necítila. Bylo jako cizí nebo dokonce jako nějaký předmět. Věděla jsem sice, že to je mé tělo, ale bylo mi to jedno.“

Přes nadpozemský charakter toho odtělesněného stavu je tenhle zážitek pro umírajícího tak neočekávaný, že může chvíli trvat, než si ujasní, o co jde. Může být mimo své tělo nějaký čas a přitom se snažit orientovat se v tom, co se děje, a co se mu honí myslí, než si uvědomí, že umírá nebo že dokonce už umřel. Když mu to dojde, může to být provázeno prudkým citovým pohnutím i myšlenkami. Jedna žena říká: „Proběhlo mi myslí: tak jsem umřela! To je báječné!“

V jiném případě si muž myslel: „Tak tomuhle se říká smrt!“

A i když to poznání přijde, může být provázeno pocitem zmatku a dokonce i neochotou se s tím smířit. Např. říká jeden muž, že se mu vybavil biblický slib „tři zúčtování a 10 let“ a že protestoval, že měl sotva jedno zúčtování.

Jiná mladá žena podává velmi působivý obraz svých citů takto:

„Myslela jsem si, že jsem mrtvá a nebylo mi to líto, ale nějak jsem nemohla pochopit, co dál. Moje myšlení a vědomí bylo jako za živa, ale tohle jsem si nějak nemohla dát dohromady. Pořád jsem myslela - a co teď? Kam půjdu? - a zase - ach Bože, vždyť jsem mrtvá! To snad není možné! Protože člověk asi opravdu nevěří, že jednou umře. To se prostě stává jen druhým lidem, a ačkoliv člověk dobře ví, že to na něho také čeká, stejně tomu nějak v hloubi duše nevěří. A tak jsem si řekla, že prostě počkám, až to vzrušení přejde a až mé tělo odnesou pryč, a pak se pokusím nějak vydumat, co dál.“

V několika studovaných případech, kdy duše, mysl nebo vědomí (nebo jak tomu chcete říkat) bylo uvolněno z těla umírajícího, neměli mrtví pocit vůbec nějakého těla. Cítili se být čistým vědomím. V jednom případě říká dotyčný, že měl pocit, že může vidět všecko okolo sebe včetně vlastního těla v posteli a přitom nezaujímal žádný prostor. Jiní říkají, že se nemohou upamatovat na nějaké tělo, protože byli úplně zaujati děním okolo sebe.

Přesto však většina mých případů uvádí, že byli i po opuštění fyzického těla v nějakém druhu těla. Jenomže tím jsme se dostali do oblasti, kterou těžko můžeme zvládnout. Toto „nové tělo“ je totiž jedním ze dvou nebo tří posmrtných prožitků, kde nám nezpůsobnost lidské řeči dělá největší potíže. Téměř každý, kdo o tom těle mluvil, se v určitém momentě dostal do rozpaků a vyjádřil to nějakou poznámkou na způsob „já to nemohu popsat.“

Všechna líčení tohoto těla se však navzájem velmi blíží. A tak i když různí lidé používají různých slov i různých analogií, všechny ty popisy jsou téhož druhu. Jsou také naprosto shodné co do vlastností a charakteru těch nových těl. Budu je nazývat „duchovním tělem“, abych zavedl název, který jednak dobře vyjadřuje jeho vlastnosti a jednak byl už několikrát použitými informátory.

Umírající lidé si nejprve uvědomují svá duchovní těla v projevech jejich omezenosti. Shledávají, že po opuštění svého fyzického těla je nikdo neslyší, ačkoliv se třeba zoufale snaží říci ostatním o svém stavu. To je dobře patrné z výňatku popisu jedné ženy, která přestala dýchat a byla přenesena na ošetrovnu, kde ji podrobili oživovacím pokusům.

„Viděla jsem, jak na mně cvičí. Bylo to opravdu divné. Nebyla jsem moc vysoko, tak asi jako na podstavci, ale ne moc nad nimi, jen

tak, že jsem viděla přes ně. Snažila jsem se na ně mluvit, ale nikdo mne neslyšel, nikdo neposlouchal.“

Další komplikace je, že člověk v duchovním těle je nejen neslyšitelný, ale také ještě neviditelný. Lékaři nebo prostě lidé kolem něho se dívají přesně na jeho duchovní tělo, ale není na nich v nejmenším znát, že by je viděli. Duchovnímu tělu navíc chybí hmotnost; předměty se pohybují skrz ně, on není schopen se dotknout ani předmětů ani lidí přes veškerou snahu.

„Doktoři i sestry do mne mlátili, aby mne přivedli k sobě a já jsem jim pořád opakovala: Dejte mi pokoj, já už chci mít jednu pokoj. Přestaňte do mne mlátit. Ale oni mě neslyšeli. Tak jsem se snažila odstrčit jim ruce, aby do mne neklepali, ale nešlo to. Nevím vlastně proč, ale nemohla jsem jejich rukou pohnout. Vypadalo to, jako kdybych se jich dotýkala, ale když jsem do nich strčila, tak tam pořád jejich ruce byly. Není mi jasné, jestli moje ruka šla skrz nebo mimo, nebo co vlastně. A necítila jsem žádný odpor, když jsem se do jejich rukou opírala.“

„Ze všech stran se k bouračce začali sbíhat lidé. Viděla jsem je a byla jsem uprostřed velmi úzkého průchodu. A oni přibíhali a zdálo se, že mne nevidí, šli pořád s očima upřenýma kupředu. Když už u mne byli velmi blízko, tak jsem se chtěla otočit a jít jim z cesty, ale oni prošli prostě skrze mne.“

Opakovaně se také jeví, že duchovní tělo nic neváží. Většina lidí si uvědomí, když - jako v předchozích případech - zjistí, že se vznášejí u stropu nebo ve vzduchu. Popisují to jako pocit vznášení nebo pocit beztížnosti nebo pocit, že je něco unáší.

Naše fyzické tělo zná mnoho způsobů, jak poznat, kde v prostoru se tělo a jeho části nacházejí, a zda jsou v pohybu. V tomto směru je důležitý zrak a pocit rovnováhy, ale je tu ještě další smysl. Kinesthese je náš cit pro pohyb nebo napětí šlach, kloubů a svalů. Obvykle si nejsme tohoto citu vědomi, protože jsme otupeni jeho neustálým prožíváním. Nicméně se domnívám, že bychom okamžitě pocítili, kdyby byl vyřazen. A skutečně mi několik lidí řeklo, že si byli vědomi nepřítomnosti tělesných pocitů váhy, pohybu a polohy ve svém duchovním těle.

Tato vlastnost duchovního těla, která se nejprve zdá být omezením, může být naopak brána jako nepřítomnost omezení. Vezměme to takhle: osoba v duchovním těle je vůči ostatním přítomným osobám ve výhodě. Může vidět a slyšet, ale není ani viděna ani slyšena (záviděníhodné postavení pro špeha). A stejně, ačkoli mu klika u dveří projde rukou, když po ní sáhne, to nevádí, protože brzy zjistí, že může procházet dveřmi bez otevírání. Také si může uvědomit, že je v tomto stavu snadné cestovat. Předměty nejsou překážkami a změna místa je prakticky okamžitá.

Kromě toho, přestože je duchovní tělo nevnímátné pro lidi ve fyzickém těle, je to přece jen něco, jak se shodují všichni zúčastnění, i když se to nijak nedá vyjádřit. Shodují se v tom, že to má jakýsi tvar (někdy kulovitý nebo amorfní oblak, ale někdy v podstatě týž jako fyzické tělo) a dokonce údy (výčnělky nebo útvary analogické rukám, nohám, hlavě atd.). Ačkoli se tvar udává jako zaokrouhlený, uvádí se také, že má horní a dolní konec a dokonce i zmíněné údy.

Různí lidé popisují toto nové tělo různě, ale je vidět, že se všichni snaží o formulaci téže myšlenky. Výrazy použité v popisech zahrnují např. mlhu, oblak, něco jako kouř, páru, něco průhledného, oblak

barev, svazeček, energetické pole atd., což má všechno přibližně stejný smysl.

A konečně mluví všichni o nadčasovosti svého stavu. Říkají, že ačkoli musejí popsat svůj zážitek v duchovním těle v časových pojmech (protože lidský jazyk je časový), nebyl čas součástí jejich zážitku jako v pozemském životě. Podívejte se na pět výňatků, kde jsou zážitky v duchovním těle popsány z první ruky:

1) „V zatáčce jsem nezvládl řízení a vůz vylétl ze silnice a pamatuji se, že jsem viděl oblohu a jak vůz padá do příkopu. Ve chvíli, kdy vůz sjížděl ze silnice jsem si řekl: a jsem v tom! A nějak jsem ztratil smysl pro čas a fyzickou skutečnost, pokud jde o tělo - ztratil jsem s ním kontakt. Moje já, nebo můj duch, nebo mé vědomí, nebo jak to nazvat - cítil jsem, že to ze mne vystupuje a to hlavou ven. A vůbec to nebolelo, jen se to zvedalo nade mne.....

(Moje „já“) jako by mělo nějakou hustotu, ale ne fyzickou - nevím přesně, snad jako vlnění, myslím, ne opravdu fyzické, ale snad jako náboj, může-li se to tak nazvat. Jako kdyby to bylo prostě něco. Bylo to malé a jakoby kulaté, bez přesného ohraničení. Snad by se to dalo přirovnat k oblaku. Vypadalo to skoro jakoby to mělo jakési opouzdrění.

Když to ze mne vyšlo ven, zdálo se, že širší konec jde napřed a užší konec..... byl to velice lehounký pocit. V mém fyzickém těle nebylo žádné napětí, ten pocit byl úplně mimo. Mé nové tělo nic nevážilo.....

Nejpřekvapivější moment byl, když se mé já zastavilo nad mým čelem. Skoro jakoby se chtělo rozmyslet, jestli má odejít nebo zůstat. A zdálo se, že se čas zastavil. Na začátku a na konci té nehody se všecko dělo strašně rychle, ale v téhle chvíli někde tak mezi, když mé já viselo nade mnou a vůz letěl přes zábradlí, zdálo se, že to trvá dlouho a já jsem se v té chvíli moc nezajímal ani o vůz ani o tu nehodu nebo o své tělo, ale jen o svou mysl.....

Moje nynější já nemělo fyzickou povahu, ale musím to nějak popsat běžnými slovy. Dalo by se to popsat tak různě, tolika slovy, ale žádné to nevystihuje. Dá se to těžko vysvětlit. Konečně vůz narazil na zem a převrátil se a mé jediné zranění byl naražený bok a odřená noha.“

2) „Když jsem opustil své fyzické tělo, bylo to jako bych vyšel z těla ven a vešel někam jinam. Neměl jsem pocit, že bych byl lidské tělo. Je to trochu jiné. Nebylo to přesně jako lidské tělo, ale nebyl to ani jenom velký kus hmoty. Mělo to tvar, ale nemělo to barvu. A vím, že jsem měl něco na způsob rukou.

Neumím to popsat, Byl jsem tak fascinován vším okolo, že jsem viděl své vlastní tělo a tak, - že jsem ani nemyslel na to, v jakém těle to jsem. A všecko šlo tak rychle. Čas nehrál roli - a přece hrál. Věci se dějí rychleji, když opustíte tělo.“

3) „Pamatuji se, že mne přivezli do operačního sálu a příštích pár hodin bylo kritických. Pořád jsem vycházel a vracel se ze a do svého těla a viděl jsem se shora. A přitom jsem stále byl v nějakém těle - jenže ne fyzickém, ale v něčem, co bych mohl vyjádřit jako energetický oblak. Mám-li to popsat, řekl bych, že to bylo průhledné, duchovní, na rozdíl od tělesného bytí. Ale rozhodně to mělo různé části.“

4) „Když se mi zastavilo srdce..... cítila jsem se jako kulatý míč a skoro jako malá kulička, jako bych byla uvnitř toho kulatého míče. Prostě to neumím popsat.“

5) „Byl jsem venku ze svého těla a díval se na ně ze vzdálenosti asi 10 stop, ale pořád jsem myslel jako ve fyzickém těle. A místo, kde mi to myslelo, bylo asi v mé normálně výšce. Nebyl jsem v těle jako takovém. Cítil jsem něco, něco na způsob kapsle nebo tak, jednoduchý tvar. Nemohl jsem to vidět, jakoby to bylo průhledné, ale ne doopravdy. Prostě jako bych byl tam, snad jako klubičko energie. A nebyl jsem si vědom žádných tělesných pocitů - teploty nebo podobně.“

V jiných líčeních jsou zmínky o podobě ve tvaru nového a starého těla. Například říká jedna žena: „Pořád jsem cítila celé tělo, nohy, ruce, všecko - přestože jsem nic nevážila.“

Žena, která se dívala na oživovací pokusy na sobě z podstropu, říká: „Pořád jsem byla v nějakém těle. Byla jsem natažena a dívala jsem se dolů. Pohybovala jsem nohama a cítila jsem, že jedna je teplejší než druhá.“

Stejně jako v duchovním stavu nemá zábrany pohyb, nemá je ani myšlenka. Znovu a znovu jsem se dovídal, že když si lidé zvykli na svou novou situaci, začali myslet jasněji a rychleji než v normálním stavu. Řekl mi např. jeden muž o době, kdy byl „mrtev“:

„Věci, které jsou teď nemožné, potom nejsou. Mysl máte tak čistou. Všechno mi vzala na vědomí hned napoprvé, aniž by se to muselo opakovat. Za chvíli se všechno, co se mi dělo, dostalo tam, kam to patřilo, a kde to pro mne něco znamenalo.“

Vnímání v novém těle je současně podobné i nepodobné vnímání fyzického těla. V určitém směru je duchovní forma více omezena. Např. chybí kinesthese. V některých případech se mluvilo o necitlivosti na teplo, ale v jiných, čtenějších, o pocitu příjemného tepla. Nikdo z dotázaných si nevzpomínal na pocity vůně nebo chuti.

Na druhé straně zůstávají naprosto nedotčeny smysly odpovídající fyzickému vidění a slyšení a naopak jsou citlivější a dokonalejší než v normálním životě. Jeden muž vyjadřuje skutečnost, že jeho „mrtvý“ zrak byl mnohem pronikavější, takto: „Prostě nechápu, jak jsem mohl vidět tak daleko.“ - Tento stav je velmi výrazně popsán ve výňatku rozhovoru se ženou, která byla mimo své tělo po nehodě:

„Všecko okolo bylo v akci, lidé běhali okolo ambulance. A vždycky, když jsem se na někoho podívala a chtěla vědět, co si asi myslí, bylo to jako kdyby mne něco vymrštilo a už jsem byla tam. Ale přitom jakoby část mne zůstávala pořád na místě, několik metrů od mého těla. Když jsem se chtěla podívat na někoho, kdo byl dál, jakoby část ze mne šla k němu, jako kdybych vyslala stopaře. A zdálo se mi, že ať by se stalo cokoli ve světě, prostě bych tam hned mohla být.“

Sluch v duchovním stavu je zřejmě pouze analogie a lidé říkají, že člověk ve skutečnosti neslyší fyzické hlasy nebo zvuky. Spíš je to schopnost vnímat myšlenky lidí kolem a jak později uvidíme, je to schopnost přenosu myšlenek velmi důležitá v pozdějších stádiích posmrtných prožitků. Např.:

„Viděla jsem lidi okolo a rozuměla jsem, co říkají. Neslyšela jsem tak, jako slyším vás. Bylo to spíš tak, že jsem věděla, co si myslí naprosto přesně, ale jen v duchu. Ne v jejich slovním vyjádření. Bylo mi to jasné už v momentě, kdy začali otevírat ústa.“

Zdá se mi, že ani vážné poškození fyzického těla nijak nepříznivě neovlivní duchovní tělo, jak o tom svědčí jeden výjimečný a velmi zajímavý zážitek muže, který přišel o obě nohy a přitom prošel klinickou smrtí. Věděl to, protože jasně viděl své rozbité tělo a lékaře při práci.

Ale když byl mimo tělo: „Cítil jsem své tělo a bylo celé. Vím to určitě. Cítil jsem je celé, cítil jsem, že jsem úplný a to přesto, že jsem nebyl.“

V tomto odtělesněném stavu je člověk od ostatních lidí odříznut. Může je vidět a rozumí jejich myšlenkám, ale oni jeho ani nevidí ani neslyší. Nelze komunikovat ani dotykem, protože duchovní tělo je nehmotné. A tak je pochopitelné, že za nedlouho se dostaví pocit izolace a osamocení. Řekl mi jeden muž, že viděl okolo v nemocnici všechno - lékaře, sestry a ostatní personál. Ale nemohl s nimi mluvit a tak se cítil být strašně sám. Tento pocit osamocení se opakuje v mnoha vyprávěních:

„Všechno, čím jsem procházel, bylo překrásné, ale prostě nepopsatelné. Přál jsem si, aby tam se mnou ještě někdo byl, měl jsem pocit, že nikdy nebudu s to někomu vylíčit, co vidím. Měl jsem pocit osamění, protože jsem potřeboval někoho, kdo by to prožíval se mnou. Ale věděl jsem, že tam nikdo nemůže být. Cítil jsem, že jsem ve svém vlastním soukromém světě. Měl jsem z toho depresi.“

Nebo:

„Nemohl jsem se ničeho dotknout, nemohl jsem mluvit s lidmi okolo. Je to takový pocit strašné osamělosti, úplné izolace. Věděl jsem, že jsem docela, docela sám.“

A zase:

„Byla jsem úplně zmatena. Nechtělo se mi věřit, že se to vůbec děje. Nedělalo mi to vlastně starosti, nic takového jako - a teď jsem mrtva a rodiče zůstanou sami a budou nešťastní a už je nikdy neuvídím. Nic takového mne ani nenapadlo. Celou dobu jsem cítila, že jsem sama, moc sama - jako návštěvník z jiného světa. Jakoby všechny svazky byly zpřetrhány. Bylo to tak nějak jakoby chyběly všechny city. Všechno bylo tak - technické. Opravdu tomu nerozumím.“

Pocity osamění umírajícího se však brzy rozptýlí, jak se jeho prožitek prohlubuje. Protože pak přijdou jiní, aby mu pomohli při jeho přechodu. Mají třeba podobu jiných duchovních bytostí, často zemřelých příbuzných nebo přátel. Ve velkém počtu vyprávění jsem se setkal s bytostí zcela jiné povahy. Na tato setkání se podíváme podrobněji.

Setkání s ostatními

Mnoho lidí mi řeklo, že v určitém momentu, někdy na začátku zážitku a někdy až později, si uvědomili přítomnost jiných duchovních bytostí, které jim patrně měly usnadnit přechod ke smrti, nebo ve dvou případech říci, že jejich čas ještě nenadešel, a že se musejí vrátit do svého těla.

„Stalo se mi to při porodu. Byl velmi těžký a ztratila jsem mnoho krve. Lékař už to vzdal a řekl mé rodině, že umírám. Ale já jsem byla po celou dobu při sobě, a i když jsem ho slyšela to říkat, cítila jsem, že se seberu. A přitom jsem si uvědomila, že tam je tolik těch lidí, až v kvantech, a vznášejí se u stropu. Všechno to byli lidé, které jsem znala, a kteří už byli mrtví. Poznala jsem babičku a spolužačku ze školy a řadu dalších příbuzných a přátel. Mám pocit, že jsem viděla hlavně jejich obličej a cítila jejich přítomnost. Všichni se zdáli mít radost. Bylo to velmi šťastné setkání a já jsem cítila, že mi přišli pomoci nebo poradit. Bylo to, jako kdybych přišla domů a oni mne přišli přivítat. Měla jsem přitom pocit lehkosti a štěstí. Byl to opravdu krásný a slavnostní okamžik.“

Jiný případ:

„Několik týdnů před tím, než jsem málem umřel, se zabil můj dobrý přítel Bob. A když jsem opustil své tělo, měl jsem pocit, že Bob stojí těsně vedle mne. V mysli jsem ho viděl a cítil jsem ho, ale ačkoli je to divné, neviděl jsem jeho fyzické tělo. Viděl jsem, ale ne jako normálně, ale úplně jasně, jak vypadá a všechno. Má to smysl? Byl tam, ale neměl tělo. Měl něco jako průhledné tělo a já jsem si uvědomoval každou jeho část, ruce, nohy atd., ale neviděl jsem je tělesně. V té chvíli jsem si nemyslel, že to je divné, protože jsem ho nepotřeboval vidět očima. Ostatně jsem žádné oči neměl.

Pořád jsem se ho ptal: Bobe, kam mám teď jít? Co se stalo? Jsem mrtev nebo ne? - Ale on mi vůbec neodpovídal, neřekl ani slovo. Ale často v nemocnici byl u mne a já jsem se pořád ptal: 'Co se děje' a pořád žádná odpověď. A pak, když doktor řekl: 'Bude žít', odešel. Už jsem ho neviděl ani necítil. Bylo to skoro jakoby čekal, až projdu tou poslední hranicí, a pak že mi řekne, co se děje.“

V jiných případech nepatří duchové, s kterými se lidé setkají při smrti, lidem, které zaživa znali. V jednom případě viděla žena nejen své vlastní duchovní tělo, ale ještě jiné, které patřilo někomu nedávno zemřelému. Nevěděla, kdo to byl a udělala zajímavou poznámku: „Neviděla jsem na té osobě, na tom duchu, žádný věk, a sama jsem také neměla pojem času.“

V několika málo případech došli lidé k názoru, že ty potkávané bytosti byli jejich duchovní strážci. Jednomu muži řekl takový duch: 'Pomohl jsem ti přes tohle stadium, a teď tě předám dál. Jedna žena mi řekla, že když opouštěla tělo, zjistila přítomnost dvou jiných duchovních bytostí, a že se ohlásili jako její „duchovní pomocníci“.

Ve dvou podobných případech slyšela dotyčná osoba hlas, který jí řekl, že ještě není mrtva, a že se musí vrátit. Jedna z nich líčí:

„Slyšela jsem hlas, ne mužský hlas, ale hlas mimo pozemské smysly, který mi říkal, co mám dělat. Vrátit se! A tak jsem neměla žádný strach se vrátit do svého pozemského těla.“

A konečně může duchovní bytost nabývat poněkud amorfnějších tvarů:

„Když jsem byl mrtev, v tom prostoru, mluvil jsem s lidmi - ale nedá se říci, že jsem mluvil s fyzickými osobami. Přitom jsem měl pocit, že jsou okolo mne lidé a cítil jsem jejich přítomnost, ačkoliv jsem nikoho neviděl. Čas od času jsem s někým z nich promluvil, ale neviděl jsem je. A vždycky, když jsem začal uvažovat o tom, co se to vlastně děje, mi od někoho z nich přišla myšlenka, že je to tak v pořádku, že umírám, ale že mi bude dobře. A tak mne to vůbec netrápilo. Vždycky jsem na každou otázku dostal odpověď. Ani chvilku mi nenechali v mysli prázdno.“

Bytost plná světla

Nejméně uvěřitelná součást studovaných líčení, ale zároveň součást, která má nejhlubší vliv na člověka, který tímto zážitkem prošel, je setkání s velmi jasným světlem. Je typické, že nejprve je to světlo tlumené, ale rychle se jasní, až nakonec dosáhne nadpozemské jasnosti. Ale přesto, že to světlo (obvykle se líčí jako bílé nebo průsvitné) má nepopsatelnou jasnost, neoslepuje, jak někteří lidé s důrazem uvádějí, ani nepíchá do očí a nebrání ve vidění jiných věcí (snad proto, že v tomto stavu nemají pozemské oči, které by byly oslněny).

Přesto, že toto světlo manifestuje jako světlo, nikdo ze zúčastněných nepochyboval, že jde o bytost. A nejen to, jde o bytost, která má velmi jasně definovanou osobnost. Láska a teplo, které vyzařují z této bytosti na umírajícího, jsou nepopsatelné a umírající se tím světlem cítí obklopen a je mu dobře. Cítí se k tomu světlu magneticky přitahován, je k němu neodvolatelně puzen.

Je zajímavé, že zatímco popis té světlené bytosti je naprosto neměnný, mění se identifikace té bytosti případ od případu, zřejmě v závislosti na náboženské výchově, vzdělání nebo víře. Tak většina křesťanů v něm vidí Krista a někdy se při identifikaci odvolává na Bibli. Dva Židé, muž a žena, označili to světlo za anděla. Přitom je jasné, že ani v jednom případě tím nechtěli říci, že ta bytost měla křídla nebo hrála na harfu nebo snad měla lidský tvar. Bylo to jenom světlo. A všichni se jenom snažili vyjádřit, že v té bytosti viděli pozorovatele nebo průvodce. Muž, který byl až do svého prožitku bezvěrec, prostě identifikoval tu bytost jako tvořenou světlem. Stejného výrazu použila žena, křesťanka, která zřejmě neměla pocit, že by ji měla nazvat Kristem.

Krátce po svém objevení začne bytost s umírajícím komunikovat. Je to stejný způsob dorozumívání jako ten, kdy duchovní tělo „přebírá myšlenky“ od bytostí okolo a už jsme o něm mluvili. I zde, říkají lidé, neslyšeli fyzický hlas, spíše šlo o nebrzděný přenos myšlenek a to tak v zřetelné podobě, že byla vyloučena jakákoliv možnost nepochopení nebo dokonce lži.

Mimoto ta výměna myšlenek neprobíhá pomocí mateřštiny dotyčné osoby, ale ta přesto rozumí okamžitě a přesně. Nicméně, když je po resuscitaci a má provést výměnu myšlenek ze své posmrtné zkušenosti do lidského jazyka, kterým zas mluví, není s to.

Příští stadium jasně ilustruje, jak je obtížná interpretace tohoto nemluveného jazyka. Světelná bytost téměř okamžitě vyše myšlenku osobě, k níž tak dramaticky přišla. Většinou to dotyční vyjadřovali jako otázku. Z různých interpretací uvádím: „Jsi připraven zemřít?“ „Co mi můžeš ukázat, žes v životě udělal?“ nebo „Co jsi udělal v životě, aby to bylo dost?“ První formulace zdůrazňuje připravenost a mohlo by se zdát, že má jiný smysl než druhé dvě, které zdůrazňují, co bylo uděláno. Nicméně mám pocit, že se všichni snažili vyjádřit touž myšlenku, jak potvrzuje líčení jedné ženy, která to vyjadřuje takto:

„To první, co mi řeklo, bylo, že se mne jakoby zeptalo, jestli jsem připravena zemřít, nebo co jsem v životě udělala, co bych mu chtěla ukázat.“

Kromě toho i v případech méně obvyklého způsobu vyjádření té otázky se ukázalo při bližším vysvětlení, že má zhruba stejnou podstatu. Např.: „Hlas se mne zeptal: ‘Stojí to za to?’ A smysl byl ten, jestli se mi ten způsob života, jak jsem jej do té doby vedl, zdál mít cenu, když jsem teď došel poznání.“

Přitom zdůrazňují všichni zúčastnění, že ať už má ta otázka sebehlubší citový dopad, není kladena ve smyslu odsouzení. Ta světelná bytost, v tom se všichni shodují, neklade otázku jako obvinění nebo hrozbu, protože i teď všichni cítili lásku a porozumění, ať by odpověď vyzněla jakkoli. Spíš se zdá být účelem otázky, aby přemýšleli o svém životě a ujasnili si jej. Je to, chcete-li, básnická otázka, kladená ne pro získání informace, ale proto, aby pomohla tázanému najít cestu k pravdě. Ukážeme si to na několika originálních líčeních těchto událostí:

1) „Slyšel jsem, jak doktoři říkají, že jsem mrtev a v tu chvíli jsem začal padat nebo spíš se vznášet tou tmou, která byla trochu jako obal. Nemám pro to prostě slova. Všechno bylo velice tmavé, až na to, že v dálce bylo vidět světlo. Bylo to velice zářivé světlo, ale ne příliš veliké, aspoň na začátku. A pak, jak jsem se přibližoval, rostlo.

Snažil jsem se dostat k tomu světlu, protože jsem cítil, že je to Kristus, a chtěl jsem tam dojít. Nebyla to děsivá záležitost. Bylo to spíš příjemné. Protože jako křesťan jsem hned to světlo spojil s Kristem, který řekl „Já jsem světlo světa.“ Řekl jsem si: ‘Jestli je to ono, jestli mám umřít, tak už vím, kdo na konci v tom světle čeká.’“

2) „Vstal jsem a šel do haly se napít a v této chvíli, jak mi později řekli, mi prasklo slepé střevo. Zeslábl jsem a upadl. Pociťoval jsem, jako bych se vznášel, jakýsi pohyb mého vlastního já sem a tam z mého těla, a slyšel jsem krásnou hudbu. Sněhl jsem se dolů do haly a dveřmi až do předsíně. Tam se okolo mne začala sbírat růžová mlha a pak jsem prolétl dveřmi a přímo do toho čistého zářivého světla, do oslňujícího bílého světla. Bylo nádherné a tak jasné a zářivé, ale nebolely mne oči. Není to světlo, které by se na zemi dalo popsat. Neviděl jsem v tom světle žádnou osobu, ale přesto to docela určitě mělo osobnost. Je to světlo dokonalého porozumění a dokonalé lásky.

Přišlo mi na mysl: ‘Miluješ mne?’ Nebyla to přímo otázka, ale myslím, že význam toho, co světlo chtělo říci, bylo: ‘Jestli mne miluješ, vrať se a dokonči, co jsi v životě začal.’ A celou dobu jsem cítil, že jsem obklopen vše přemáhající láskou a soucitem.“

3) Věděl jsem, že umírám, a že se nedá nic dělat, protože mne už nikdo neslyší..... Byl jsem mimo své tělo, o tom není pochyb, protože jsem se viděl na operačním stole. Moje duše byla venku. Nejdřív jsem se cítil velice špatně, ale pak přišlo to zářivé světlo. Nejdřív se zdálo tlumené, ale pak to byl takový veliký svazek paprsků. Bylo to prostě ohromné množství světla, nic jako velká baterka, ale prostě moc a moc světla. A dávalo mi to teplo, měl jsem příjemný pocit tepla.

Mělo to žlutobílou barvu, spíš bílou a bylo strašně jasné; nedá se to ani popsat. A zdálo se, že to všechno překrývá, ale přitom jsem mohl všechno vidět - operační sál, lékaře a sestry, prostě všechno. Viděl jsem jasně a nebyl jsem oslněn.

Nejdřív, když to světlo přišlo, jsem si nebyl jist, co se děje, ale potom mi jakoby položilo otázku, jestli jsem připraven, ale žádný tam nebyl. To bylo světlo, co ke mně mluvilo, ale byl to hlas.

Ted' si myslím, že ten hlas, co ke mně mluvil, si ve skutečnosti byl vědom, že nejsem hotov umřít. Víte, byla to spíš taková zkouška než něco jiného. Ale od té chvíle, co ke mně to světlo promluvilo, jsem se cítil opravdu dobře - v bezpečí a lásce. Láska, co z něho vychází je prostě nepředstavitelná, nepopsatelná. Byla to zvláštní bytost a docela určitě měla smysl pro humor.“

Přehled

Příchod světelné bytosti a její zkoumavé, beze slov vyjádřené otázky, jsou předehrou k zážitku překvapivé intenzity, kdy bytost promítne zemřelému panoramatický přehled jeho života. Je často

jasné, že ona bytost sama má o tom životě přehled, a že nepotřebuje žádné informace. Její jediný cíl je vyvolat odezvu.

Ten přehled se dá popsat jen z hlediska paměti, která je takovému jevu nejpodobnější, ale má některé rysy, které jej od normálního vzpomínání odlišují. Vzpomínky, pokud byly popsány v časových údajích, prý jdou za sebou velmi rychle v chronologickém pořadí. Jiní se vůbec nepamatují na nějaký časový sled. Vzpomínky přišly rázem, všechno najednou, a oni byli schopni to vzít najednou na vědomí. Ale ať tak nebo tak, všichni se shodují v tom, že celý zážitek trval okamžik pozemského času.

Protože celý přehled je velice rychlý, je - jak se shodují všichni dotázaní - podáván formou neobyčejně živých a jako skutečných vizuálních obrazů. V některých případech šlo o živě barevné, plastické a dokonce pohybové obrazy. A i když je jejich sled velice rychlý, je každý jednotlivý obraz vnímán a poznán. A dokonce se někdy dostávají stejné city a emoce, které provázely předváděné události tehdy.

Některé z interviewovaných osob tvrdí, že ačkoli to nemohou přesně vysvětlit, bylo v tom přehledu úplně všechno, od nejmenších po nejdůležitější události v jejich životě. Jiní říkají, že to byly pouze okamžiky, které měly pro ně zvláštní význam. Několik lidí mi řeklo, že i po návratu do života si po nějakou dobu mohli vzpomenout na ty události do neuvěřitelných podrobností.

Někteří lidé charakterizují tento prožitek jako jakési výchovné působení ze strany světla. Když se totiž dívají na ty obrazy, zdá se ta světelná bytost zdůrazňovat dvě věci: Naučit se milovat druhého člověka, a získávat znalosti. Podívejme se na charakteristické líčení toho druhu:

„Když se objevilo světlo, hned se mne zeptalo: ‘Co jsi udělala se svým životem, co mi můžeš ukázat?’ A pak začala ta projekce. Myslela jsem si: - No ne, co to má znamenat? - protože najednou jsem byla zpátky v dětství. A pak jsem prošla celým svým životem rok po roce až k dnešku. Bylo zvláštní, čím to začalo; tím, jak jsem si jako žába hrála u vody, a byly tam další záběry z té doby. Příhody s mou sestrou a se sousedy a místa, kde jsem byla. A pak ve školce, pamatuji se na dobu, kdy jsem měla jednu oblíbenou hračku a rozbila jsem si ji a dlouho jsem pro ni plakala. To byla opravdu až traumatická záležitost. A obrazy šly dál, když jsem byla ve skautu a chodila kempovat, a pak řada událostí ze školy. Pak, když jsem byla na střední škole, se mi dostalo té cti, že jsem byla vybrána do vědeckého kroužku, a to tam také bylo. A šlo to dál celou střední školou až k maturitě a pak prvními léty na univerzitě až do současnosti.

Ty vzpomínkové obrazy byly v chronologickém pořadí a byly neobyčejně živé. Jednotlivé scény byly jako by se na ně člověk díval zblízka, trojrozměrné a barevné. A měly pohyb. Když jsem trochu viděla, jak jsem třeba rozbila tu hračku, viděla jsem všechny pohyby. A nebylo to jako bych se na to dívala z perspektivy času. To děvčátko, co jsem viděla, byl někdo jiný, malé děvče mezi jinými dětmi si hrálo na hřišti. Ale přitom jsem to byla já. Viděla jsem se, jak dělám ty věci, co jsem dělala jako dítě a pamatovala jsem se na ně.

Když jsem se dívala na ten „film“, tak jsem už světlo neviděla. Zmizelo hned, jak se mne zeptalo, co jsem udělala a začal „film“, ale věděla jsem přesto, že je tam pořád se mnou, a že mne provází těmi obrazy, protože jsem cítila jeho přítomnost, a protože občas něco poznamenalo. Každým tím obrazem mi chtělo něco říci. Ne, že by bylo

chtělo vědět, co jsem dělala - to už vědělo - ale vybíralo ty obrazy pro mne, abych si je znovu vyvolala.

A pořád přitom kladlo důraz na lásku; kde to bylo nejlépe vidět, byly zážitky s mou sestrou - byly jsme si totiž velmi blízko. Ukázalo mi, kdy jsem se k ní chovala sobecky, ale i kdy jsem jí projevovala svou lásku a dělila se s ní. Ukázalo mi, že se mám snažit udělat něco pro druhé lidi. A nebylo v tom žádné obviňování. Když mi ukázalo, jak jsem někdy byla sobecká, byl jeho postoj takový, jako že jsem se i tehdy učila.

Také se velmi zajímalo o vědění. Poukazovalo na věci, které mají co dělat s učením a řeklo mi, že se budu učit dál, a že dokonce, až pro mne zase přijde (protože mi řeklo, že tentokrát se vrátím zpátky), bude vědění vždycky žádoucí. Řeklo, že to je věčný proces, a tak jsem získala dojem, že pokračuje i po smrti. Myslím, že se snažilo mne poučit při těch obrazech. Ta celá záležitost byla zvláštní. Byla jsem tam. Skutečně jsem viděla ty obrazy, skutečně jsem jimi procházela a bylo to tak rychlé. Ale přitom to bylo dost pomalé na to, abych si to všechno dokázala uvědomit. A přitom ten časový rozsah nebyl myslím tak velký. Dělal to dojem, že přišlo to světlo a pak jsem prošla těmi obrazy a světlo se vrátilo. Myslím že to trvalo méně než pět minut a možná víc než 30 vteřin, ale opravdu nemohu říci.

Jediná chvíle, kdy jsem se bála, bylo, když jsem měla starost, že nebudu moci ukončit život tady. Ale na ty obrázky jsem se dívala s potěšením. To bylo pěkné. Bylo mi dobře, když jsem se vrátila do dětství, skoro jako bych to prožívala znovu. Byla to taková zvláštní cesta zpět, jakou prostě normálně nelze prožít.“

Je nutno uvést, že v některých líčeních se vyskytuje projekce bez objevení se světla. Většinou je tam, kde světlo projekci řídí, zážitek silnější. Nicméně je přehled líčení jako rychlý a živý a přesný bez ohledu na to, zda k němu dochází v průběhu skutečné „smrti“ nebo jen v její těsné blízkosti.

„Po všem tom potloukání tím tmavým prostorem byly najednou na konci toho tunelu všechny myšlenky mého dětství a celý můj život. Nebyly to přímo obrázky, spíš snad myšlenky. Nedá se to přesně popsat, ale bylo to tam. A bylo to všechno najednou. Myslel jsem na maminku a na to, co jsem udělal špatně. A když jsem viděl ty ošklivé maličkosti, které jsem prováděl jako dítě, tak jsem si přál, abych je byl nedělal a také jsem si přál, abych se mohl vrátit zpátky a odčinit je.“

V příštích dvou případech nedošlo ke klinické smrti, ale jen k fyziologickému stresu nebo poranění:

„K celé té situaci došlo velmi náhle. Měl jsem trochu horečku a nebylo mi dobře už asi dva týdny, ale tu noc jsem byl najednou moc nemocen a cítil se mnohem hůř. Ležel jsem v posteli a pamatuji, že jsem chtěl vzbudit manželku a říci jí, že mi je zle, ale nedokázal jsem se obrátit. Kromě toho jsem najednou byl v úplně černém prostoru a jakoby se přede mnou promítal celý můj život. Začalo to asi od šesti let a vzpomínal jsem, jak jsem ve škole měl kamaráda. Z obecné jsem šel na střední a pak na zubařinu a pak jsem začal se zubařskou praxí.

Věděl jsem, že umírám, a vzpomínám si, že jsem chtěl zaopatřit rodinu. Byl jsem znepokojen tím, že umírám, a že jsem přitom litoval některých věcí, které jsem v životě udělal a jiných, které bych byl chtěl udělat.

Ten film měl formu vzpomínek, ale byly mnohem živější než normálně. Viděl jsem jenom to nejdůležitější, ale šlo to tak rychle, že to dělalo dojem, že se dívám na celý svůj život, a že to dělám v několika

vteřinách. Prostě se mi to promítalo jako film, který běží hrozně rychle, ale přitom jsem to plně viděl a plně vnímal. Ale přesto s těmi obrázky nepřicházely žádné pocity, protože na to už nebyl čas.

Nic jiného jsem při tom neviděl. Byla tam jen tma a ty obrazy. Ale docela určitě jsem cítil přítomnost nějaké velmi mocné a milující bytosti od začátku až do konce.

Je to opravdu zajímavé. Když jsem se uzdravil, mohl jsem vyprávět

o svém životě do všech podrobností a to v důsledku toho, čím jsem prošel. Je to velký zážitek, ale těžko se dá vystihnout slovy, protože to všechno jde tak rychle a přitom tak jasně.“

Jeden demobilisovaný voják líčí toto:

„Když jsem sloužil ve Vietnamu, byl jsem raněn a „umřel“ jsem na to, ale přesto jsem pořád přesně věděl, co se děje. Zasáhlo mne šest ran z kulometu a nějak mne to vůbec nerozházelo. Vlastně jsem si v duchu oddychl, když mne to dostalo. Bylo mi úplně dobře a vůbec jsem se nebál. V okamžiku zásahu se mi život začal promítat před očima a vrátil jsem se tak do dětství, a pak to pokračovalo postupně dál.

Pamatoval jsem na všecko a všecko bylo tak živé. Stálo to přede mnou úplně jasně. Všechno to běželo kolem mne od těch nejstarších vzpomínek až do dneška a bylo to velmi rychlé. A vůbec to nebylo zlé; procházel jsem tím bez lítosti, aniž by mne to nějak ponižovalo. Nejlépe bych to snad přirovnal k světelným obrazům. Jako by mi někdo velice rychle promítal diapozitivy.“

Konečně zde máme případ silného citového vzrušení v okamžiku, kdy hrozila smrt, aniž došlo k nějakému zranění:

„Bylo to v létě po prvním roce na vysoké škole, kdy jsem šel jako řidič k nákladnímu autu s vlekem. Měl jsem tehdy problém s usínáním za volantem. Jednou časně ráno jsem dělal dlouhou cestu a trochu jsem klimbal. Poslední, na co se pamatuji, byla dopravní značka a pak jsem usnul, a pak jsem slyšel hrozné škrábání a praskla pravá vnější pneumatika a pak, protože vůz byl těžký a smýknul s sebou, bouchly levé pneumatiky a vůz se převrátil na bok a začal klouzat po cestě k mostu. Měl jsem hrozný strach, protože jsem věděl, co se děje. Že vůz narazí na most. A zatím, co vůz byl ve smyku, jsem myslel na všechno, co jsem kdy udělal. Viděl jsem jenom některé věci, ty nejdůležitější, a bylo to velice opravdové. To první, co se pamatuji, bylo, jak jsem šel za otcem po pláži, to mi byly dva roky. A pak bylo několik dalších věcí a pak, jak jsem si rozbil nový červený vozík, když mi bylo pět let. Vzpomněl jsem si, jak jsem plakal, když jsem šel poprvé do školy v strakatém žlutém pršáku, co mi maminka koupila. Pamatoval jsem něco málo z každého roku ve škole. Vzpomněl jsem si na učitele a na nějakou maličkost, která byla ten rok nějak neobvyklá. Pak jsem si vzpomněl na jednu událost na střední škole, a jak jsem šel dělat do hokynářství, a pak mne to dovedlo až k dnešku, k začátku druhého roku studia.

Všechno tohle a ještě další věci mi jen velice rychle bleskly hlavou. Asi to netrvalo ani vteřinu. A pak bylo po všem. A já jsem tam stál a díval se na ten vůz a myslel, že jsem mrtev, že jsem anděl. Začal jsem se štípat, abych poznal, jestli jsem živ, nebo duch, nebo co.

Z toho auta byl vrak, ale já jsem neměl ani škrábnutí. Nějak jsem asi vyskočil předním sklem, protože sklo bylo pryč. A když jsem se uklidnil, uvědomil jsem si, že tyhle věci v mém životě asi zanechaly nějaký trvalý dojem, když mi prošly myslí v okamžiku nebezpečí. Asi

bych dokázal si ty věci vyvolat a každou si vykreslit, ale trvalo by mi to nejméně čtvrt hodiny. Ale tohle přišlo najednou, automaticky a netrvalo to ani vteřinu. Bylo to udivující.“

Hranice nebo mez

Několik lidí mi líčilo, jak se během svého posmrtného zážitku blížili k nějaké hranici nebo přehradě. Ta měla v různých případech tvar vody, šedé mlhy, dveří, plotu v poli nebo prostě čáry. I když je to vysoce spekulativní, klade se otázka, zda za tou věcí není nějaká základní myšlenka. Pokud ano, pak by ty různé verze byly pouze rozdílné způsoby interpretace nebo vyjádření jedné základní zkušenosti. Podívejme se na několik různých vylíčení, kde tato hranice či mez má důležitou úlohu.

1) „Zemřel jsem po srdečním záchvatu a najednou jsem se dostal na pole. Bylo krásné, všechno bylo sytě zelené - barva, jaká není nikde na světě. Bylo tam světlo - krásné stoupající světlo - všude kolem mne. Podíval jsem se dopředu přes pole a viděl jsem plot. Šel jsem k tomu plotu a viděl jsem na druhé straně muže, jak mi jde naproti. Chtěl jsem k němu, ale něco mne táhlo zpátky, nemohl jsem to přemoci. A viděl jsem také, že se otočil a šel pryč, směrem od plotu.“

2) „Bylo to při mém prvním porodu. V osmém měsíci se u mne objevila nějaká komplikace, kterou lékař nazval otravou, a doporučil mi, abych šla do nemocnice, že porod urychlí. Hned po porodu jsem začala silně krvácet a lékař to nemohl zvládnout. Bylo mi jasné, o co jde, a protože jsem sama ošetřovatelka, uvědomila jsem si nebezpečí. Když jsem upadla do bezvědomí, slyšela jsem nepříjemné bzučení. Pak jako bych jela na lodi nebo malé lodičce, která se plavila po rozlehlé hladině

na její druhou stranu. Na druhém břehu jsem viděla všechny své drahé mrtvé, maminku, tatínka, sestru a ostatní. Viděla jsem je, jejich obličej tak, jak vypadali za živa. Zdálo se mi, že mi mávají, abych k nim přišla, ale já jsem pořád říkala: 'Ne, ještě ne. Nechci umřít. Ještě nejsem hotova.'

Je to strašně divný zážitek, protože jsem při tom celou dobu viděla lékaře a sestry, jak se se mnou namáhají, ale bylo to spíš, jako bych byla divák než osoba, kterou mají v práci. Moc jsem se snažila dát svému lékaři na vědomí, že neumřu, ale nikdo mne neslyšel. Všechno - doktoři, sestry, operační sál, loďka, voda, pobřeží - bylo dohromady. Jako kdyby se jedna scéna prolínala s druhou.

Konečně se loďka téměř přiblížila k pobřeží, ale než přirazila, otočila se a plula zpět. Pak jsem se konečně dostala k tomu, že jsem mohla říci lékaři: 'Já neumřu.' A v té chvíli jsem přišla k sobě a lékař mi vysvětlil, že jsem měla vnitřní krvácení, a že jsem málem umřela, ale že to bude v pořádku.“

3) Byl jsem v nemocnici s nemocnými ledvinami a asi už týden v bezvědomí. Lékaři měli vážné pochybnosti, že se uzdravím. V tom bezvědomí jsem cítil, jako bych se vznosl, jako kdybych vůbec neměl tělo. Zjevilo se mi zářivě bílé světlo. Bylo tak jasné, že jsem přes ně neviděl, ale bylo mi v jeho přítomnosti pokojně a nádherně. Něco takového se na zemi nedá zažít. V přítomnosti toho světla se mi vynořila myšlenka nebo slova:

‘Chci zemřít?’ A já jsem odpověděl, že nevím, protože o smrti nic nevím. A to bílé světlo řeklo: ‘Překroč tu hranici a doviš se.’ Cítil jsem, že vím, kde ta hranice je, ačkoliv jsem ji neviděl. A když jsem ji překročil, obklopily mne nejnádhernější pocity - mír, klid, a všechny starosti byly pryč.“

- 4) „Měla jsem záchvat a byla jsem v černém prostoru a věděla jsem, že mé tělo zůstalo zpátky. Věděla jsem, že umírám a myslela jsem: ‘Bože, snažila jsem se, jak jsem uměla nejlépe, pomoz mi, prosím Tě.’ A hned na to jsem vyšla z té temnoty něčím světle šedým a dál, klouzala jsem a rychle se pohybovala, a přede mnou v dálce jsem viděla šedou mlhu a pospíchala k ní. Zdálo se mi, že pořád nejdu tak rychle, jak bych chtěla a jak jsem přicházela blíž, viděla jsem tou mlhou na druhou stranu. Byli tam lidé a byli stejní jako na zemi, a také jsem viděla něco na způsob budov. Všechno bylo prosycené překrásným světlem - živá zlatožlutá záře, světlé barvy, ne tak hrubá zlatá barva, jak ji známe na zemi.

A jak jsem se přibližovala, byla jsem si jista, že tou mlhou projdu. A byl to tak nádherný radostný pocit, lidskými slovy se to vůbec nedá popsat. Ale ještě nepřišel můj čas, protože se na druhé straně objevil můj před mnoha lety zemřelý strýc Karel a vstoupil mi do cesty a řekl: ‘Vrať se. Tvá práce na zemi není ještě hotova. Teď se vrať!’ Já jsem nechtěla a v okamžiku jsem byla zase ve svém těle. Cítila jsem tu strašnou bolest v prsou a slyšela jsem svého synka volat: ‘Pane Bože, vrať mi maminku!’“

- 5) „Odvezli mne do nemocnice v kritickém stavu nějakého zápalu a můj ošetřující lékař řekl, že to nepřežiji. Řekl mé rodině, aby přišli, že to nebude trvat dlouho. Přišli a shromáždili se okolo postele, a když doktor myslel, že umírám, příbuzní se najednou začali vzdalovat. Vypadalo to, jakoby se vzdalovali oni, zatímco jsem se vzdaloval já. Byli pořád slabší a slabší, ale viděl jsem je pořád. Ztratil jsem vědomí a nevěděl jsem už nic o tom, co se dělo v nemocničním pokoji, ale byl jsem v nějakém úzkém průchodu do tvaru V, něco jako koryto, asi v šířce této židle. Přesně mi to padlo na tělo a nohy a ruce jsem měl u sebe. Jel jsem hlavou napřed a bylo tam tma, ale úplná tma. Jel jsem tím směrem dolů a zvedl jsem oči a viděl krásné leštěné dveře bez kliky. Pod dveřmi pronikalo opravdu zářivé světlo s paprsky, které vyzařovaly jakoby štěstí těch za nimi a jakoby tam bylo hodně pohybu. Zdálo se, že tam mají hodně napilno. Zvedl jsem oči a řekl: ‘Pane, tady mne máš. Vezmi si mne, chceš-li.’ Páni! Ten mne odpálil tak rychle, že jsem skoro ztratil dech.“

Návrat

Je jasné, že všichni ti, se kterými jsem mluvil, se v určitém stádiu svého zážitku museli vrátit. Ale i tak došlo k zajímavé změně v jejich postoji. Vzpomeňte si, že běžným rysem, se kterým se setkáváme v prvních chvílích po smrti, je zoufalá touha vrátit se zpět do svého těla a hluboká lítost nad vlastní smrtí. Ale od určitého stádia zážitku už se

člověk vrátit nechce a dokonce se návratu vzpírá. To platí zvláště pro ty případy, které došly až k setkání se světelnou bytostí. Jak to velmi důrazně vyjádřil jeden muž: „Už nikdy jsem nechtěl být bez té bytosti.“

Výjimky z tohoto pravidla jsou často pouze zdánlivé. Několik mladých maminek mi řeklo, že ačkoliv by byly samy rády zůstaly, cítili povinnost se vrátit, aby vychovaly své děti.

„Rozmýšlela jsem se, zdali bych tam neměla zůstat, ale pak jsem si vzpomněla na rodinu - mám muže a tři děti - ale tady vám to těžko mohu objasnit. Když jsem se cítila tak nádherně v přítomnosti toho světla, opravdu jsem nechtěla zpátky. Ale já své povinnosti beru vážně a věděla jsem, že mám povinnost k rodině. A tak jsem se rozhodla, že se pokusím vrátit.“

V několika dalších případech mi lidé řekli, že ačkoli se ve svém odtělesněném stavu cítili dobře a v bezpečí, že byli rádi, že se vrátí do života, protože nechali něco nedodělaného. V několika případech to byla touha po dokončení vzdělání.

„Bylo to po třech letech v koleji a už mi zbýval jenom rok. Pořád jsem myslel: 'Ještě nechci umřít'. Ale mám pocit, že kdyby to trvalo jen o pár minut déle, kdybych byl zůstal s tím světlem jen o něco déle, že už bych nemyslel na své vzdělání, že by mne byly zaujaly ty věci, které jsem prožíval.“

Vyprávění, která jsem sebral představují velice rozdílný obraz, pokud jde o otázku návratu do těla a toho, proč se kdo vrátil. Většina lidí prostě říká, že nevědí, proč se vrátili, nebo že se to mohou pouze domnívat. Jen několik z nich má pocit jistoty, že rozhodujícím momentem pro jejich návrat do života byla jejich vlastní vůle.

„Byla jsem z těla venku, a byla jsem si vědoma, že se musím rozhodnout; věděla jsem, že nemohu mimo tělo zůstat dlouho - víte, ono je těžko rozumět, ale mně to tehdy bylo naprosto jasné - věděla jsem, že se musím rozhodnout, jestli půjdu dál nebo se vrátím.“

Tam na druhé straně bylo nádherně a já jsem tam skoro chtěla zůstat. Ale na druhé straně bylo zase nádherné vědět, že mám na zemi na práci něco dobrého. Tak jsem si myslela: 'Musím zpátky a žít dál' a šla jsem zpátky do svého těla. Skoro mám pocit, že jsem to krvácení zastavila sama. Ale v každém případě jsem se potom začala zotavovat.“

Jiní se domnívají, že jim Bůh nebo ta světelná bytost dovolila žít dál

na jejich prosbu (obvykle protože to byla nesobecká prosba), nebo proto, že pro ně ještě měla nějaké poslání.

„Byla jsem nad stolem a mohla jsem se dívat, co dělají. Věděla jsem, že umírám, že je konec. Ale měla jsem starost o to, kdo se ujme mých dětí. A tak jsem nebyla s to odejít. Bůh mi dovolil žít dál.“

Jiná vzpomínka:

„Bůh na mne byl opravdu hodný, protože jsem byl už mrtev a on dovolil, aby mne lékaři vzkřísili. Účelem toho bylo, že moje žena začala pít a já vím, že beze mne by tomu byla propadla. Ted' už je na tom líp a já si opravdu myslím, že na tom má zásluhu to, co jsem zažil.“

Mladá maminka říká:

„Bůh mne povolal zpátky, ale nevím proč. Zřetelně jsem ho cítila a věděla jsem, že i On poznal mne a věděl, kdo jsem. Ale přesto nebyl hotov vzít mne do nebe, nevím proč. Už mnohokrát jsem na to myslela a snad to bylo proto, že jsem měla dvě malé děti, nebo že já, osobně, jsem na to nebyla zralá. Pořád ještě hledám odpověď a pořád mi to není jasné.“

V několika případech vyslovili lidé domněnku, že je přitáhly zpátky modlitby nebo láska ostatních bez ohledu na jejich vlastní přání.

„Byla jsem u své tety, která byla delší dobu nemocná. Pomáhala jsem ji ošetřovat a celou dobu jsme se celá rodina modlili, aby se uzdravila. Několikrát přestala dýchat, ale vždycky ji vzkřísili. Konečně se na mne jednou podívala a řekla mi: ‘Jano, já už jsem byla tam na druhé straně a je to tam krásné. Chtěla bych tam zůstat, ale dokud se za mne modlíte, nemohu, protože mne vaše modlitby drží tady. Prosím, vás, nemodlete se už.’ Tak jsme přestali a ona krátce na to zemřela.“

Jiný případ:

„Doktor už řekl, že jsem mrtva, ale já jsem to přežila. Ale ta zkušenost, kterou jsem přitom udělala, byla tak radostná, vůbec jsem neměla špatné pocity. Když jsem přišla k sobě a otevřela oči, byla u mne má sestra a můj muž. Viděla jsem, jak se jim ulevilo a jak pláčí. Cítila jsem, jakoby mne byla přitáhla zpátky ta jejich láska ke mně. Od té doby věřím, že vás jiní lidé mohou zavolat zpátky.“

V několika málo případech se lidé pamatují, že byli taženi nazpátek tím tmavým tunelem, kterým procházeli na začátku. Jeden muž vypráví, že byl poháněn dlouhým tmavým údolím. Když cítil, že se blíží na konec, slyšel, že ho někdo zezadu volá. A pak byl tažen tím samým prostorem.

Jen málo lidí se pamatuje na návrat zpátky do těla. Většinou si člověk uvědomí jen, že usne, ztratí vědomí, až se pak probudí ve svém těle.

„Nepamatuji se, jak jsem se dostal zpátky. Jen jsem se jakoby propadl, usnul jsem a pak se najednou probudil v posteli. Lidé v pokoji stáli stejně tak, jako když jsem se na ně díval, když jsem byl mimo své tělo.“

Někteří lidé si však vzpomínají, že je něco rychle táhlo zpátky k tělu, často nakonec s nárazem.

„Byl jsem u stropu a díval se, jak se namáhají. Když mi zapjali šoky a tělo mi nadskočilo, spadl jsem zpátky do těla jako kámen. A pak už jsem byl zase tam.“

Nebo:

„A rozhodl jsem se, že se vrátím, a když jsem to udělal, bylo to, jako by mě tam něco vrazilo a cítil jsem, že při tom náraze jsem se vrátil do života.“

V těch několika případech, kdy se lidé pamatují na podrobnosti, se vrátili hlavou:

„Moje já mělo malý konec a velký konec a na konci té nehody, když napřed viselo nad mou hlavou, se vrátilo. Když mi vycházelo z těla, vycházel napřed ten širší konec, a když se vracelo, šel napřed ten úzký.“

Jiné vyprávění:

„Když jsem viděl, jak mé tělo vytahují z pod volantů, bylo mi, jako když se pustí vysavač a něco mne táhlo úzkým jakoby kanálem. Byla tam černá tma, chtěl jsem tím rychle pozpátku projít. A když mne to nasávalo zpátky, začalo to od hlavy, jako kdybych šel napřed hlavou. Ne - mám pocit, že jsem do toho měl co mluvit, ani jsem neměl čas nějak se rozmýšlet. Byl jsem venku, pár metrů od svého těla a najednou bylo po všem. Ani jsem neměl čas si pomyslet: ‘Teď mne to vtahuje zpátky.’“

Je typické, že nálada a pocity, které prožitek provázely, trvají ještě určitou dobu po tom, co krize přešla.

- 1) „Když jsem se vrátil, přinesl jsem si s sebou něco z těch báječných pocitů, které jsem měl tam. Trvalo to několik dní. Ještě teď je někdy cítím.“
- 2) „Když jsem se vrátila do života, aspoň týden jsem brečela, že musím žít v tomhle světě, když jsem poznala ten druhý. Nechtěla jsem sem zpátky.“
- 3) „Ten pocit byl tak nevyjádřitelný. A svým způsobem se mnou zůstal. Pořád na to často myslím.“

Říci to ostatním

Je nutno zdůraznit, že člověk, který prošel tímto zážitkem, nemá naprosto žádné pochybnosti o jeho skutečnosti a důležitosti. Rozhovory, které jsem s těmito lidmi měl, byly obvykle provázeny poznámkami v tomto smyslu; např.:

„Nebyla to žádná halucinace. Už jsem kdysi měl halucinace po kodeinu. Ale to bylo dlouho před tím, než jsem se zabil při té nehodě. A tohle bylo něco úplně jiného, vůbec se to nepodobalo halucinaci.“

To říkají lidé, kteří jsou naprosto schopni rozeznat sen a fantazii od skutečnosti. Byli to emočně vyvážení, výkonní lidé. A nemluvili o svých zážitcích jako se mluví o snech, ale jako o skutečných událostech.

Přestože jsou si sami svými zážitky jisti, jsou si vědomi toho, že naše společnost není nakloněna tomu, přijímat líčení tohoto druhu s pochopením. Také mnozí z nich řekli, že od začátku věděli, že by se lidé na ně dívali jako na duševně pochybné, kdyby o svých zážitcích začali mluvit. A tak si řekli, že budou mlčet nebo o tom mluví jen s nejbližšími z rodiny.

„Bylo to ohromně zajímavé. Ale nerad o tom mluvím. Dívají se na vás jako na cvoka.“

Nebo:

„Nikomu jsem o tom neřekl celý čas. Nemluvil jsem o tom, protože jsem měl takový divný pocit, že mi nikdo nebude věřit, že si budou myslet, že si vymýšlím. Ale pak jsem si řekl, že zkusím, co tomu řekne rodina, a tak jsem jim o tom řekl. Ale jen jim, nikomu jinému. A myslím, že moje rodina věří, že jsem tam byl.“

Jiní se napřed snažili to někomu říci, ale setkali se s nepochopením, a tak si řekli, že budou mlčet.

- 1) „Snažil jsem se to říci mamince. Brzy po tom jsem se jí zmínil o tom, co jsem cítil. Ale byl jsem tehdy ještě moc malý a ona tomu nevěnovala pozornost. A tak už jsem to nikomu neřekl.“
- 2) „Chtěl jsem o tom říci našemu faráři, ale on mi odpověděl, že jsem měl halucinace, a tak jsem už držel pusku.“
- 3) „Byla jsem ve škole dost oblíbená a vždycky jsem byla v nějaké partě, ale ne jako jedna z nich, nic mimořádného. Nepatřila jsem k vůdcům. A když se mi to stalo a snažila jsem se o tom mluvit, tak mne automaticky označili za nenormální. Když jsem o tom vyprávěla, tak mi se zájmem naslouchali, ale pak jsem zjistila, že říkají, že jsem se zcvokla. A tak, když jsem viděla, že to pro ně je jen zábava, přestala jsem o tom mluvit. A přitom jsem se nesnažila dělat ramena jako: 'Jen se podívejte, jaký jsem měla zajímavý zážitek!' Snažila jsem se jenom říci, že potřebujeme o životě znát víc, než jsem si představovala já i oni.“

4) „Snažil jsem se tom povědět ošetřovatelkám, ale řekly mi, abych o tom nemluvil, že si to jen představuji.“

A tak, abych použil slov jednoho vypravěče: člověk se brzy naučí, že lidé to neberou tak, jak by si přál. A tak prostě už nemá snahu to na setkání vykládat.

Je zajímavé, že jsem našel pouze jeden případ, kdy lékař projevil znalost nebo pochopení pro tyto záležitosti.

Říká jedna dívka:

„Ptali jsme se doktora (já i moje rodina) na to, co jsem zažila, a on řekl, že se to stává často, že při prudkých bolestech nebo po těžkém zranění duše opustí tělo.“

Když uvážíme skepsi a nepochopení, se kterým se setkávají pokusy mluvit o těchto zážitcích, pak nepřekvapuje, že si lidé myslí, že jejich zážitek byl ojedinělý a že jsou sami, kdo jím prošli. Řekl mi jeden muž, že byl někde, kde dosud nikdo nikdo nebyl.

Často se mi stalo, že jsem po rozhovoru o podrobnostech posmrtného zážitku řekl lidem, že stejné pocity i zážitky měli jiní. Většinou to přijali s pocitem hluboké úlevy.

„Je to zajímavé vědět, že jiní měli stejné zážitky, protože to jsem si neuvědomoval..... Jsem opravdu rád, že slyším, že někdo jiný to také prodělal. Teď aspoň vím, že nejsem blázen.“

„Bylo to pro mne tak opravdové, ale nikdy jsem to nikomu neřekl, protože jsem se bál, že by se na mne podívali a mysleli si: ‘Když se ti zastavilo srdce, tak ti to přestalo myslet.’“

„Myslel jsem si, že by snad někdo mohl mít také takový zážitek, ale že se asi s nikým takovým nesetkám, protože o tom lidé asi nemluví. Kdyby ke mně byl někdo přišel dřív, než jsem to sám zažil a říkal mi o tom, asi bych byl přemýšlel, co to na mne šije, protože takoví už jsme.“

Je však ještě další důvod, proč o tom lidé neradi mluví. Mají pocit, že ten zážitek je tak nepopsatelný, tak mimo možnost lidského jazyka a lidského vnímání a existence, že nemá smysl se pokoušet to vyjádřit.

Vliv na další život

Ze shora uvedených důvodů se, podle mých zkušeností, nikdo nevydal na cestu, aby kázal lidem o svém zážitku. Nikdo se necítil povolán lidi obracet na základě svých zkušeností. Je tomu ve skutečnosti právě naopak. Lidé se obvykle zdráhají o svých zážitcích mluvit.

Efekt, který jejich zážitek má na ně samotné, na sebe bere jemnější, klidnější formy. Mnoho lidí mi řeklo, že cítí, že jejich život je hlubší a plnější, a že díky svému zážitku víc přemýšlejí o nejzazších filosofických problémech.

„V té době, bylo to před odchodem ze střední školy, jsem vyrůstal na malém městě mezi velmi malichernými lidmi, alespoň pokud jde o lidi, se kterými jsem měl co dělat. Byl jsem typický středoškolský klacek, který se cítil být nedílnou součástí své party. Kdo nepatřil do party, nebyl prostě nic.“

Ale když se mi to stalo, začal jsem hledat dál. Jenže tenkrát jsem si myslel, že o tom nikdo nic neví, protože jsem nikdy nepřišel ven z toho svého malého světa. O psychologii nebo něčem takovém jsem nevěděl. Jen jsem věděl, že jsem přes noc vyrostl, protože to, co se mi stalo, mi otevřelo svět, o jehož existenci jsem do té doby neměl tušení. Pořád jsem si myslel: ‘Je toho tolik, co se musím dovědět!’ Jinými

slovy, jsou na světě jiné věci než páteční biograf a fotbalový zápas. A také ve mně je víc, než znám. Tak jsem začal uvažovat o tom, kde vlastně končí člověk a jeho mysl. Otevřelo mi to celý nový svět.“

Jiný případ:

„Od té doby pořád myslím na to, co jsem udělal ze svého života, a co z něho ještě udělám. Že se svým dosavadním životem jsem byl spokojen. Myslím, že mi nic nezůstal dlužen, protože jsem vždycky dělal, co jsem chtěl a jsem ještě živ a mohu tak žít dál. Ale když jsem zemřel, ihned potom jsem začal uvažovat o tom, jestli jsem to, co jsem udělal, udělal proto, že to bylo dobré nebo proto, že to bylo dobré pro mne. Dříve jsem prostě reagoval na své pohnutky, a teď pomalu a klidně probírám, co a jak. Všecko mi prostě napřed důkladně musí projít myslí.

Snažím se dělat věci, které mají více smyslu a to mi v duši i v mysli dělá dobře. Snažím se nebýt v rozporu a neodsuzovat nikoho. Chci dělat to, co je dobré a ne jen to, co je dobré pro mne. A zdá se mi, že je dobré, že mám pro věci větší pochopení. A cítím tak v důsledku toho, co jsem prodělal, a kde jsem byl při tom prožitku.“

Jiní mluví o změněném vztahu k životu, do kterého se vrátili. Jedna žena řekla prostě: „Život je mi teď mnohem dražší.“

Nebo jiný případ:

„Bylo to svým způsobem požehnání, protože před tím srdečním záchvatem jsem jenom plánoval budoucnost pro své děti a dělal jsem si starosti o včerejšek, a tak mi utíkaly radosti dneška. Teď mám ke všemu docela jiný postoj.“

Několik lidí se zmínilo, že jejich zážitek změnil jejich pojem mysli a vzájemné důležitosti těla a ducha. To je velmi dobře patrné z tohoto vyprávění.

„Byla jsem si přitom víc vědoma mysli než těla. Mysl bylo to důležité, ne tvar těla. A přitom před tím to bylo vždycky obráceně. Veškerý můj zájem se upínal k tělu, a co mi táhlo myslí, bylo prostě tam a to bylo všecko. Ale pak byla hlavní mysl, a tělo až na druhém místě. Tělo je prostě jenom schránka mé mysli. Tělo mi bylo lhostejné, bylo nedůležité, protože jenom mysl byla důležitá.“

V několika málo případech měli lidé pocit, že nabyli zvláštních schopností psychického rázu:

- 1) „Po tomto zážitku se zdálo, jako bych byl naplněn novým duchem. Mnoho lidí mi řeklo, že na ně mám uklidňující vliv, když mají starosti. A zdá se opravdu, že jsem si teď s lidmi blíží, že je líp chápu.“
- 2) „Zdá se, že jsem během své zkušenosti dostal dar vycítit potřeby druhých lidí. Často, např. v práci, ve výtahu, jako bych četl z obličeje druhých, že potřebují pomoc a v čem. Často jsem už oslovil lidi v takovém případě a pozval si je do kanceláře k rozhovoru.“
- 3) „Co jsem byla raněna, mám pocit, že jsem citlivá na myšlenky a vibrace některých lidí a cítím nevěli jiných lidí. Často jsem byla schopna číst myšlenky druhých dřív, než je vyslovili. Asi mi lidé nevěří, ale udělala jsem od té doby řadu prapodivných zkušeností. Jednou jsem byla na večírku a hádala jsem myšlenky, a několik lidí, kteří mne neznali, odešlo. Měli asi strach, že jsem čarodějnice, nebo co. Nevím, zda jsem k tomu přišla, když jsem byla mrtva, nebo zda to ve mně spalo, ale nikdy před tím jsem to nepoužila.“

Je podivuhodná shoda v poučení, které si ze setkání se smrtí lidé přinesli. Téměř všichni kladli důraz na to, aby se člověk v tomto životě snažil vypěstovat v sobě lásku k druhým, lásku hlubokou a jedinečnou. Jeden muž, který se setkal se „světlem“, se cítil milován a přijímán, i když se před ním promítal jeho život. Cítil, že „otázka“, kterou mu ta světelná bytost kladla, byla, zda byl schopen milovat druhé také tak. A on teď ví, že jeho úkolem na tomto světě je, naučit se tomu.

Vedle toho zdůrazňuje mnoho lidí důležitost vědění. Bylo jim naznačeno, že proces získávání vědomostí pokračuje i v dalším životě. Tak např. se jedna žena od svého zážitku chápe každé příležitosti se vzdělat. Jiný muž radí: 'Bez ohledu na věk se uče, protože to je zřejmě proces, který jde věčně.'

Nikdo z lidí, s kterými jsem hovořil, se necítil morálně očištěný nebo zdokonalený. Nikdo neměl pocit, že je lepší než ostatní. Naopak, většina z nich mluvila o tom, že stále hledají, stále se snaží. Jejich zážitek jim dal nový cíl, nové morální zásady a nové rozhodnutí jít s nimi ve shodě, ale nedal jim žádný pocit okamžitého spasení nebo morální neomylnosti.

Jiný názor na smrt

Jak se dá očekávat, udělá tento prožitek hluboký dojem na postoj člověka k fyzické smrti a to zejména v tom případě, kdy člověk nic po smrti neočekával. Téměř každý z dotázaných mi v nějaké formě dal najevo, že už se nebojí smrti. To chce ovšem další vysvětlení. Zprvé jsou některé formy smrti zvláště nežádoucí, a za druhé žádný z těchto lidí smrt nevyhledával. Všichni cítí, že mají v tomto životě nějaký úkol a jistě by souhlasili se slovy jednoho z nich, že se musí ještě hodně změnit, než opustí tento svět. Stejně tak by všichni odmítli sebevraždu jako cestu, jak se vrátit do té říše, kterou zahlédli ve svém prožitku. Být mrtev však už pro ně není odpuzující. Podívejme se tedy na několik výňatků, kde je ten postoj dobře patrný:

1) „Ten zážitek snad vtiskl něco nového do mého života. Byl jsem ještě dítě, když se mi to stalo, deset let, ale celý život jsem pevně přesvědčen, že po smrti člověk žije dál, nemám o tom stín pochybnosti a nebojím se smrti. Někteří lidé se tak strašně bojí zemřít. Já se jen usmívám, když lidé pochybují o posmrtném životě, nebo říkají, že když je konec, je konec. Vždycky si říkám, že nic nevědí. Už jsem ledacos zažil. V obchodě na mne vytáhli pistoli a dali na spánek. A mne to ani nevyděsilo, protože jsem si myslel: 'No tak co, když mne zabijí, stejně budu někde žít dál'.

2)“Když jsem byl malý, bál jsem se smrti. V noci jsem se probouzel v záchvatu pláče. Rodiče přibíhali do ložnice se zeptat, co se děje. Říkal jsem jim, že nechci umřít, ale že vím, že budu muset, a jestli se s tím nedá něco dělat. Maminka mě uklidňovala a říkala: 'Ale tak to je a všichni se s tím musíme smířit.' A říkala, že to je něco, co člověk musí udělat sám, a že až ten čas přijde, že to v pořádku udělá. A po letech jsem o smrti mluvil se svou ženou. Stále ještě jsem se bál. Nechtěl jsem smrt. Ale od té doby, co jsem to prožil, už se nebojím. Ten strach zmizel. Už se necítím špatně při pohřbech. Spíš se raduji, protože vím, co ten mrtvý prožívá. Věřím, že mi Bůh dal ten zážitek právě pro můj strach ze smrti. Rodiče mne samozřejmě utěšovali, ale nemohli udělat to, co Bůh. Bůh mi to ukázal. Moc o tom nemluví, ale vím a jsem plně uspokojen.“

- 3) „Ne, nebojím se smrti. Ne, že bych si ji přál, nebo chtěl umřít hned. Nechci žít tam na druhé straně, protože musím ještě žít tady. Ale nebojím se smrti, protože vím, kam odsud půjdu, protože jsem tam už byl.“
- 4) „To poslední, co mi to světlo řeklo, než jsem se vrátil do svého těla a do života, bylo - no prostě v tom smyslu, že se vrátí. Řeklo mi, že tentokrát budu ještě žít dál, ale že přijde čas, kdy se se mnou zase spojí a pak opravdu umřu. A tak vím, že to světlo zase přijde a ten hlas, ale nevím kdy. Myslím, že to bude podobná zkušenost, ale hezčí, protože teď vím, co přijde a nebudu tak zmaten. Nemyslím, že bych chtěl jít nějak moc brzy, chci tady ještě něco udělat.“

Důvod, proč smrt není hrozivá, je - jak všichni říkají - ten, že po tom prožitku už nikdo nemá pochybnosti o tom, že tělesná smrt není konečná. Posmrtný život už není jenom abstraktní možnost, ale skutečnost daná zkušeností.

Vzpomeňte si, že jsem ze začátku mluvil o pojmu „anihilace“, který používá jako modelu smrti „spánku“ nebo „zapomnění“. Lidé, kteří zemřeli, odmítají takové modely a volí analogie, které zobrazují smrt jako přechod jednoho stavu do druhého, nebo jako vstup do stavu vyššího vědomí či bytí. Jistá žena, jejíž zemřelí příbuzní ji přišli přivítat, přirovnala smrt k „návratu domů“. Jiní lidé ji přirovnali k jiným psychologicky kladným stavům, např. probuzení, ukončení školy, úniku z vězení.

- 1) „Lidé říkají, že se člověk vyhýbá slovu „smrt“, protože před ní utíká. V mém případě to neplatí. Když jednou člověk prodělal to, co já, tak v hloubi duše ví, že žádná smrt neexistuje. Člověk prostě přejde z jedné věci do druhé - jako z obecné školy na střední a z té na vysokou.“
- 2) „Život je jako vězení. V tomhle stavu prostě nemůže pochopit, jaký kriminál naše tělo je. Smrt je taková úleva, jako utéci z vězení. Lepší přirovnání pro to nemám.“

Lidé, kteří měli nějakou tradiční představu o posmrtném životě, se

po svém zážitku od ní odchýlí. Ani v jediném z mých případů se nevyskytuje mytologická představa tohoto života. Nikdo mi nepopsal barvotiskové nebe se zářící branou, zlatými cestičkami a okřídlenými andílky, kteří hrají na harfu, ani peklo a plameny a čerty s vidlemi.

Takže ve většině případů je model nebe-peklo opuštěn a odmítán i těmi, kdo byli zvyklí myslet v těchto pojmech. S překvapením zjistili, že i když se před nimi promítaly jejich nejhorší skutky, ta světelná bytost neodpovídala hněvem a rozhořčením, ale spíše jenom s pochopením a dokonce s humorem. Jedna žena se s tou bytostí dívala na scény ze svého života, kdy neprojevila lásku, ale sobectví. Řekla o tom: „Její postoj během těchto scén byl, že i tehdy jsem se učila.“ Místo toho starého modelu se tedy lidé vrátili s novým pochopením onoho světa - a představou, že nejde o jednostranný soud, ale spíš o spolupráci při cestě ke konečné seberealizaci. Podle této představy se rozvoj ducha, zvláště schopnost lásky a vědění, nezastaví smrtí. Pokračuje dál, možná věčně, ale rozhodně ještě nějakou dobu a to do takové hloubky, kterou - pokud jsme ještě ve fyzickém těle - můžeme jenom matně zahlédnout.

Ověření

Samozřejmě, že se klade otázka, zda lze získat nějaké potvrzení skutečnosti posmrtných zážitků nezávisle na popisu zkušenosti samé. Mnoho lidí mluví o tom, že byli mimo své tělo dlouho, a že byli svědky mnoha událostí, které se v té době staly. Je možné porovnat tyto výpovědi s jinými osobami, které byly přítomny, nebo si ty události později ověřit?

V mnoha případech je odpověď na tuto otázku kladná. Kromě toho se popis událostí osobami, které zemřely a byly mimo tělo, patrně dobře shoduje. Tak např. mi řeklo několik lékařů, že nevědí, jak si osvětlit, že pacienti bez odborného vzdělání dokázali přesně popsat postup resuscitačních pokusů, ačkoli se ty pokusy daly v době pacientovy klinické smrti.

V jiných případech lidé vyprávěli, jak udivili svého lékaře vylíčením událostí, které viděli v bezvědomí. Tak např. jedna dívka opustila své tělo a přešla do jiné místnosti, kde našla svou starší sestru v slzách vzlykat: 'Káťo, prosím tě, neumírej!' Sestra byla pak úplně vyvedena z míry, když jí Káťa později řekla, kde přesně byla a co říkala.

V následujících dvou pasážích jsou popsány podobné případy:

1) „A když bylo po všem, řekl mi lékař, že jsem měl namále a já jsem odpověděl, že to vím. A on řekl: 'Jak to můžete vědět?' A já: 'Mohu vám vylíčit všechno, co se se mnou dělo.' On nevěřil, a tak jsem mu pověděl celou tu historii od chvíle, kdy jsem přestal dýchat až do chvíle, kdy jsem přišel k sobě. Až se polekal, když zjistil, že vím úplně všechno, co se dělo. Nevěděl, co na to říci, ale několikrát se vrátil, aby se zeptal na některé podrobnosti.“

2) „Když jsem se po té nehodě probudil, byl tam otec a já jsem ani nechtěl vědět, v jakém jsem stavu nebo co se mnou je nebo co říkají lékaři. Chtěl jsem jenom mluvit o svém zážitku. Řekl jsem otci, kdo mne vyvlékl z té budovy i co měl ten člověk na sobě a jak mne dostali ven a dokonce, i co se tam mluvilo. A otec řekl, že to souhlasí. A přitom jsem byl celou tu dobu v bezvědomí a bez toho, že bych byl opustil své tělo, jsem nemohl naprosto nic vidět ani slyšet.“

V několika případech se mi podařilo získat nezávislé svědectví jiných lidí. Při vyhodnocování těchto nezávislých výpovědí vyvstávají některé komplikace. Především bývá u takové události přítomna obvykle pouze umírající osoba a nejvýš několik málo blízkých přátel a známých. A potom, i ve zvlášť dramatických a svědecky dobře podepřených případech, které jsem získal, jsem slíbil, že nebudu uvádět jména. Ale i kdybych mohl, nemyslím, že svědecké výpovědi, sebrané dodatečně po události, jsou dostatečným důkazem. Proč ne, vysvětlím v poslední kapitole.

Došli jsme na konec našeho přehledu o různých, běžně uváděných stádiích a událostech prožitku smrti. Závěrem kapitoly bych rád citoval poněkud podrobněji jeden trochu výjimečný případ, který obsahuje mnoho uvedených prvků. Ale kromě toho je tu obsažen i zcela zvláštní rys, se kterým jsem se jinde nesetkal: Ta světelná bytost říká tomu muži předem o jeho blízké smrti a pak dodatečně rozhoduje, že ho nechá žít.

„Když se mi to stalo, měl jsem, a dosud mám těžké bronchiální astma a emphysema. Jednou mi při záchvatu kašle asi praskl prstenek v dolní části páteře. Po několik měsíců jsem chodil po doktorech, protože jsem měl strašné bolesti a nakonec mne jeden poslal

k neurochirurgovi Dr. Wyattovi. Ten mne prohlédl a řekl, že musím hned do nemocnice a tak jsem tam šel a oni mne hned dali na trakci.

Dr. W. věděl, že mám vážné dýchací potíže a tak zavolal plicáře a ten řekl, že je nutno pozvat ke konzultaci anesteziologa Dr. Coleman, pokud mi má být dána narkóza. Ten plicní odborník na mně pracoval skoro tři neděle a pak mne odvezl někam, kde mne Dr. Coleman měl uspat. Stanovil to na další pondělí, ale dělalo mu to velké starosti. Operace byla plánována na pátek. Usnul jsem a spal jsem dobře, až v úterý časně ráno mne probudila prudká bolest. Chtěl jsem se otočit a lehnout si pohodlněji, když se v rohu pokoje, až pod stropem, objevilo světlo. Bylo to takové klubíčko světla, skoro jako koulička a nebylo to velké, řekl bych, tak 12 - 15 palců v průměru, a jak se to světlo objevilo, přešel mne takový zvláštní pocit. Nedá se říci, že strachu, to vůbec ne. Byl to pocit naprostého míru a plné úlevy. Viděl jsem, jak se z toho světla ke mně vztahuje ruka a světlo řeklo: 'Pojď se mnou, něco ti ukázu.' A tak jsem úplně bez váhání natáhl ruku a chytil se té napřažené ruky. Přitom jsem měl pocit, že mne něco vytahuje nahoru, a že opouštím tělo a ohlédl jsem se a viděl jsem, že tělo leží v posteli, zatímco já stoupám ke stropu.

Když jsem opustil tělo, vzal jsem na sebe stejný tvar, jako mělo to světlo. Měl jsem pocit a musím to vyjádřit svými slovy, protože jsem nikdy neslyšel, že by někdo o něčem takovém mluvil, že ten tvar byl duch. Nebylo to tělo, ale jenom obláček dýmu nebo páry. Vypadalo to jako cigaretový kouř, když se povaluje okolo svítící lampy. Ale ten můj tvar byl barevný. Byla tam oranžová, žlutá a taková nějaká nejasná - myslím indigo, taková do modra.

Ten duchovní tvar neměl formu těla. Bylo to více méně kulaté, ale mělo to jakousi ruku. Vím to, protože když ke mně světlo sáhlo, chytil jsem se ho rukou. Ale přitom paže i ruka mého těla byly nehybné, viděl jsem je ležet na posteli, podél těla. Ale když jsem tu duchovní ruku nepotřeboval, stáhla se zpátky do té kulovité formy.

Byl jsem vytažen do toho místa, co bylo světlo, a prošli jsme spolu stropem a zdí pokoje na chodbu a chodbou a podlahou do nižšího poschodí. Průchod stěnami a dveřmi nedělal potíže. Když jsme se přiblížili, tak od nás nějak ustoupily.

Ted' se zdálo, že jsme v pohybu. Věděl jsem, že jsme v pohybu, ale neměl jsem pocit rychlosti. A v momentě, téměř okamžitě, jsem si uvědomil, že jsme v pooperačním pokoji. Přitom jsem vůbec předtím nevěděl, že takový pokoj v nemocnici je, ale byli jsme tam a zase jsme byli v rohu pokoje u stropu. Díval jsem se na lékaře a sestry oblečené do zelených plášťů a viděl jsem, jak jsou rozmístěna lůžka.

Ta bytost mi řekla - ukázala: 'Tady budeš! Až tě přivezou z operačního sálu, položí tě na tuhle postel, ale ty se už neprobudíš. Nebudeš vědět nic od chvíle, kdy půjdeš do operačního sálu až do chvíle, kdy si pro tebe přijdu.' Nedá se říci, že mi to řeklo slovy. Nebyl to slyšitelný hlas, protože v tom případě by to museli slyšet i ostatní v tom pokoji, a ti to neslyšeli. Bylo to spíš jako dojem. Ale bylo to v takové živé formě, že nemohu říci, že bych to byl neslyšel nebo necítil. Pro mne to bylo naprosto určité.

A bylo mnohem snadnější rozeznávat věci, když jsem byl v té duchovní formě. Přemýšlel jsem, co se mi to snaží ukázat, a hned jsem věděl, co to je, co má na mysli. Nebylo o tom pochyb. Byla to ta postel - ta napravo ode dveří na chodbu - ve které budu a ono mne sem přivedlo za určitým účelem. A pak mi řeklo, proč. Přišlo mi na mysl, že proto, že nechťelo, abych měl strach, až přijde ta chvíle, kdy můj duch

opustí tělo; že chce, abych věděl, jaký pocit v té chvíli člověk má. Chce mě uklidnit, abych se nebál, protože mi řeklo, že napřed budu muset projít jinými věcmi, že tam nebude okamžitě, ale že ve všem bude přítomno a na konci bude na mne čekat.

V tu chvíli, kdy jsem se k němu přidal a dali jsme se na cestu do toho pooperačního pokoje, a co jsem se sám stal duchem, jsme jakoby splynuli v jedno. Byli jsme ale také dva jedinci. Nicméně ono řídilo vše, co se dělo se mnou. A i když jsme se procházeli zdmi a stropy, tak jsme pořád byli v jakémsi těsném spojení a naprosto nic se mne nemohlo dotknout. Zase to byl klid, pokoj a vyrovnanost, jaké jsem nikde jinde nenašel.

A když mi to všechno řeklo, vzalo mne to světlo zase zpátky do mého pokoje a já jsem tam zase viděl své tělo ležet v téže poloze, jako když jsme odcházeli a hned na to jsem byl zpátky v těle. Řekl bych, že jsem mohl být mimo tělo tak 5 až 10 minut, ale čas v tom okamžiku nehrál žádnou roli. Opravdu si nepamatuji, že bych si byl vůbec uvědomoval čas.

Tahle celá záležitost mne prostě ohromila, bylo to úplně překvapení. Bylo to tak živé a tak skutečné, mnohem víc než každý jiný zážitek. A druhý den ráno jsem vůbec neměl strach. Když jsem se holil, zpozoroval jsem, že se mi vůbec netřásla ruka, ačkoli před tím se mi už asi 6 až 8 neděl třásla. Věděl jsem, že umřu a nelitoval jsem toho, ani jsem se nebál. Vůbec mi nepřišlo na mysl: 'Co mám dělat, abych se tomu vyhnul?' Byl jsem připraven.

Ve čtvrtek odpoledne, den před operací, jsem byl ve svém nemocničním pokoji a dělal jsem si starosti. Máme chlapce, adoptovaného synovce, a měli jsme s ním nějaké potíže. Tak jsem se rozhodl, že napíšu dopis ženě a synovci, a že tam ty své starosti vyjádřím a dopisy schovám, aby se našly až po operaci. Když jsem napsal asi dvě stránky ženě, bylo to najednou, jako když se protrhne hráz. Najednou jsem se dal do pláče. Cítil jsem, že je někdo přítomen a nejdřív jsem myslel, že jsem třeba plakal tak hlasitě, že jsem vyrušil ošetřovatelku. A že se třeba přišla podívat, co se mnou je. Ale neslyšel jsem otevřít dveře. A zase jsem cítil tu přítomnost, ale tentokrát jsem neviděl žádné světlo a myšlenky a slova mi přicházela jako předtím, a ono to řeklo: 'Jacku, proč pláčeš, myslel jsem, že se mnou půjdeš rád.' Myslel jsem: 'Ale vždyť já opravdu půjdu rád.' Ale hlas řekl: 'A tak proč pláčeš?' Odpověděl jsem: 'Chlapec nám dělá starosti a já se bojím, že žena si s ním sama nebude vědět rady. A tak se snažím jí napsat, jak mi je, a co bych chtěl, aby pro něho udělala. A dělá mi to starosti, protože si myslím, že kdybych byl u něho, tak by se spíš usadil.'

A teď mi od té „přítomnosti“ přišla myšlenka: 'Protože prosíš za druhého a ne za sebe, vyhovím ti. Budeš žít, dokud tvůj synovec nedospěje.' Pak to zmizelo. Přestal jsem brečet a ten dopis jsem roztrhal, aby na něj náhodou žena nepřišla.

Večer přišel Dr. Coleman a řekl mi, že čeká, že okolo mé narkózy budou potíže, a abych se nepolekal, až se probudím a uvidím kolem sebe plno drátů a přístrojů. Neřekl jsem mu nic o svém zážitku, jen jsem přikýval, že budu spolupracovat.

Operace druhý den trvala dlouho, ale všechno šlo hladce, a když jsem přicházel k sobě a Dr. Coleman tam právě byl, řekl jsem mu: 'Vím přesně, kde jsem.' A on se zeptal: 'V které jste posteli?' A já jsem řekl: 'V té první napravo ode dveří na chodbu.' On se zasmál a samozřejmě si myslel, že ještě mluvím ze spaní.

Chtěl jsem mu říci, co se stalo, ale právě v té chvíli přicházel Dr. Wyatt a řekl: 'Už je vzhůru, co chcete dělat?' A Dr. Coleman odpověděl: 'Nebudu dělat vůbec nic. V životě jsem nezažil takové překvapení. Mám tu nachystaný celý ten svůj krám a on ho vůbec nepotřebuje.'

Dr. Wyatt řekl: 'Ony se pořád ještě dějí zázraky.' A když jsem se pak už mohl posadit a rozhlédnout, viděl jsem, že jsem právě v té posteli, kterou mi několik dní před tím ukázalo to světlo.

Tohle všechno se sběhlo před třemi lety, ale já to mám před sebou stále tak živé jako tehdy. Je to to nejpodivuhodnější, co se mi kdy přihodilo a velmi mne to změnilo. Řekl jsem o tom své ženě, bratrovi, našemu faráři, a teď vám. Nevím, jak bych to řekl, dá se to těžko vysvětlit. Nechci ve vašem životě udělat explozi a nechci se chvástat. Ale já už prostě nemám žádné pochybnosti. Já vím, že člověk po smrti žije dál.“

4. Paralely

To, co se děje v těch různých fázích posmrtného prožitku, je přinejmenším neobvyklé. A tak můj údiv rostl, jak jsem během let nacházel četné, nápadně podobné paralely. Tyto paralely se vyskytují ve starých a často tajných spisech, v literaturách velmi rozdílných civilizací, kultur a času.

Bible

V naší společnosti je Bible nejčtenější a nejdiskutovanější knihou pojednávající o záležitostech ve vztahu duchovního života člověka a posmrtného života. Nicméně má Bible poměrně málo co říci o událostech, které provázejí smrt nebo o přesné povaze posmrtného života. To platí zejména pro Starý zákon. Podle některých znalců Bible jsou jen dvě pasáže ve Starém zákoně, které jednoznačně mluví o životě po smrti.

Izaiáš 26, 19:

„Tvoji mrtví budou žít, vstanou společně s mým mrtvým tělem. Probudte se a zpívejte, vy, kteří dlíte v prachu, protože..... země vyvrhne své mrtvé.“

Daniel 12, 2:

„Toť mnozí z těch, kteří spí v prachu země, procítí, jedni k životu věčnému, druzí pak ku pohanění a ku potupě věčné.“

Všimněte si, že oba citáty naznačují vzkříšení fyzického těla, a že stav fyzické smrti také přirovnávají ke spánku.

Přesto je patrné z předchozí kapitoly, že jen několik lidí se opíralo o Bibli, když se snažili mi vysvětlit, co se událo. Vzpomenete si jistě, že jeden muž identifikoval ten tmavý obal, kterým ve smrti procházel, jako biblické „údolí stínů smrti“. Dva lidé opakovali Kristovo „Já jsem světlo světa.“ Zřejmě na základě této věty viděli ve světle, s kterým se setkali, Krista. Jeden mi řekl: „V tom světle jsem neviděl nikoho, ale pro mne to byl Kristus, poznání, jednota všech věcí, dokonalá láska. Myslím, že to Ježíš myslel doslova, když řekl, že je světlo světa.“

Vedle toho jsem sám našel v Písmu několik paralel, o kterých se nikdo nezmínil. Nejzajímavější jsou u apoštola Pavla. Byl

pronásledovatelem křesťanů až do svého slavného vidění a obrácení na cestě do Damašku.

Skutky 26, 13 - 26:

„Když jsem byl na cestě, králi, spatřil jsem o poledni světlo z nebe, jasnější než slunce. Jeho záře obklopila mne i ty, kdo šli se mnou. Všichni jsme padli na zem a já jsem uslyšel hlas, který ke mně mluvil hebrejsky: 'Saule, Saule, proč mě pronásleduješ? Marně se vzpínáš proti bodcům.' Já jsem se zeptal: 'Kdo jsi, Pane?' A Pán řekl: 'Já jsem Ježíš, kterého ty pronásleduješ. Ale zvedni se, povstaň. Neboť proto jsem se ti zjevil, abych tě učinil svým služebníkem a svědkem toho, co jsi spatřil a co ti ještě dám poznat. Budu tě chránit před izraelským národem a před pohany, k nimž tě posílám, abys otevřel jejich oči a oni se obrátili od tmy ke světlu, od moci Satanovy k Bohu, a vírou ve mne dosáhli odpuštění hříchů a podílu mezi posvěcenými.'

A tak jsem se, králi Agrippa, nemohl postavit proti nebeskému vidění, a kázal jsem nejprve obyvatelům Damašku a Jeruzaléma a po celé judské zemi, a pak i pohanům, aby se v pokání obrátili k Bohu a podle toho žili. Z toho důvodu se mne Židé zmocnili, když jsem byl v chrámě, a chtěli mne zabít. Ale Bůh mi pomáhal až do dnešního dne, a tak zde stojím jako svědek před velkými i malými. Neříkám nic než to, co předpověděli proroci i Mojžíš: Mesiáš má trpět, jako první vstane z mrtvých a bude zvěstovat světlo lidu izraelskému i pohanům.“

Když se Pavel takto hájil, zvolal Festus: Jsi blázen, Pavle, mnoho vědomostí tě připravuje o rozum! Pavel odpověděl: Nejsem blázen, vznešený Feste, nýbrž mluvím slova pravdivá a rozumná. Vždyť král to všechno zná, a proto také k němu mluvím otevřeně. Jsem přesvědčen, že mu nic z toho není neznámo. Vždyť se to neudálo někde v ústraní.“

Tato epizoda má skutečně něco podobného se světlem potkávaným

ve chvíli smrti. Především má ta světelná bytost osobnost, i když bez fyzické formy a hlas, který klade otázku a dává pokyny. Když se to Pavel snaží říci ostatním, strží posměch a je označen za blázna. Ale přesto ta vize změnila běh jeho života. Od té chvíle se stává vedoucím hlasatelem křesťanství jako nauky lásky k bližnímu.

Jsou zde ovšem i rozdíly. Pavel nebyl při své vizi blízek smrti. Kromě toho je dost překvapující, že Pavel říká, že byl oslněn a tři dny potom neviděl. To svědčí proti výpovědím, že i když světlo bylo nepopsatelně jasné, neoslňovalo a nebránilo vidět věci okolo.

V rozhovorech o povaze posmrtného života říká Pavel, že někteří lidé vyžadují od křesťanského pojetí posmrtného života odpověď na otázku, jaké budou mrtví mít tělo.

I. list Korintským 15, 35 - 52:

„Ale někdo snad řekne: Jak vstanou mrtví? V jakém těle přijdou. Jaká pošetilost! To, co zaséváš, nebude oživeno, jestliže neumře. A co zaséváš není tělo, které vzejde, nýbrž holé zrno ať už pšenice nebo nějaké jiné rostliny. Bůh však mu dává tělo, jak sám určil, každému semeni jeho zvláštní tělo. Není jedno tělo jako druhé, nýbrž jiné tělo mají lidé, jiné zvířata, jiné ptáci, jiné ryby. A jsou tělesa nebeská a tělesa pozemská, ale jiná je sláva nebeských a jiná pozemských. Jiná je záře hvězd, neboť hvězda od hvězdy se liší září. Tak je to i se zmrtvých-vstáním. Co je zaseto jako pomíjitelné, vstává jako nepomíjitelné. Co je zaseto v poníženosti, vstává ve slávě. Co je zaseto v slabosti, vstává v moci. Zasévá se tělo přirozené, vstává tělo duchovní. Je-li tělo přirozené, je i tělo duchovní. Jak je psáno: První člověk Adam se

stal duší živou - poslední Adam je však Duchem oživujícím. Nejprve tedy není tělo duchovní, nýbrž přirozené, pak teprve duchovní. První člověk byl z prachu země, druhý člověk z nebe. Jaký byl ten pozemský, takoví jsou i ostatní na zemi, a jaký je ten nebeský, takoví i ostatní v nebesích. A jako jsme nesli podobu pozemského, tak ponese i podobu nebeského. Chci to říci, bratří, že člověk tak jak je, nemůže mít podíl. Na království božím a pomíjitelné nemůže mít podíl na nepomíjitelném.

Hle, odhalím vám tajemství: ne všichni zemřeme, ale všichni budeme proměněni, naráz, v okamžiku, až se naposled ozve polnice. Až zazní, mrtví budou vzkříšeni z nepomíjitelnosti a my živí proměněni.“

Je zajímavé, že Pavlovo krátké líčení povahy duchovního těla souhlasí s líčením lidí, kteří byli mimo své tělo. Ve všech případech se zdůrazňovala nehmotnost duchovního těla, jeho neomezenost. Pavel např. říká, že zatímco fyzické tělo je slabé a ošklivé, duchovní tělo bude silné a krásné. To připomíná výpověď, kde duchovní tělo se zdálo celé, když fyzické bylo zmrzačeno, nebo kdy duchovní tělo nemělo žádný věk, tj. nebylo omezeno časem.

Plato

Filosof Plato, který patří k největším myslitelům všech dob, žil v Athénách v letech 428 - 348 před Kristem. Nechal nám své myšlenky v podobě asi 22 filosofických her nebo dialogů, v nichž většinou vystupuje jeho učitel Sokrates jako hlavní mluvčí, a v menším počtu dopisů.

Plato velmi věřil v užitečnost rozumu, logiky a diskuse při hledání pravdy a moudrosti, ale jen do určité míry; vedle toho byl velký visionář, který byl toho názoru, že absolutní pravdy lze dosáhnout jen téměř mystickým prohlédnutím a osvícením. Věřil, že jsou roviny a dimenze i jiné než pochopitelné fyzickým rozumovým světlem, a že pozemská říše může být chápána jen v souvislosti s těmito druhými vyššími skutečnostmi. V důsledku toho jej zajímala především ta netělesná podvědomá složka člověka - duše - a fyzické tělo považoval pouze za přechodný příbytek pro duši. Není proto překvapující, že se zajímal o osud duše po smrti fyzického těla, a že jeho dialogy, zvláště Phaidon, Georgias a Republika jednájí také o tomto předmětu.

Platonovy spisy jsou plné popisů smrti a ty se velmi přesně shodují s popisy předchozí kapitoly. Plato např. definuje smrt jako oddělení netělesné části člověka, duše, od fyzické části, těla. Navíc má ta nehmotná část méně omezení než ta fyzická. Tak Plato zvláště zdůrazňuje, že v nadpozemské říši neexistuje čas. Nadpozemská říše je věčná, a jak Plato důrazně říká, to, co nazýváme časem, je jenom „pohyblivý neskutečný odraz věčnosti.“

V různých pasážích líčí Plato, jak duše, která se oddělila od těla, se může setkávat a mluvit s duchy jiných zesnulých, a jak může být provázena přechodem z fyzického života do příštího života strážnými duchy. Zmiňuje se o tom, že lze očekávat, že ve smrti bude na člověka čekat člun, který ho převezde „na druhý břeh“ jeho posmrtné existence. Ve Phaidonovi směřuje, jak dramatická scéna, tak i síla slov a argumentů k tomu, že tělo je

pro duši vězením, a že tedy smrt je jako únik nebo vysvobození z tohoto vězení. I když, jak je patrné z první kapitoly, Plato (prostřednictvím Sokrata) předkládá starý pohled na smrt jako spánek a zapomnění, dělá to jen proto, aby tu myšlenku posléze zavrhl a otočil

o 180°. Podle Platona přichází duše do lidského těla z vyšší a božštější říše. Pro něho je to zrození, které je spánkem a zapomněním, protože zrozením do těla jde duše ze stavu vyššího do stavu nižšího uvědomění a pro tu chvíli zapomíná pravdu, kterou znala ve svém stavu mimo tělo. Z toho tedy vyplývá, že smrt je probuzení a vědění. Plato poznamenává, že duše oproštěná smrtí od těla, může myslet jasněji než dřív a že je daleko schopnější poznávat pravou podstatu věcí. Navíc se brzy po smrti dostavuje „soud“, při kterém božská bytost konfrontuje duši se vším - dobrým i zlým - co udělala v minulém životě.

V X. knize „Republiky“ je snad nejnápadnější paralela. Plato vypráví o řeckém vojínu Erovi. Er odešel do bitvy, kde padlo mnoho Řeků, a když jeho krajané přišli sebrat své mrtvé, jeho tělo bylo mezi nimi. Položili ho s nimi na pohřební hranici. Po chvíli jeho tělo oživilo a Er popisuje, co viděl na onom světě. Nejprve jeho duše opustila tělo, a přidala se ke skupině jiných duchů a šli do nějakého místa, kde byly „otvory“ nebo „průchody“ vedoucí zřejmě z tohoto na onen svět. Zde ostatní duše zůstaly a byly souzeny božskými bytostmi, které mohly jediným pohledem v jakési projekci vidět všechno, co ta která duše udělala v pozemském životě; Er však souzen nebyl. Bytosti mu řekly, že se musí vrátit a dát lidem v pozemském světě zprávu o tom, jak vypadá příští svět. Er viděl ještě mnoho jiných věcí a pak byl poslán zpět, ale řekl, že neví, jak se do svého těla vrátil. Prostě se probudil na pohřební hranici.

Je nutno mít na paměti, že Plato sám upozorňuje, že svůj popis podrobností ze světa, do kterého duše přejde, považuje za „při nejmenším pravděpodobnost“. Přestože o tom, že duše přežívá tělesnou smrt, nepochybuje, trvá na tom, že pokusy vysvětlit posmrtný život z pozice tohoto života mají dvě velké nevýhody. Jednak jsou naše duše uvězněny ve fyzickém těle a jejich schopnost poznání a zkušenosti je omezena tělesnými smysly. Zrak, sluch, hmat, chuť a čich nás mohou klamat. Oči mohou zaměnit obrovské předměty za malé, jsou-li vzdálené, můžeme přeslechnout, co se říká atd. To vše může přispět ke klamnému dojmu nebo názoru na povahu věcí. Takže naše duše nemůže vidět skutečnost, pokud není zbavena klamnosti a nepřesnosti fyzických smyslů. Na druhé straně je podle Platona i lidský jazyk nedostatečně vybaven pro přímé vyjádření nejzazší skutečnosti. Slova zatajují spíš než odhalují vnitřní povahu věci. Z toho vyplývá, že lidská slova mohou jen naznačovat - pomocí analogií nebo mýtů nebo jinak nepřímou - skutečnou povahu věcí, která leží za fyzickou hranicí.

Tibetská kniha mrtvých

Toto podivuhodné dílo bylo sestaveno z učení mudrců prehistorického Tibetu, která se nejprve z generace na generaci

předávala ústním podáním. Asi v VIII. století po Kristu bylo sepsáno, ale i pak bylo chováno v tajnosti.

Vnější tvar této neobyčejné knihy byl zformován mnoha způsoby jejího použití a jejich vzájemným vztahem. Za prvé považují mudrcové, kteří ji sepsali, umírání za umění - za něco, co lze udělat na úrovni nebo nepatřičně, podle toho, zda má člověk potřebné znalosti nebo ne. Proto bylo čtení z této knihy součástí pohřebních zvyklostí nebo dokonce bylo předčítáno umírajícímu v jeho posledních okamžicích. Tak kniha plnila dvě funkce. Jednak měla pomoci umírajícímu si ujasnit každý nový úkaz, se kterým se setkal. Za druhé měla umožnit myšlení živých, aby svou láskou a pohnutím nezdržovali umírajícího, aby mohl vstoupit do příštího bytí ve vhodném stavu mysli a osvobozen od všech tělesných starostí.

Proto tato kniha obsahuje dlouhý popis různých stádií, kterými duše prochází po fyzické smrti člověka. Souhlas mezi těmito popisy a těmi, které mi podali lidé, kteří smrti byli blízko, je až fantastický.

Podle tibetského líčení mysl nebo duše umírajícího opustí tělo. Potom duše jakoby padne do mdlob a procitne v prostoru, ale v nějakém, který je dán jeho vlastními možnostmi, a kde pořád existuje jeho vědomí. Mrtvý pak slyší znepokojující zvuky, popsané jako řvaní, hřmění, pískání, svištění větru, a většinou je on i jeho okolí zahaleno do šedého mlhavého světla.

Je udiven, že se nachází mimo tělo. Vidí a slyší své blízké plakat nad svou mrtvolou a vidí, jak ji připravují do hrobu, ale když se s nimi chce spojit, není ho vidět ani slyšet. Pořád ještě si není vědom, že je mrtev, a je tím zmaten. Ptá se sám sebe, zda je mrtev nebo ne, a když si konečně uvědomí, že je, neví, kam má jít a co má dělat. Je mu to velmi líto a je deprimován. Nějakou dobu zůstává na místech, kde býval za svého pozemského života.

Shledává, že má stále jakési tělo - říká se mu „zářící“, které se zdá být nehmotné. Může tedy procházet zdi i skalami a horami naprosto bez zábran. Změnit místo může okamžitě, stačí si jen přát, kde chce být. Jeho myšlení a vnímání je méně omezené, jeho vědomí je jasnější a smysly ostřejší a víc se blíží božským. Pokud byl v pozemském životě slepý nebo chromý, zjišťuje s překvapením, že jeho nynější tělo má všechny smysly i schopnosti a dokonce ještě zdokonalené. Může se setkat s jinými bytostmi a může se setkat s něčím, co kniha nazývá „jasné nebo čiré světlo“. Tibeťané radí umírajícímu, který jde vstříc tomuto světlu, aby se snažil cítit jen lásku a porozumění k ostatním.

Knihy také popisuje pocity naprosté spokojenosti a míru, které umírající pociťuje, a také jakési „zrcadlo“, kde se odrážejí všechny jeho činy, dobré i zlé, aby je viděl on i bytosti, které ho soudí. V této situaci není možný omyl; lhát o svém životě se prostě nedá.

Zkrátka, ačkoli Tibetská kniha mrtvých obsahuje mnoho dalších posmrtných stupňů, které nikdo z mých případů nezažil, je jasné, že i tak je nápadná podobnost mezi tímto dávnověkým spisem a mezi zážitky, které mi vylíčili Američané XX. století.

Emanuel Swedenborg

Swedenborg se narodil ve Stockholmu r. 1688 a zemřel r. 1772.

Ve své době byl velmi známý svými příspěvky v různých odvětvích

přírodních věd. Jeho spisy, původně zaměřené na anatomii. Fyziologii a psychologii, si získaly uznání. V pozdějším životě však prodělal náboženskou krizi a začal psát o zážitcích, během nichž byl údajně ve styku s duchovními silami onoho světa.

Jeho pozdější díla oplývají živými popisy posmrtného života. I zde je korelace mezi tím, co píše o některých svých duchovních zážitcích a tím, co líčí osoby, které byly blízko smrti, překvapující. Swedenborg líčí, co se děje, když se zastaví tělesné funkce dýchání a krevního oběhu:

„Přesto člověk neumírá, ale pouze se odděluje od té tělesné části, kterou potřeboval v tomto světě..... Když člověk umírá, přechází pouze z jednoho světa do druhého.“

Prohlašuje, že sám prošel časnými posmrtnými stádii, a že zažil být mimo své tělo: „Byl jsem přenesen ve stavu necitelnosti pokud jde o tělesné smysly, takže jsem byl téměř ve stavu smrti, ale vnitřní život a myšlení zůstalo, takže jsem vnímal a zachoval si v paměti věci, které se staly, a které se stávají těm, kteří zemřou a jsou oživeni..... Zvláště mi bylo dáno si uvědomit, že moje mysl a tedy i duch byly vytaženy z mého těla.“

Během svého prožitku se setkává s bytostmi, které označuje za „anděly“. Ti se ho táží, zda je připraven zemřít: „Ti andělé se mne ptali, jaké mám myšlenky, zda jsou jako těch, kteří umírají, tj. o věčném životě, a že chtějí uchovat mou mysl u těch myšlenek.“

Přítom způsob dorozumívání mezi Swedenborgem a těmi duchy není pozemského druhu. Je to téměř přímý přenos myšlenek. Proto také není možnost nedorozumění. „Protože duchové se dorozumívají univerzální řečí..... každý člověk po smrti přechází na tuto univerzální řeč..... která je vlastní jeho duchu.“

Řeč anděla nebo ducha s člověkem je slyšet zvukově jako řeč lidí, ale neslyší ji ostatní okolo, pouze on sám, to proto, že řeč anděla nebo ducha vniká přímo do myšlenek.

Právě zemřelý člověk si neuvědomuje, že je mrtev, protože je stále ještě v „těle“, které se jeho fyzickému tělu v několika směrech podobá. „První stav mrtvého se podobá jeho stavu v životě, pokud jde o zevnějšek..... proto si myslí, že je ještě na světě..... protože ho udivuje, že má tělo a smysly, které měl v životě..... začne toužit po tom, poznat co je nebe a co je peklo.“

Ale duchovní stav není tak omezený. Vnímání, myšlení i paměť jsou dokonalé a čas nebo prostor už nejsou překážkami jako v pozemském životě. „Všechny schopnosti ducha..... jsou dokonalejší a stejně tak i city a myšlenky a vnímání.“

Umírající se může setkat se zesnulými, které znal. Přicházejí mu pomoci při přechodu na onen svět. „Duch zemřelého se setkává s přáteli a známými..... a ti jej poučují o věčném životě.“

Jeho život je mu ukázán formou vize. Pamatuje si každou maličkost a nic se nedá zatajit nebo zalhat. „Vnitřní paměť..... je taková, že v ní je zapsáno všechno, co si člověk kdy myslel, mluvil nebo dělal..... od nejtělejšího dětství do pozdního stáří. Člověk si všechny tyto vzpomínky odnáší na onen svět a na všechno si vzpomíná..... Všechno, co řekl a udělal..... se zjeví andělům ve světle jasném jako den..... a není na světě nic, co by se po smrti nezjevilo..... jako v záři pochodně, ve chvíli, kdy je duch vážen v nebeském světle.“

Swedenborg také popisuje „světlo boží“, které proniká posmrtnou říší, jako světlo nevýslovné jasnosti, sám je zahlédl. Je to světlo pravdy a porozumění.

Jak ve spisech Swedenborgových, tak v Bibli, v dílech Platonových i v tibetské Knize mrtvých nacházíme nápadnou podobnost se zážitky našich současníků. Je teď otázkou, zda tato shoda je opravdu tak překvapivá. Bylo by možné namítnout, že autoři těchto děl se mohli vzájemně ovlivnit. Takové tvrzení může v některých případech obstát, v jiných ne. Plato přiznává, že některé své pohledy odvozuje částečně od náboženského mysticismu Dálného východu, takže mohl být ovlivněn stejnými tradicemi, které daly vznik tibetské Knize mrtvých. Ideje řecké filosofie zase ovlivnily pisatele Nového zákona a tak lze argumentovat, že Pavlův popis duchovního těla pramení z Platona.

Na druhé straně není snadné takové vlivy zjistit. Každý pisatel přináší některou ze zajímavých podrobností, které se vyskytují v mnou uváděných líčeních, ale kterou nemohl vyčíst z dřívějších autorů. Swedenborg četl Bibli a znal Platona. Přesto několikrát naznačuje, že člověk, který právě zemřel, si to třeba neuvědomuje, že je mrtev. Tato skutečnost, která se znovu a znovu opakuje v mých líčeních, není obsažena ani v Bibli ani u Platona. Ale je výrazně uváděna v Knize mrtvých a to je dílo, které Swedenborg asi nemohl znát. Bylo totiž přeloženo až v r.1927.

Bylo by možné, že líčení, které jsem sebral, byla ovlivněna výše popsány díly? Všichni lidé, kterých jsem se dotazoval, přišli před svým zážitkem do styku s Bibli a dva nebo tři znali něco z Platona. Ale nikdo z nich nevěděl o existenci takových zvláštností jako je Swedenborg nebo tibetská Kniha mrtvých. A přesto je mnoho momentů, které nejsou ani v Bibli ani u Platona, a které se opakují v sebraných vyprávěních, a ty přesně odpovídají jevům a líčením v těchto méně běžných pramenech.

Je tedy nutno přiznat, že existence podobností a paralel mezi díly dávnověkých myslitelů a mezi líčeními moderních Američanů, kteří přežili těsný styk se smrtí, zůstává nápadnou a těžko vysvětlitelnou skutečností. Jak je možné, můžeme se ptát, že moudrost tibetských mudrců, náboženské vize Pavlovy, nezvyklé názory Platonovy a duchovní zjevení Swedenborgova souhlasí dobře jak mezi sebou, tak s vyprávěním současníků, kteří se dostali ke smrti blíže než kdokoli z nás?

5. Otázky

Čtenář, který dospěl až sem, má jistě mnoho pochybností a námitek. Za tu dobu, co o této věci mluvím soukromě i na veřejnosti, jsem dostal mnoho otázek. Většinou se ty otázky opakují, a tak jsem si sestavil seznam těch nejčastějších. V této a v příští kapitole je zodpovím.

„A nevymýšlíte si to náhodou?“

Nevymýšlím. Chci dál přednášet psychiatrii a psychologii medicíny a asi bych těžko došel k tomu cíli, kdybych se dopustil takového podvodu. Kromě toho jsem udělal zkušenost, že každý, kdo si dá práci a opatrně se dotazuje okolo sebe na tyto zážitky, velmi brzy rozptýlí své pochybnosti.

„Ale nejste trochu nerealistický? Konec konců jsou tyhle zkušenosti málo běžné.“

Jsem první, kdo připouští, že vzhledem k nutně omezenému počtu případů nejsem schopen podat statistický odhad výskytu tohoto

jevu. Nicméně je výskyt častější, než by si člověk, který se tímto jevem nezabývá, myslel. Měl jsem mnoho veřejných přednášek na toto téma před velmi rozdílnými posluchači co do druhu i možností a ještě se mi nestalo, aby potom někdo nepřišel s vlastní historií nebo ji dokonce v některých případech nevyprávěl veřejně. Je ovšem pravda, že na přednášku s tímto námětem spíš přijde člověk, který sám takový zážitek měl. Ale byly zase případy, kdy lidé nepřišli na tu přednášku kvůli jejímu námětu. Např. nedávno jsem mluvil před skupinou třiceti lidí. Dva z nich měli podobné zážitky a oba tam byli jen náhodou, protože byli členy té skupiny. Ani jeden z nich neznal předem námět přednášky.

„Jestliže jsou posmrtné zážitky tak běžné, jak říkáte, proč se o tom dosud nic nevědělo?“

To se zdá mít několik příčin. První a asi hlavní je ta, že naše doba se rozhodně staví proti možnosti přežití tělesné smrti. Žijeme v době, kdy věda a technika udělaly nesmírný pokrok v úsilí pochopit a podrobit si přírodu. Mluvit o posmrtném životě se tak zdá mnoha lidem zpátečnické, jakoby tato myšlenka patřila spíš naší pověřivé minulosti než vědecké přítomnosti. V důsledku toho jsou lidé, kteří mají zkušenost ze světa mimo říši vědy, zesměšňováni. Toho jsou si lidé s nevysvětlitelnými zážitky vědomi a tak o tom neradi mluví na veřejnosti. Jsem přesvědčen, že v mysli lidí, kteří takový zážitek měli, leží ohromné množství informací, které řekli jen několika nejbližším přátelům nebo rodině ze strachu, že třeba budou označeni za cvoky nebo fantasy.

Vedle toho má ta všeobecná nejasnost, pokud jde o setkání se smrtí, původ částečně i ve známém psychologickém jevu souvisejícím s pozorností. Řada věcí, které denně slyšíme a vidíme, prochází naším vědomím bez registrace. Jestliže však je naše pozornost k něčemu dramaticky přitažena, dodatečně si to uvědomíme. Mnoho lidí si např. všimlo, že když se naučili významu nějakého nového slova, všimli si pak toho slova ve všem, co četli. Nedá se to vysvětlit tím, že by se to slovo bylo právě dostalo do módy, ale spíš tím, že dokud člověk neznal jeho význam, prostě jej přehlédl, aniž je vzal na vědomí.

Stalo se např., že jsem po nedávné přednášce zahájil diskusi a jako první se přihlásil lékař s otázkou: 'Dělám do medicíny už léta. Jestliže je tahle zkušenost tak běžná, jak tvrdíte, jak to, že jsem o ní dosud neslyšel?' Protože jsem věděl, že je pravděpodobně přítomen někdo, kdo takovou zkušenost prodělal, obrátil jsem se k posluchačům: 'Slyšel někdo z přítomných o podobném případě?' V tom okamžiku zvedla ruku paní toho lékaře a vyprávěla zážitek své blízké přítelkyně.

Jiný případ: Známý lékař se seznámil s posmrtnými zážitky z novin, kde byl článek o jedné mé přednášce. Druhý den mu jeden pacient, sám od sebe, vyprávěl o svém zážitku. Lékař si ověřil, že ten pacient neslyšel ani nečetl o mé práci. A skutečně mu ten pacient svěřil svou historii jen proto, že byl svým prožitkem znepokojen a chtěl se poradit s lékařem. Je velmi pravděpodobné, že v obou citovaných případech ti lékaři o něčem podobném slyšeli už dříve, ale brali to s rezervou a pustili to z hlavy.

Konečně je tu další faktor, který se týká lékařů, který může vysvětlit, proč neznají okolnosti, které provázejí klinickou smrt, i když by se dalo čekat, že právě oni by je měli znát. V průběhu studia se totiž do budoucích lékařů stále hustí, že nesmějí brát ohled na pacientovy pocity. Lékař má pozorně sledovat objektivní znaky chorobných procesů, ale subjektivní znaky a informace má brát s rezervou. To je

velmi rozumné, protože s objektivními věcmi lze dokázat víc. Ale na druhé straně má tento postoj ten efekt, že se žádný doktor neptá pacienta na jeho pocity po vzkříšení z klinické smrti. A právě pro tento postoj neslyší lékaři o posmrtných zážitcích nic víc než ostatní lidé, i když by vlastně teoreticky měli slyšet víc.

„Jsou nějaké rozdíly mezi muži a ženami, pokud jde o tento jev?“

Zdá se, že nejsou vůbec žádné rozdíly. Našel jsem všechny běžné aspekty v líčeních jak mužů tak žen a žádný z nich se nezdá být ani více ani méně důležitý ve vyprávění mužů oproti vyprávění žen. Je však trochu rozdíl mezi muži a ženami, pokud jde o jejich reakci. Vcelku mají muži větší zábrany o svých zážitcích mluvit než ženy. Bylo více mužů než žen, kteří mi řekli o svých zážitcích, ale pak mi neodpověděli na dopis nebo telefon, když jsem si chtěl objasnit některé podrobnosti v dalším rozhovoru. Více mužů než žen mi řeklo: 'Chtěl jsem na to zapomenout, potlačit to,' a naznačili, že to bylo ze strachu, aby nebyli směšní nebo dali najevo, že jejich dojmy byly příliš silné, než aby o nich mohli mluvit.

Nedovedu vysvětlit, čím to je, ale nejsem sám, kdo si toho všiml. Dr. Russel Moores, známý psychický badatel, mi řekl, že druzí to pozorovali také. Jen asi třetina mužů se mu svěří s psychickými zážitky ve srovnání se ženami.

Kromě toho se poměrně mnoho z těchto zážitků přihází v těhotenství. Ani zde nedovedu vysvětlit, proč. Snad proto, že těhotenství je samo o sobě poněkud rizikový fyziologický stav v mnoha směrech, protože bývá spojen s mnoha zdravotními komplikacemi. Uvážíme-li tedy, že ženy jsou těhotné, a že ženy mají méně zábran mluvit, vyplývá z toho větší výskyt zážitků žen.

„Jak můžete vědět, že vám lidé nelžou?“

Lidé, kteří neslyšeli druhé vyprávět tyto zkušenosti a nemohli je přitom pozorovat, snadno mohou mít dojem, že všechna tato vyprávění jsou lží. Já jsem však v poněkud jiném, ojedinělém postavení. Byl jsem svědkem toho, jak zralí, emocionálně vyvážení lidé - muži i ženy - se zhroutili v pláči během líčení zážitku starého 30 let. Slyšel jsem z jejich hlasu upřímnost, horoucnost a cit, které lze nesporně vyjádřit popisem. A tak je pro mne myšlenka, že tato vyprávění byla vymyšlená, naprosto nepřijatelná, i když toto přesvědčení se mnou ostatní těžko mohou sdílet.

Na podporu mého přesvědčení lze uvést některá vážná fakta, která jasně mluví proti domněnce o výmyslech. Na prvním místě je nemožnost vysvětlit vzájemnou podobnost všech těchto líčení. Jak by bylo možné, aby ke mně přicházeli lidé po dobu osmi let, všichni se stejnou lží? To by bylo teoreticky vysvětlitelné pouze spiknutím. Je jistě možné, že milá starší dáma ze Severní Karoliny, medik z New Jersey a vojenský vysloužilce z Georgie a mnoho dalších se před několika lety sešli a dohodli se, že na mně vyzkoušejí přesně propracovaný žertík. Není to ovšem příliš pravděpodobné.

„I když tedy vyloženě nelžou, třeba jenom jde o podvod v důsledku špatné interpretace. Nebylo by možné, že si během let svá vyprávění přikrášlili?“

Tato otázka míří na dobře známý psychologický jev, kdy člověk začne s poměrně jednoduchou historkou a pak si ji během času opevní až do velmi složité historie. Při každém vyprávění se přidá nějaký detail, až je celá historka tak vyšperkovaná, že se ztěžuje podobá té původní, a přitom ten vyprávějící už jí sám věří.

Ale nemyslím, že v tomto případě se tento mechanismus uplatnil do nějaké patrnější míry. Jednak se líčení lidí, které jsem vyšetřoval ještě v nemocničním ošetření, shodovala s líčeními lidí, jejichž zážitek se odehrál před několika desetiletími a kromě toho, v několika případech si lidé své zážitky zapsali a pak mi je předčítali. A i tyto zápisky se kryly s líčeními po mnoha letech. Mimoto jsem velmi často byl první nebo nanejvýš druhou osobou, které byl zážitek vypravován a i to s velkým zdráháním a i v případech, kdy byl zážitek několik let starý. Ačkoliv v těchto případech nebyla příležitost vyprávění vyšperkovat, byla stejná jako vyprávění opakovaná během let vícekrát. A konečně je možné, že v mnoha případech došlo právě k opačnému jevu než přikrašlování, člověk se totiž někdy vědomě snaží některé nežádoucí vzpomínky, pocity nebo myšlenky ze svého vědomí vytlačit. Mnoho lidí během svého vyprávění udělalo poznámku, která svědčí o takové snaze. Např. jedna žena, která mi vyprávěla velmi složitý posmrtný zážitek, řekla: 'Mám pocit, že to není všechno, ale nemohu se na to upamatovat. Snažila jsem se to potlačit, protože jsem věděla, že mi stejně nikdo nebude věřit.' Muž, který „zemřel“ na operačním stole na rány, které utržil ve Vietnamu, líčil své těžkosti s tím, vypořádat se se svým zážitkem, s citem: „Leze mi z krku vykládat o tom, dokonce i teď - už si toho spoustu nepamatuji, snažil jsem se na to zapomenout.“ To všechno svědčí o tom, že se při těchto vyprávěních faktor přikrašlování příliš neuplatnil.

„Šlo ve všech případech o lidi, kteří už před svým zážitkem byli věřící? Jestliže ano, nebyl jejich zážitek výsledkem jejich víry a výchovy?“

Do určité míry ano. Jak už bylo uvedeno, je popis světelné bytosti ve všech případech shodný, ale její identifikace na sebe bere různé formy, zřejmě jako funkce náboženského přesvědčení vyprávějího. Nicméně jsem během celého studia neslyšel jedinou narážku na nebe či peklo v tom obvyklém smyslu. Naopak, mnoho lidí zdůrazňovalo, jak se jejich prožitek lišil od učení daného jejich náboženskou výukou. Řekla mi jedna žena: „Vždycky mi říkali, že po smrti uvidím nebe i peklo, ale neviděla jsem to ani ono.“ Jiná žena říká: „Je to zvláštní, že nás vždycky učili, že po smrti přijdeme rovnou k té krásné zářivé bráně. A já jsem teď visela nad svým vlastním tělem a dost! Byla jsem úplně vedle.“ V některých případech šlo o lidi, kteří vůbec nebyli nábožensky vychováni, ale jejich vyprávění je úplně stejné. V několika případech lidé, kteří byli vychováni nábožensky, ale v pozdějším věku náboženství odvrhli, se k němu po svém zážitku opět vrátili. Jiní zase řekli, že teprve po svém návratu pochopili některé pasáže z Bible, které jim do té doby nic neříkaly.

„V jakém vztahu jsou vámi studované zážitky k nauce o převtělování?“

Podle mého názoru ani jeden ze studovaných zážitků na reinkarnaci neukazuje. Nicméně je nutno si uvědomit, že ji ani nevyklučuje. Pokud by k ní docházelo, pak se zdá, že mezi oddělením od starého těla a vstupu do nového je jakési mezidobí na onom světě. A v tom případě by stejně cesta přes studium případů, které přežily setkání se smrtí, nikam nevedla. K tomu bylo použito jiných způsobů studia, např. tzv. „potlačení věku“. Vyšetřovaný je hypnotizován a je mu vsugerováno, aby se vrátil postupně dál a dál do minulosti. Když dosáhne prvních vzpomínek, je mu řečeno, aby se snažil jít ještě dál. Mnoho lidí v této chvíli začne vyprávět složité historie o předchozích životech v dřívějších dobách a na různých místech. V některých

případech se tato vyprávění shodují se skutečností. To platí i o případech, kdy bylo ověřeno, že hypnotizovaný nemohl o událostech, osobách nebo místech, které popsal, nic vědět. Nejznámější z těchto případů je Bridey Murphy, ale jsou i další a některé ještě přesvědčivější a lépe ověřené, i když jsou méně známé. Čtenář, který má zájem o podrobnější informace, je nalezne v knize „Dvacet případů svědčících o reinkarnaci“ od Dr. Iana Stevenzona. Stojí také za zmínku, že tibetská Kniha mrtvých, která tak přesně líčí události po smrti, říká, že k reinkarnaci dochází později, po událostech, které vylíčili moji pacienti.

„Mluvil jste někdy s někým, kdo měl posmrtný zážitek po sebevraždě? Jestliže ano, je nějaký rozdíl?“

Znám několik takových případů. Zážitky byly vždycky charakterizovány jako nepříjemné. Jak řekla jedna žena: „Když tu necháváte ztrápenou duši, bude ta ztrápená duše i tam.“ Říkají, že konflikt, kterému se sebevraždou chtěli vyhnout, tam po smrti stále ještě byl, ale mnohem složitější. Ve svém odtělesněném stavu své problémy nemohli řešit a tak museli čelit těm nešťastným důsledkům, které jejich činy vyvolaly.

Muž, který podlehl depresi po smrti své ženy, se zastřelil, ale byl vzkříšen. A říká: „Nepřišel jsem tam, kam ona. Byl jsem na nějakém hrozném místě. Hned mi bylo jasné, že jsem udělal chybu..... Přál jsem si, abych to byl neudělal.“

Jiní, kteří zažili tento nepříjemný bezvědomý stav, říkají, že měli dojem, že tam budou dlouho. Byl to trest za „porušení pravidel“, když se snažili předčasně zbavit svého úkolu, pro který byli sem posláni.

To se kryje s informacemi lidí, kteří „zemřeli“ z jiných příčin a řekli, že jim bylo dáno na srozuměnou, že sebevražda je neblahý čin, a že má za následek přísný trest. Jeden muž, který „zemřel“ po nehodě, to formuloval takto: „Když jsem byl tam, měl jsem pocit, že dvě věci, které člověk za žádných okolností nesmí udělat, je zabít sebe nebo zabít druhého..... Sebevražda znamená vzít dar od Boha a hodit mu ho pod nohy. Vražda je zásah do úmyslů, které Bůh s člověkem měl.“

Pocity, jako jsou tyto, které mi během doby opakovalo mnoho lidí, jsou identické s názory obsaženými v nejstarších teologických a morálních argumentech proti sebevraždě; opakují se v různých formách v dílech různých mystiků, např. sv. Tomáše Akvinského, Lockeho nebo Kanta. Podle Kanta je sebevražda v příkrém rozporu proti Stvořiteli. Sv. Tomáš Akvinský argumentuje, že život je dar od Boha, a že jen Bůh má právo jej vzít, nikoliv člověk.

Já se ovšem v této diskusi zdržuji jakéhokoliv soudu; já pouze podávám dál, co mi řekli ti, kteří prošli posmrtnou zkušeností. Připravuji druhou knihu o setkání se smrtí, kde je tento problém ještě s některými dalšími probrán ve větší šíři.

„Máte některé případy z jiných kulturních podmínek?“

Nemám. Jedním z důvodů, proč svou práci neprohlašuji za vědeckou, je ten, že skupina lidí, které jsem vyslyšel, není ilustrativním souborem lidstva. Velice by mne zajímalo i promluvit na toto téma s Eskymáky, Kuakintl Indiány, Navahy, Watuši kmeny atd. Ale pro geografické a další potíže jsem na žádné nepřišel.

„Jsou nějaké případy posmrtných jevů popsány v historii?“

Pokud vím, ne. Nicméně jsem neměl dost času po nich pátrat, protože jsem byl plně zaujat současníky. Proto by mne nepřekvapilo, kdyby se nějaké zprávy v minulosti našly. Na druhé straně mám podezření, že posmrtné zážitky jsou běžnější v několika minulých desetiletích než dříve. Prostě proto, že pokrokové metody resuscitace

byly zavedeny poměrně nedávno. Mnoho lidí, kteří v dnešní době byli vzkříšeni, by bylo dříve podlehl. Příkladem takových metod je např. injekce adrenalinu do srdce, stroj na srdeční šoky, nebo umělé srdce a plíce.

„Prohlížel jste lékařské záznamy svých případů?“

Pokud byly k dosažení, ano. V případech, kde jsem byl přizván k vyšetřování, potvrzoval záznam výpověď pacienta. V jiných případech však nebyly záznamy dostupné pro velký časový odstup, nebo proto, že ošetřující lékař již zemřel. Nebylo rozdílu mezi případy, kde záznamy byly, a těmi, kde nebyly. Tam, kde nebyly v některých případech se podařilo opatřit svědectví přátel, lékaře nebo rodiny o tom, že klinická smrt opravdu nastala.

„Slyšel jsem, že po pěti minutách je resuscitace vyloučená. Vy však říkáte, že některé z vašich případů byly „mrtvy“ až 20 minut. Jak je to možné?“

Většina čísel a údajů, které jsou uváděny v lékařské praxi, jsou průměry a nelze je tedy brát jako absolutně platné. Údaj pěti minut, který se často cituje, je průměr. Je to takové klinické pravidlo, že se většinou po pěti minutách už nedělají další pokusy, protože po tomto čase už je pro nedokrevnost poškozen mozek. Ale protože jde o průměr, jsou odchylky na obě strany. Zažil jsem případy, kdy došlo k resuscitaci po 20 minutách bez viditelného poškození mozku.

„Byli ti lidé opravdu mrtvi?“

Jedním z důvodů, proč je tato otázka zmatečná a těžko na ni lze odpovědět, je to, že to je sémantická otázka po významu slova „mrtvý“. Jak ukazuje nedávná žhavá kontraverze okolo transplantace orgánů, je definice „smrti“ zatím nejasná a to i na poli lékařské profese. Kritéria smrti se mění nejen mezi laiky a lékaři, ale i mezi jednotlivými lékaři a mezi nemocnicemi. Takže odpověď záleží na tom, co „smrtí“ rozumíme. Bude proto užitečné se blíže podívat na tři různé definice:

1) „Smrt jako nepřítomnost klinicky zjistitelných znaků života.“

Někdo řekne, že člověk je mrtvý, když o nějakou dobu mu netluče srdce, když přestane dýchat a krevní tlak mu klesne pod měřitelnou mez, zornice se mu rozšíří, tělesná teplota klesne atd. To je klinická definice, které lékaři i laikové používali celá staletí. Skutečně většina lidí, kteří byli prohlášeni za mrtvé, byla posuzována z těchto hledisek. Je nesporné, že tomuto standardu vyhovovalo mnoho studovaných případů. Jak svědectví lékařů, tak záznamy dokládají, že „smrt“ v tomto slova smyslu nastala.

2) „Smrt jako nepřítomnost aktivity mozkových vln.“

Pokrok v technologii přinesl s sebou citlivější techniku pro detekci biologických procesů a to i těch, které nelze pozorovat přímo. Elektroencefalograf (EEG) je přístroj, který zesiluje a registruje nepatrné elektrické potencionály mozku. V poslední době byla snaha založit zjištění „skutečné“ smrti na nepřítomnosti elektrické aktivity mozku, zjištěné „plochým“ EEG záznamem. Jenomže v případech resuscitace, se kterými jsem měl co dělat, šlo vždycky o nutné bleskové zásahy. Nebyl čas na to, zapojit EEG; lékaři měli co dělat, aby pacienta přivedli k sobě. A tak by se dalo říci, že vlastně v žádném z těch případů o smrt nešlo.

Ale připusťme, že třeba na mnoha lidech, kteří prodělali smrt a byli vzkříšeni, byl pořízen plochý EEG záznam. Přinesla by tato skutečnost něco nového? Myslím, že ne a to z trojího důvodu:

a) Resuscitace jsou vždycky bleskovky, které trvají maximálně půl hodiny. Nasazení EEG je komplikovaný technický úkon a i

zkušený technik musí někdy pracovat se strojem delší čas, aby dosáhl správných výsledků a to i za nejpříznivějších podmínek. V případě resuscitace prováděné ve spěchu, by byla vždycky zvýšena pravděpodobnost chyby. A tak i při získání plochého záznamu by se dalo říci, že mohlo jít o omyl.

b) Ani toto báječné elektrické zařízení, a i když je správně nasazeno, nedává neomylný obraz o tom, zda je v daném případě resuscitace možná. Jsou známy případy plochých záznamů u lidí, kteří byli přivedeni k sobě. Předávkování drog, působících na centrální nervový systém nebo hypothermie (nízká tělesná teplota) mají tento účinek.

c) I kdybych mohl předložit případ, kde byl stroj zaručeně správně nasazen, by to nebylo jednoznačné. Někdo by mohl říci, že není doloženo, že se zážitek odehrál v době plochého záznamu, ale třeba před nebo po něm. Takže z toho vyplývá, že EEG v tomto stádiu šetření není nic platné.

3) „Smrt“ jako nezvratná ztráta životních funkcí.

Někdo se postaví na stanovisko, že člověk není mrtev, bez ohledu na to, jak dlouho chyběly jeho životní projevy, nebo jak dlouho byl plochý EEG záznam, pokud mohl být vzkříšen. To znamená, že „smrt“ se definuje jako stav, ze kterého není oživení. Pak samozřejmě nebyl mrtev žádný z mých případů, protože ty všechny vzkříšeny byly. Vidíte tedy, že odpověď na tuto otázku závisí na tom, co se rozumí pod pojmy „být mrtev“. Je nutno mít na paměti, že i když je tohle zčásti sémantická rozprava, je to přese všechno důležitá záležitost, protože všechny tři definice ztělesňují důležité aspekty. Sám bych skoro souhlasil s tou třetí, nejpřísnější definicí. I v případech, kdy srdce po dlouhou dobu nebilo, musely být tkáně, a především mozek, nějak zásobovány kyslíkem a živiny, alespoň většinu té doby. Není nutné předpokládat, že v těchto případech byl porušen nějaký biologický zákon. Aby bylo možné oživení, musel v buňkách, aspoň do určitého stupně, probíhat nějaký zbytek biologické aktivity, přestože vnější znaky těchto procesů nebyly zjistitelné použitými metodami. Zdá se ovšem, že v této chvíli nelze přesně stanovit, kde vlastně leží ten bod, odkud není návratu. Může to být u různých lidí různé a asi nejde o přesně určený bod, ale spíše o nějakou pohyblivou mez něčeho kontinuálního. A skutečně, ještě před několika desítkami let by se byla většina mých případů vrátit nemohla, a naopak v budoucnosti lze očekávat takové zásahy, které přivedou k životu lidi, které zatím oživit neumíme.

Přijměme tedy definici, že smrt je oddělení mysli od těla, a že mysl v tomto okamžiku přechází do jiné existence. Z toho by vyplývalo, že existuje nějaký mechanismus, kterým se mysl při smrti uvolňuje. Není důvodů se domnívat, že tento mechanismus působí v souladu s tím, co jsme se v naší době poněkud náhodně naučili považovat za hranici, odkud není návratu. A také se nelze domnívat, že tento mechanismus vždycky pracuje bez chyby, protože žádný tělesný systém nepracuje dokonale za všech okolností. Je možné, že třeba někdy zapracuje dokonce ještě před fyziologickou krizí a tak dovolí zahlédnout něco málo z jiných skutečností. To by mohlo vysvětlit zprávy těch lidí, kteří zažili retrospektivní pohledy na svůj život, posmrtné zážitky atd., když měli pocit hrozící smrti, ještě před tím, než opravdu došlo k fyzickému poškození.

Co tím chci říci, je toto: Ať už je hranice, od které není návratu - a to dříve, dnes nebo v budoucnosti - kdekoli, všichni ti, s kterými jsem

mluvil, jí byli mnohem blíží než převážná většina jejich bližních. A proto jsem ochoten jim naslouchat.

V konečné analýze je tedy v kontextu této diskuse bezúčelné trvat

na přesné hranici smrti. Osoba, která přichází s těmito námitkami, má na mysli něco základnějšího. Že totiž, pokud je možnost nějaké zbytkové biologické aktivity v těle, může tato aktivita být zodpovědná za posmrtný prožitek.

Už dříve jsem připustil, že ve všech případech nějaký zbytek biologických funkcí v těle musel být. Otázka, zda skutečně došlo ke smrti, se tedy redukuje na základnější problém, totiž, zda zbývající biologická funkce mohla být příčinou zážitku. Jinými slovy:

Není možné jiné vysvětlení (tj. jiné, než přežití tělesné smrti)?

A tím se dostávám k další kapitole.

6. Vysvětlení

Jsou samozřejmě možná jiná vysvětlení posmrtných zážitků. Z čistě filosofického hlediska lze vykonstruovat nekonečně mnoho vysvětlení každé zkušenosti nebo pozorování nebo skutečnosti. To znamená, že by člověk mohl pro všechno, co chce vysvětlit, konstruovat stále pravděpodobnější hypotézy. A to platí i o posmrtné zkušenosti; nabízí se celá řada možných vysvětlení.

Z té řady teoreticky možných vysvětlení je jich několik, která se mezi mými posluchači často opakovala. Budu se tedy teď zabývat těmito běžnějšími vysvětleními a pak ještě jedním, které mi sice nikdy nebylo navrženo, ale mohlo snadno být. Poněkud libovolně jsem si je rozdělil do tří typů: Nadpřirozená, přirozená (vědecká) a psychologická.

Nadpřirozená vysvětlení

Sem tam navrhl někdo z mých posluchačů vysvětlení, které za posmrtné zážitky dělá odpovědnými nadpřirozené síly. Na to bych odpověděl takto: Myslím, že nejlepší způsob, jak rozeznat božské a ďábelské působení je, podívat se, jak člověk jedná po svém prožitku. Domnívám se, že Bůh činí ty, kterým se zjevil, milujícími a odpouštějícími. Ďábel naopak poradí svým stoupencům, aby šli cestou nenávisti a ničení. Moje případy se zcela evidentně vrátily se závazkem následovat tu první cestu a zavrhnout tu druhou. Ve světle těch všech machinací, které by byl ten hypotetický ďábel musel udělat, aby oklamal svou nešťastnou oběť (a proč?), pak - pokud mohu soudit - těžce pohořel ve snaze získat stoupence pro svůj program.

Přirozená (vědecká) vysvětlení

1) Farmakologická vysvětlení

Někteří lidé říkají, že posmrtné prožitky byly způsobeny drogami, které byly jako látky podávány v době pacientovy krize. Při prvním

pohledu se tento názor jeví jako přijatelný z několika důvodů. Je např. všeobecně známo, že některé drogy působí klamné a halucinační mentální stavy a zážitky. Mimo to žijeme v době, kdy je v popředí zájmu zneužívání drog, např. LSD, marihuana atd., které zřejmě takové halucinace působí. Konečně je tady skutečnost, že je mnoho jako léky uznávaných drog, které mají na mysl takový vliv, že jej lze přirovnat k zážitkům po smrti. Např. ketanein (nebo cyklohexagon) je intravenosní anestetikum s vedlejšími účinky podobnými v určitých aspektech zážitkům opuštění vlastního těla. Říká se tomu „disociativní anestetikum“, protože během doby působení může být pacient necitelný nejen na bolest, ale na celé okolí vůbec. Cítí se „odloučen“ od okolí a to včetně některých částí svého těla - nohou, paží atd. Po nějakou dobu po procitnutí může mít psychologické poruchy včetně halucinací a velmi živých snů. (Všimněte si, že několik lidí použilo právě slova „odloučení“, když líčili pocity mimo své tělo.)

Sebral jsem několik vyprávění lidí, kteří měli, jak sami řekli, vidění smrti halucinačního druhu při narkóze. Uvádím příklad:

„Bylo mi něco přes deset let a byla jsem u zubaře dát si zaplombovat zub, a dali mi rajský plyn. Trochu jsem u toho byla nervózní, protože jsem měla strach, že už se neprobudím. Když to začalo účinkovat, měla jsem pocit, že stoupám ve spirále nahoru. Ne, že bych se otáčela, ale křeslo stoupalo pořád nahoru a nahoru.

Všechno bylo jasné a bílé, a když jsem se dostala na konec té spirály, přišli ke mně andělé, aby mne vzali do nebe. Říkám andělé, protože počet byl neurčitý, ale rozhodně jich bylo víc ne jeden.

Jednu chvíli se lékař a sestra spolu bavili o někom jiném a já jsem je slyšela, ale než skončili větu, už jsem nevěděla, jak začínala. Ale věděla jsem, že mluví a jejich slova se ozvěnou rozléhala kolem a kolem. Byla to ozvěna, která se zdála ztrácet do dálky v horách. Pamatuji se, že se mi zdálo, že je poslouchám shora, měla jsem pocit, že stoupám vzhůru k nebi.

To je všechno, na co se pamatuji, kromě toho, že jsem vůbec neměla strach při myšlence na smrt. V té době jsem se bála, že přijdu do pekla, ale když se tohle stalo, tak jsem vůbec nepochybovala o tom, že jdu do nebe. Pak později mne překvapilo, že mi smrt nedělala starosti, ale pak mi došlo, že v tom anestetizovaném stavu mi vůbec nic nedělalo starosti. Celá ta záležitost byla šťastná, zřejmě proto, že mne ten plyn starostí zbavil. Aspoň to tomu přičítám. Bylo to všechno takové neurčité. Pak už jsem se tím nezabývala.“

Všimněte si, že je několik podobných rysů mezi tímto zážitkem a některými jinými, které ti, jimž se přihodily, považují za skutečné. Ta paní popisuje zářivé bílé světlo, setkání s jinými bytostmi, které ji převedou

na druhou stranu, a že jí nedělalo starost, že umře. Jsou tam také dvě zmínky, které ukazují na opuštění těla. Měla dojem, že slyší hlasy lékaře a sestry zdola, a měla pocit, že se vznáší.

Na druhé straně jsou tu jiné podrobnosti, které jsou pro líčení skutečných posmrtných zážitků netypické. Jasné světlo není personifikováno a nevyličitelný pocit míru a štěstí se nedostavil. Popis posmrtného světa je jako z literatury, a jak sama říká, shoduje se s jejím náboženským vychováním. Bytosti, které potkala, prohlašuje za „anděly“ a mluví o tom, že šla do nebe, které je nahoře. Popírá, že by viděla své tělo nebo byla v nějakém jiném těle, říká, že křeslo, a ne ona sama, bylo v krouživém pohybu. Znovu zdůrazňuje neurčitost celého zážitku a zřejmě neměl ani žádný vliv na její víru, pokud jde o posmrtný

život

(v současné době o něm dokonce pochybuje).

Srovnáme-li líčení, v kterých se zážitek jasně připisuje droze, s posmrtnými prožitky, které jsou uváděny jako skutečné, je nutno se zmínit o několika bodech. Jednak jsou lidé, kteří mi popsali takový „drogový“ zážitek, stejně romantičtí, představitiví, inteligentní a jistí jako lidé, kteří popsali „skutečný“ posmrtný prožitek. Za druhé jsou ty drogami způsobené zážitky velice nejasné. Za třetí se vyprávění neshodují ani mezi sebou, ani se „skutečnými“ posmrtnými vizemi. Mohu říci, že když jsem vybíral shora uvedený zážitek po aplikaci narkotika, vybral jsem záměrně ten, který se zážitkům skutečným podobá nejvíce. Dá se tedy říci, že většinou jsou mezi oběma typy zážitků velmi značné rozdíly.

Kromě toho jsou zde ještě další činitelé, kteří mluví proti farmakologickému vysvětlení. Z nich je nejdůležitější ten, že v mnoha případech skutečných posmrtných zážitků nebyla pacientovi dána žádná droga ani napřed ani potom, co zážitek nastal. A skutečně mi mnoho lidí zdůrazňovalo, že zážitek přišel dříve, než jim byl podán nějaký lék a v několika případech i dlouho před tím, než jim vůbec bylo poskytnuto lékařské ošetření. A i v případech, kdy nějaký lék v této době podán byl, je paleta léků pro různé případy velice bohatá. Začíná od prostého aspirinu a jde přes antibiotika a hormon adrenalin až k lokálním a plynným anestetikům. Většina těchto drog nemá napojení na centrální nervový systém a nemá psychické účinky. Je nutno si také všimnout, že není rozdíl mezi zážitky lidí, kteří nedostali žádné léky a těmi, kteří nějaké léky brali. Konečně bych uvedl bez dalšího komentáře, že jedna žena, která „zemřela“ dvakrát - při dvou různých příležitostech, léta

od sebe - připsala to, že poprvé neměla žádný zážitek, narkóze. Po druhé, kdy byla úplně bez drog, měla zážitek velmi bohatý.

Jedním z předpokladů moderní lékařské farmakologie je pojem, který, jak se zdá, přijala i většina laiků v naší společnosti, že psychoaktivní drogy působí takové psychické obrazy, které jsou spojovány s jejich užitím. Tyto psychické obrazy jsou tedy považovány za „neskutečné“, „halucinace“, „klamné“ nebo jen „v duchu“. Je ovšem nutno mít na zřeteli, že tento názor není všeobecně akceptován; existuje ještě jiný názor na vztah mezi drogami a zkušenostmi po jejich užití. Myslím na objevitelské a výzkumné užití halucinogenních drog. Celé věky používali lidé takových psychoaktivních sloučenin ve snaze dosáhnout jiného stavu vědomí a jiných rovin existence. (Živý a poutavý současný výklad této stránky drog podává nedávno vyšlá kniha od Dr. A. Weila „Přírodní mysl“). Drog bylo v historii používáno nejen v lékařství, ale i v náboženství a pro dosažení osvícení. Např. v dobře známých rituálech kultu Payotů mezi americkými Indiány v západní části USA roste kaktus, který obsahuje meskalin, který se podává k dosažení náboženských vidění a osvícení. Podobné kultury existují na celém světě a jejich členové sdílejí víru, že taková droga je prostředkem pro přechod do jiného rozměru bytí. Za předpokladu, že toto hledisko platí, lze mít za to, že užití drog je pouze jednou z mnoha cest, vedoucích k osvícení a objevení nových druhů existence. Posmrtný zážitek by tak mohl být jinou cestou a to by mohlo pomoci k vysvětlení podobnosti mezi posmrtnými zážitky a zážitky podobnými tomu, který jsem uvedl dříve, způsobenými podáním drog.

2) Fyziologické vysvětlení

Fyziologie je biologické odvětví, které se zabývá funkcí buněk, orgánů a těl živých bytostí a vztahy mezi těmito funkcemi. Často mi bylo navrženo fyziologické vysvětlení spočívající v tom, že když se během klinické smrti nebo fyzického stresu odřízne přísun kyslíku do mozku, představují prožívané vize jakýsi poslední kompenzační vzdech umírajícího mozku.

Tato hypotéza naráží na jednu věc: je patrná z přehledu podaných posmrtných zážitků, že řada z nich nastala dřív, než vůbec došlo k nějakému takovému fyziologickému stresu. V několika případech vůbec nedošlo k poranění. A přesto jsou prvky prožitku stejné, jak v případech těžkých zranění, tak i v případech, kde o zranění vůbec nešlo.

3) Neurochirurgické vysvětlení

Neurologie je lékařské odvětví, které se zabývá příčinami, určením a léčením chorob nervové soustavy (mozek, páteř, nervy). Jevy, podobné těm, které uvádějí lidé, kteří byli blízko smrti, se skutečně vyskytují i při některých neurologických poruchách. Dalo by se tedy navrhnout neurologické vysvětlení posmrtných zkušeností z hlediska předpokládaných poruch v nervovém systému umírajícího. Předpokládejme neurologické paralely pro dvě nápadnější události posmrtné zkušenosti: bleskový přehled života umírajícího a opuštění vlastního těla.

Setkal jsem se na neurologii s pacientem, který popisoval zvláštní záchvat, kdy viděl záběry z vlastního života.

„Když se mi to stalo poprvé, díval jsem se právě na přítele, který byl na druhé straně pokoje. Pravá strana jeho obličeje se nějak pokroutila. A najednou mi přišly do vědomí scény zážitků z minulosti. Byly přesně jako tehdy, když se mi staly - živé, barevné a trojrozměrné. Udělalo se mi mdlo a tak mne to vyděsilo, že jsem se těm obrazům chtěl vyhnout. Od té doby jsem ty záchvaty měl často, a tak jsem se naučil to prostě nechat běžet. To nejpodobnější, k čemu bych to přirovnal, je film, jaký běží na Nový rok v televizi. Na plátně se promítají scény událostí, které se staly v minulém roce, a ta scéna je pryč dřív, než ji můžeme vzít na vědomí. A s těmi záchvaty je to také tak. Něco vidím a myslím si: 'Na to se pamatuji.' A snažím se udržet si to v paměti, ale nestačím, protože už je tu něco jiného.

Ty scény jsou věci, které se opravdu staly. Nic není změněno. A když to přejde, je neskutečné si vzpomenout, co to vlastně bylo. Někdy se ty obrazy opakují, někdy ne. Když se objeví, vím: 'Tuhle jsem už viděl.' Ale sotva to přejde, už si nemohu vzpomenout, co to bylo. Nezdá se, že by to byly události, které byly v mém životě nějak důležité. Vlastně ani jedna nebyla. Jsou to maličkosti. Není v tom žádný pořádek, ani pořadí, jaké měly v životě. Prostě chodí nazdařbůh.

Když ty obrazy běží, mohu pořád vidět, co se děje okolo, ale moje pozornost je snížena. Není tak ostrá. Jakoby půlka mé mysli se obírala těmi scénami a ta druhá tím, co právě dělám. Lidé, kteří mě pozorovali během záchvatu, říkají, že to trvá asi minutu, ale pro mne je to věčnost.“

Mezi těmito záchvaty, působenými zřejmě nějakým ohniskem podráždění mozku a mezi panoramatickou vzpomínkou některých mých případů, je jistě určitá podobnost. Např. záchvaty měly formu vizuálních obrazů, které byly neobyčejně živé a plastické. Také přicházely samy o sobě, bez jakéhokoliv úmyslu ze strany pacienta. Pacient dále říká, že obrazy přicházely velmi rychle a zdůrazňuje zkreslení svých smyslů během záchvatu.

Na druhé straně jsou tu rozdíly. Na rozdíl od posmrtných prožitků obrazy nepřicházely v chronologickém pořadí ani nebyly viděny najednou, v jakési sjednocující vizi. Nebyly to nejdůležitější momenty v jeho životě; zdůrazňuje jejich triviálnost. Také se nezdálo, že by mu byly předváděny jako soud nebo výchova. Zatímco mnoho mých případů uvádí, že po shlédnutí přehledu si byli schopni pamatovat životní události do mnohem větších podrobností a jasněji než dříve, tento pacient tvrdí, že si po záchvatu nemohl vzpomenout, co vlastně viděl.

Prožitek mimo tělo má svou neurologickou analogii v tzv. „autoskopických halucinacích“, o kterých pojednává výborný článek Dr. N. Lukianoviče v lékařském časopise „Archives of Neurology and Psychiatry“. V těchto zvláštních viděních vidí nemocný projekci sebe sama do svého zorného pole. Ten zvláštní dvojník imituje výraz i pohyby originálu, který je úplně popleten a zmaten, když najednou vidí svůj obraz odděleně od sebe, zpravidla přímo před sebou.

Přestože tento případ je poněkud analogický zkušenosti mimo tělo, jak bylo popsáno dříve, podoba je vyvážena existujícími rozdíly. Autoskopický jev je vždycky vnímán jako živý - někdy se dokonce pacient domnívá, že živější než on sám - zatímco v posmrtné zkušenosti je tělo viděno jen bez života, prostě jako skořápka. Při autoskopickém zážitku nemocný svého dvojníka „slyší“, dvojník s ním mluví, dává mu pokyny, nadává mu atd. Zatímco u posmrtné zkušenosti je vždycky vidět celé tělo (pokud není zakryto nebo jinak skryto), autoskopický dvojník je většinou vidět jen od pasu od krku nahoru.

Autoskopické kopie mají vlastně víc společných rysů s tím, co jsem nazval duchovním tělem než s fyzickým tělem, jak je vidí umírající. Autoskopičtí dvojníci se sice někdy ukazují v barvách, ale častěji jsou popisováni jako mlhaví, průhlední a bezbarví. Pacient někdy vidí, že jeho obraz bez obtíží prochází dveřmi a jinými hmotnými překážkami.

Uvádím příklad zřejmě autoskopické halucinace, která mi byla vylíčena. Nezvyklé je, že se stala současně dvěma lidem:

„Jednoho letního večera, asi v 11 hodin, bylo to asi dva roky před naší svatbou, jsem vezl manželku domů ve svém sportovním autě. Zaparkoval jsem ve spoře osvětlené ulici před jejich domem a oba jsme strnuli, když jsme v téže chvíli vzhlédli a spatřili v korunách stromů, které vroubily ulici, asi 100 stop před sebou, dva velké obrazy nás dvou, od pasu nahoru, sedět vedle sebe. Obrazy byly tmavé, skoro jako siluety, a nebylo vidět skrze ně, ale byly to naše přesné kopie. Vůbec jsme neměli potíže se poznat. Pohybovaly se, ale nebyly to odezvy našich pohybů, protože my jsme seděli nehybně. A dělaly věci jako např.: můj obraz zvedl knihu a ukázal v ní něco mé ženě a ona se naklonila, aby se podívala z blízka.

Zůstali jsme sedět a já jsem chvíli popisoval, co právě dělají své ženě, a ona viděla přesně totéž. A pak zase naopak říkala ona, co vidí, a já jsem viděl přesně totéž. Seděli jsme tam dlouho, aspoň půl hodiny a mluvili o tom a dívali se a asi bychom tam byli mohli sedět až do rána. Ale žena musela jít domů a tak jsem ji doprovodil až ke dveřím přes takové strmé schody, vedoucí svahem od cesty, viděl jsem ty obrazy znovu a byly tam ještě, když jsem odjížděl pryč.

Není možné, aby to byl náš obraz v předním skle, protože jsem měl sundanou střechu a dívali jsme se přes sklo nahoru. Ani jeden z nás předtím nepil a nepije dosud, a stalo se to tři roky před tím, než jsme vůbec slyšeli o existenci drog jako je LSD. Nebyli jsme unaveni, přestože bylo dost pozdě, a nespali jsme, takže se nám to nemohlo

zdát. Byli jsme plně bdělí, čilí, udivení a vzrušení, když jsme se dívali na ty obrazy a mluvili o nich.“

Pravé autoskopické halucinace se v některých rysech podobají posmrtné zkušenosti mimo tělo. Ale i kdybychom se zaměřili na všechny rysy podobné a zanedbali úplně ty nepodobné, nedaly by se posmrtné zážitky halucinacemi vysvětlit, a to proto, že ani pro autoskopické halucinace vysvětlení neexistuje. Různí neurologové a psychiatři navrhli sice různá protichůdná vysvětlení, ale jsou stále sporná a žádné z nich nebylo zatím přijato. Takte vysvětlit zážitek mimo tělo autoskopickou halucinací by znamenalo náhradu jedné záhady jinou.

A konečně je tady další důležitá věc ve vztahu k neurologickému vysvětlení posmrtných zážitků. V jednom svém případě jsem našel po posmrtném zážitku neurologickou poruchu. Šlo o slabou paralysu malé skupiny svalů na jedné straně těla. To je jediný případ, kdy jsem našel neurologickou poruchu způsobenou posmrtným zážitkem, ačkoli jsem se často dotazoval na to, zda zážitek zanechal nějaké tělesné stopy.

Psychologická vysvětlení

Psychologie zatím ještě nedosáhla takového stupně určitosti a přesnosti, jaké dosáhly v moderní době některé jiné vědy. Psychologové jsou stále ještě rozděleni do soutěžících myšlenkových směrů, které mají jiná hlediska, způsoby vyšetřování a základní výklady o existenci a povaze mysli. Psychologická vysvětlení posmrtných zážitků se proto budou různit podle směru, ke kterému autor vysvětlení patří. Nebudu probírat jednotlivé typy možných psychologických vysvětlení, ale přidržím se těch, která jsem nejčastěji slyšel od svých posluchačů a jednoho dalšího, které se mi zdálo nejlákavější.

Už dříve jsem se zmínil o dvou běžně navrhovaných psychologických vysvětleních: o tom, které předpokládá vědomou lež, a o tom, které uvažuje možnost podvědomého přikrašlování. V této kapitole uvedu další dvě.

a) Výzkum vlivu izolace

Ani v jedné přednášce, které jsem měl o svých výzkumech, se nikdo nezmínil o možnosti vysvětlit posmrtný zážitek z hlediska izolace. Ale právě proto, že toto poměrně mladé a rychle rostoucí odvětví výzkumu lidského jednání se zabývalo v laboratorních podmínkách jevy, které se nejvíce podobají jednotlivým stádiím posmrtného zážitku.

Výzkum izolace se zabývá studiem toho, co se děje v mysli i těle člověka, který je nějak izolován, např. tím, že ztratí všechn kontakt s jinými nebo že se mu uloží nějaký dlouhodobý monotónní a opakující se úkol.

Údaje o takových situacích se ubírají různými cestami. Zápisy osamělých badatelů na zemských pólech nebo trosečníků podávají hodně informací. V posledních desetiletích se podobné situace vyšetřovaly v laboratorních podmínkách. Takový dobře popsáný pokus je, ponořit dobrovolníka do vody tělesné teploty. To minimalizuje pocity tíže a tepla. Má zavázané oči a zacpané uši, aby se zesílil pocit temna a ticha. Vana má tvar těla a znemožňuje pohyb takže je člověk zbaven běžných pocitů kloubů a polohy.

Za těchto a jiných podmínek izolace zažili někteří lidé zvláštní psychologické pocity, které se hodně podobají těm, které jsem vylíčil v druhé kapitole. Jedna žena, která byla dlouho sama na severním

pólu, měla panoramatickou vizi svého života. Trosečníci, kteří bloudili sami v malých lodkách po mnoho týdnů, popisují halucinace, při kterých byli zachráněni někdy nadpřirozenými bytostmi podobnými duchům. To je poněkud podobné světelné bytosti nebo duchům mrtvých, s kterými se setkala mnoho mých případů. Dalším z jevů izolace je ztráta času, pocit částečného oddělení od těla, nechut' vrátit se do civilizovaného světa, nebo opustit izolaci, pocit, že člověk je zajedno s vesmírem. Dále říká mnoho lidí, kteří prožili izolaci v důsledku ztroskotání nebo něčeho podobného, že se vrátili zpět s velmi změněnými názory na životní hodnoty. Někteří říkají, že mají větší pocit vnitřní jistoty. Je jasné, že tato přeměna osobnosti se podobá té, o které mluví mnoho lidí, kteří přežili smrt.

Stejně tak je mnoho rysů umírání, které se podobají rysům zjištěným

při výzkumu vlivu izolace. Nemocní, kteří jsou blízko smrti, jsou často nepohybliví a izolovaní ve zvláštních nemocničních pokojích, často při tlumeném světle i zvuku a bez návštěv. Bylo by dokonce možno uvažovat o tom, zda psychologické změny spojené s tělesnou smrtí by mohly mít za následek těžkou izolaci s následkem téměř úplného odříznutí pocitového přísunu do mozku. A jak už jsem se zmínil, mnoho pacientů mluvilo o zoufalém pocitu izolace a samoty, o odříznutí od lidí, které měli, když byli mimo své tělo.

Jistě by se daly nalézt mezní případy, které by nebylo lze označit ani za čistě posmrtné zážitky, ani za důsledky izolace. Uvádím příklad muže, který byl v nemocnici ve velmi vážném stavu.

„Byl jsem těžce nemocen, a když jsem ležel v nemocnici, pořád ke mně přicházely vidiny lidí, jakoby vzdálené a šly ke mně a mimo mne a hned se objevily další. Byl jsem si plně vědom, že jsem nemocen a v nemocnici a divil jsem co, co se to děje. Některé ty lidi jsem znal - byli to příbuzní a známí - ale jiné jsem neznal. A najednou jsem si uvědomil, že všichni ti, které jsem znal, jsou mrtví.“

Je otázka, kam zařadit tento zážitek, vzhledem k tomu, že má rysy podobné jak zážitku v izolaci, tak i při smrti. Zdá se analogický s těmi posmrtnými zážitky, kdy také došlo k setkání s dříve zemřelými. Je tu však rozdíl v tom, že ten uvedený zážitek byl osamocený. Je zajímavé, že v jednom pokusu izolace, kdy byl člověk izolován v jakési krychli, došlo u něho k vidění, při kterém mimo něho procházeli slavní lidé. Je tedy otázka, zda uvedený zážitek má být připsán pacientově těžké nemoci a hrozící smrti, nebo zda jde o izolaci v důsledku osamocení daného jeho zdravotním stavem. Je také možné, že neexistuje žádné kritérium pro klasifikaci každého podobného zážitku do jedné nebo druhé kategorie. Třeba vždycky budou mezní případy.

Ale přes tuto shodu nedávají výsledky pokusů a izolací vyhovující vysvětlení pro posmrtné zážitky. Především není po ruce žádná běžná teorie, která by ty různé zážitky, pramenící z izolace, vysvětlila. Obrátit se ke studiu izolace o vysvětlení posmrtných zážitků je stejný případ jako s autoskopickými halucinacemi, tj. nahradit jednu záhadu druhou. Protože, pokud jde o vidění v podmínkách izolace, existují proti sobě dva myšlenkové proudy. Jeden je bere jako „neskutečné“ a „halucinační“; nicméně, co historie pamatuje, hledali mystikové a šamani samotu v divočině, aby dosáhli osvícení a zjevení. Pojem toho, že duchovního obrození lze dosáhnout izolací, je nedílnou součástí víry mnoha kultů a lze jej nalézt v mnoha velkých náboženských spisech včetně Bible.

I když je tato myšlenka našemu současnému západnímu stylu života poněkud cizí, najdeme i v naší společnosti mnoho jejích stoupenců. Jeden z nejmodernějších a nejvlivnějších badatelů v oblasti izolace, John Lilly, nedávno napsal knihu, duchovní autobiografii, nazvanou „Místo ve středu cyklónu“. V knize objasňuje, že zkušenosti, které načerpal v podmínkách izolace, považuje za pravé zkušenosti osvícení a pochopení, a ne za „neskutečné“ nebo „klamné“. Je dále zajímavé, že vypráví o svém vlastním posmrtném zážitku, který je velmi podobný těm, se kterými jsem se setkal já, a že jej klade do jedné kategorie se zážitky izolace. Může tedy izolace být vedle halucinačních drog a setkání se smrtí, jednou z více cest, jak vstoupit do nové oblasti vědomí.

b) Sny, halucinace, klam

Snad někdo řekne, že v posmrtných zážitcích je přání otcem myšlenky, snu, fantazie, nebo halucinací, které uvádějí do života různé příčiny jako drogy, nedokrvení mozku, izolace nebo jiné. A prohlásil by je tak za klam.

Myslím, že proti tomu mluví několik věcí. Za prvé nápadná shoda v obsahu a pořadí líčených zážitků, a to přesto, že většina líčení je jasně odlišná od představ, které má naše nynější kultura o tom, co následuje

po smrti. Mimo to, obraz událostí, který vyplývá z těchto líčení, se nápadně shoduje s obrazy, uvedenými ve velmi starých a exotických spisech, které mým případům nebyly známy.

Za druhé je tu skutečnost, že osoby, s kterými jsem měl co dělat, netrpěly psychózami. Působili na mne jako citově stálí, normální lidé s pevným místem ve společnosti. Zastávají důležitá místa a odpovědně plní své úkoly. Mají dobrá manželství a lpí na svých rodinách a přátelích. Téměř žádný z nich neměl ve svém životě víc než jeden tajemný zážitek. A co víc, všichni jsou to lidé, kteří dovedou rozlišit sen od skutečnosti. A přesto tito lidé uvádějí své prožitky z blízkosti smrti ne jako sen, ale jako něco, co se jim přihodilo. Během svého vyprávění mne téměř vždy ujišťovali, že jejich zážitek nebyl sen, ale velmi určitá, důrazná skutečnost.

Konečně je tu skutečnost, že existuje určité potvrzení některých událostí, které pacient viděl, když byl mimo tělo. Zavázal jsem se, že nebudu uvádět jména a podrobnosti, které by ukazovaly na určitou osobu, ale viděl a slyšel jsem dost, abych mohl říci, že jsem i nadále zmaten a udiven. Domnívám se, že každý kdo se organizovaně pustí do výzkumu „posmrtných prožitků“, setká se s tak zvláštní a nápadnou shodou. Věřím, že přinejmenším narazí na tolik faktů, že jej přimějí uvažovat o tom, že tyto zážitky nejen nejsou sny, ale i o tom, zda nepatří do velmi odlišné kategorie věcí.

Jako poslední poznámku bych uvedl, že „vysvětlení“ nejsou pouze abstraktní intelektuální systém. Jsou také v určitém směru projekcí vlastního já toho kterého člověka. Lidé se stávají citově jakoby spjatými s těmi zákony vědeckého vysvětlení, které odvodí nebo přijmou.

Ve svých četných přednáškách o sbírce mých vyprávění o posmrtných zážitcích jsem se setkal s mnoha typy návrhů na jejich vysvětlení. Lidé, kteří jsou psychologicky, farmakologicky nebo neurologicky uvědomělí, budou své vlastní zaměření považovat za pramen intuitivně jasných vysvětlení, i když jsou uváděny příklady, které svědčí proti tomuto vysvětlení. Ti, kteří zastávají Freuda, by rádi viděli

ve světelné bytosti projekci pacientova otce, zatímco zastánci Junga vidí prototyp kolektivního nevědomí atd., ad infinitum.

Přestože bych znovu rád zdůraznil, že nenavrhuji žádné své vlastní nové vysvětlení, snažil jsem se uvést několik důvodů, proč se mi často navrhovaná vysvětlení zdají pochybnými. To jediné, co chci navrhnout, je toto: ponechme aspoň možnost, že posmrtné zážitky jsou zcela novým jevem, pro který budeme muset nalézt nové způsoby výkladu a vysvětlení.

7. Dojmy

Když jsem psal tuto knihu, byl jsem si zcela jasně vědom, že moje úmysly a perspektivy by mohly být snadno špatně vykládány. Hlavně bych rád řekl vědecky uvědomělému čtenáři, že je mi naprosto jasné, že to, co jsem udělal, nepředstavuje vědeckou studii. A své kolegy filozofy ujišťuji, že nežiji v mylném přesvědčení, že jsem „dokázal“ posmrtný život. Důkladné vysvětlení těchto záležitostí by znamenalo projednávat technické detaily, které jsou mimo rámec této knihy, proto se omezím jen na několik krátkých poznámek.

Ve specializovaných výzkumech jako je logika, zákon a věda jsou výrazy „závěr“, „doklad“ a „důkaz“ odbornými termíny a mají přesnější význam než v běžném užití, kde se jich používá dost volně. Stačí podívat se na kterýkoliv senzacechtivý časopis, abychom viděli, že každá nepravděpodobná historka může být uváděna jako „důkaz“ nepravděpodobného tvrzení.

To, o čem se v logice řekne, že může nebo nemůže vyplývat z daného souboru předpokladů, není vůbec běžná záležitost. Je to velmi přesně a jasně definováno pravidly, zvyklostmi a zákony. Když se řekne, že se udělá nějaký „závěr“, znamená to, že každý, kdo vyjde z týchž předpokladů, musí dojít k stejnému závěru, pokud se nedopustil logické chyby.

Tato poznámka ukazuje, proč odmítám dělat „závěry“ ze svého výzkumu, a proč říkám, že se nesnažím vykonstruovat důkaz starověké doktríny o přežívání po fyzické smrti. Ale přesto se domnívám, že ta líčení posmrtných prožitků jsou velmi významná. Snažím se najít nějakou střední cestu pro jejich vysvětlení - cestu, která ty prožitky nezamítá na základě toho, že nejsou vědeckým nebo logickým důkazem, ale ani z nich nedělá senzaci tím, že by v nich viděla nejasný emocionální nárok na důkaz, že posmrtný život existuje.

Zároveň se mi zdá, že je možnost, že naše dnešní neschopnost nalézt „důkaz“ není omezení dané povahou samotných posmrtných prožitků. Je to možná jen omezení dané běžně přijatými způsoby vědeckého a logického myšlení. Je možné, že perspektivy vědců a logiků budoucnosti budou odlišné. (Je nutno mít na paměti, že z historického hlediska nejsou logika a vědecká metodologie dané statické systémy, ale dynamické a rozvíjející se procesy).

A tak zůstávám s něčím mnohem méně určitým než jsou závěry, doklady nebo důkazy - s pocity, dotazy, analogiemi, nepochopitelnými skutečnostmi, které žádají vysvětlení. Vlastně by spíš bylo na místě se ptát ne na to, jaké ze svých výzkumů dělám závěry, ale na to, jak ty výzkumy ovlivnily mne osobně. Na to mohu odpovědět pouze to, že vidět někoho popisovat takový zážitek je něco velmi přesvědčivého, co se dá neskoro popisat. Pro tyto lidi byl jejich zážitek něco velmi

skutečného a tím, že jsem s nimi byl ve styku, se stal skutečným i pro mne.

Jsem si ovšem vědom toho, že toto je psychologická úvaha, ne logická. Logika je veřejná záležitost, kdežto psychologické úvahy nejsou veřejné v témže slova smyslu. Jeden člověk může být ovlivněn tak a druhý úplně jinak a přitom oba týmž souborem událostí. Je to otázka dispozice a temperamentu a já rozhodně nechci nikoho přesvědčovat, že moje reakce by měla být zákonem pro všechny ostatní. Proto se někdo může ptát: „Jestliže je interpretace těchto zážitků tak velice subjektivní záležitost, proč to vůbec studovat?“
Nedovedu

na to najít jinou odpověď, než poukázat na všeobecný lidský zájem o povaze smrti. Věřím, že každá troška světla, kterou na tento problém můžeme vrhnout, je dobrá.

Pochopení této věci mají zapotřebí mnohá povolání a akademická odvětví. Potřebují je lékaři, kteří se setkávají s obavami a nadějemi umírajícího pacienta a kněží, kteří lidem pomáhají se se smrtí smířit. Potřebují je psychologové a psychiatři, protože když mají nalézt spolehlivý a přijatelný způsob léčení citových poruch, musí vědět, co je mysl a může-li existovat mimo tělo. Jestli nemůže, pak musí psychologická terapie přejít k výhradně fyzickým metodám - drogám, šokům, mozkové chirurgii atd. Naopak, jsou-li náznaky, že mysl je něco samo o sobě, bude terapie mentálních poruch něco úplně jiného.

Ale je v sázce víc než jen akademické a profesionální pojmy. Je to záležitost velice osobní, protože to, co se dovíme o smrti, může mít velký vliv na náš život. Jsou-li zážitky, které jsem popsal, skutečné, mají hluboký vztah k tomu, co uděláme se svým životem. Protože pak platí, že nemůžeme pochopit tento život, dokud nezahlédneme kousek toho, co leží za ním.

Obsah I. dílu Život po životě

Předmluva k francouzskému vydání	1	
Předmluva od Dr. Elisabeth Kübler-Ross		2
Nová oblast výzkumu	3	
1. Úvod	4	
2. Smrt jako taková	6	
3. Prožitek smrti	8	
Zážitek není možno popsat slovy	10	
Slyšet oznámení své smrti	10	
Cítit mír a klid		11
Hluk	11	
Tmavý tunel	11	
Mimo vlastní tělo	12	

Setkání s ostatními		19
Bytost plná světla	20	
Přehled	22	
Hranice nebo mez	25	
Návrat	27	
Říci to ostatním	29	
Vliv na další život	30	
Jiný názor na smrt	32	
Ověření		33
4. Paralely	36	
Bible	36	
Plato	38	
Tibetská kniha mrtvých	40	
Emanuel Swedenborg	41	
5. Otázky	42	
6. Vysvětlení	49	
7. Dojmy	56	

Úvod

Tato kniha je pokračováním mé předchozí knihy „Život po životě“ a obsahuje rozšíření a dodatky k některým pojmům a poznatkům, které v ní jsou obsaženy.

Od té doby, co „Život po životě“ vyšel, jsem měl možnost mluvit s mnoha dalšími lidmi, kteří měli posmrtný zážitek. Setkávám se s tímto jevem tak často, že už ani nemám přesný přehled o jeho množství. Stejně jako v předchozí situaci byli někteří z těchto lidí opravdu prohlášeni za klinicky mrtvé, zatímco jiní byli jenom smrti velice blízko při nějakém vážném úrazu nebo nehodě. V celém sebraném materiálu se zase opakuje těch patnáct společných prvků. Kromě toho se objevily některé další nezvyklé zážitky, které tento soubor ještě rozšiřují.

Celá léta jsem přemýšlel o tom, proč, je-li tato zkušenost tak běžná, jak se jeví mně, se jí až dosud nikdo nezabýval. Báł jsem se, že až o svých výzkumech budu referovat, budou mne lidé podezřívát, že si to všechno vymýšlím. A také mi napadlo, že to třeba není tak rozšířený jev, ale že třeba nějaká souhra událostí způsobila, že zážitky, se kterými jsem přišel do styku, jsou ty jediné toho druhu. Až jsem se děsil pomýšlení, že když jsem psal „Život po životě“, jsem neprávem zdůrazňoval tu opakovatelnost, to, že každý badatel, který by projevil účast a píli, by našel bohatý výběr takových případů.

Ale nedávný vývoj mne v tomto směru uklidnil. Zjistil jsem, že několik jiných lékařů, především Dr. Elisabeth Küblerová-Rossová, se zabývá tímž studiem a má stejné výsledky. Když pak Dr. Rossová dostala k nahlédnutí rukopis mé knihy, napsala vydavateli, že by sama mohla napsat totéž. Říká, že má výčet asi sta takových případů a připravuje o tom obsažnější knihu. Řada lékařů a kněží mi řekla, že se s takovým jevem občas setkávali, a že jsou si vědomi jeho významu.

Když jsem o tom přednášel dříve, přicházeli za mnou lidé, kteří zážitek měli, pouze soukromě. Ale v posledních měsících jsem zjistil jakousi otevřenost a ochotu mluvit. Lidé vyprávěli svou zkušenost - veřejně a bez zábran během diskuse po přednášce.

A tak mohou ostatní být svědky toho tepla upřímnosti, se kterým jsem se při vyprávění posmrtných zážitků setkával já.

Na základě tohoto vývoje teď mohu s důvěrou prohlásit, že tento jev - ať už má jakýkoliv význam - je hodně rozšířený. Je tak běžný, že už se brzy nebude klást otázka, zda úkaz existuje, ale co z něho vyvodíme. „Život po životě“ měl mimo jiné za úkol ten jev uvést ve známost tím, že kdo má zájem, se s ním může setkat. Teď se zdá, že o studium posmrtných zážitků má zájem mnoho dalších lidí.

Na začátku tohoto svazku mi tedy dovoluňte zopakovat teoreticky kompletní zážitek, tak, jak jsem jej sestavil v „Životu po životě“. Jsou v něm obsaženy všechny běžné prvky:

„Člověk umírá, a když je na konci svých fyzických sil, slyší, jak jej lékař prohlásí za mrtvého. Slyší nepříjemný zvuk, hlasité zvonění nebo bzučení a současně cítí, jak se rychle pohybuje nějakým dlouhým tunelem. Pak je najednou venku ze svého těla, ale stále ještě v jeho blízkosti, a dívá se na ně jako divák. Pozoruje oživovací pokusy z tohoto vyhlídkového bodu a je ve stavu citového vzrušení.

Za chvíli se vzchopí a začne si zvykat. Pozoruje, že má stále jakési „tělo“, ale úplně jiné povahy a nadané jinými schopnostmi než to bývalé. Pak se začnou dít další věci. Přicházejí jiní, aby jej přivítali a pomohli mu. Vidí duše zemřelých členů rodiny a přátel a objeví se jakási milující vřelá bytost, s jakou se dosud nesešel - bytost světla. Tato bytost mu položí otázku, beze slov, která jej přiměje, aby zhodnotil svůj minulý život a pomůže mu předvedením panoramatického filmu z nejdůležitějších událostí jeho života. V jedné chvíli se zdá, že se přibližuje k nějaké hranici, která zřejmě představuje rozmezí mezi tímto a příštím životem. Ale shledává, že se musí vrátit, že jeho čas ještě nenadešel. Tomu se brání, protože je novými událostmi zaujat a vrátit se nechce. Je přemožen pocitem radosti, lásky a pokoje. Ale přesto se nějak ztotožní znovu se svým tělem a žije dál.

Později se snaží své zkušenosti říci ostatním, ale nějak to nejde. Jednak nemůže najít vhodná slova pro popis těch nadpozemských událostí, jednak se setkává s nepochopením. Ale prožitá zkušenost hluboce ovlivní jeho názory na smrt i jeho postoj k životu.“

1) Nové prvky

Poznání

Několik lidí mi řeklo, že během svého zážitku zahlédli úplně jinou oblast existence, ve které se vedle sebe zdálo existovat všechno vědění minulosti, přítomnosti i budoucnosti v jakémsi nadčasovém stavu. Někdy to bylo popisováno jako osvícení, které dává plné porozumění všemu. Všichni se shodovali v tom, že se ta zkušenost nedá popsat. Také se všichni shodují v tom, že ten pocit, že všechno chápou, si nepřinesli s sebou, že po návratu do života zmizel. A souhlasí i v tom, že je tento pocit neodradil od toho, aby se učili dál, ale spíše naopak.

V různých líčeních je ten zážitek přirovnáván k „záblesku veškerého poznání“, „instituci vyššího učení“, ke „škole“ nebo „knihovně“. Ale každý zdůrazňuje, že slovy může tu skutečnost popsat jen velice nedokonale. Mám pocit, že někde na konci všech těch líčení je jeden a týž stav vědomí.

Jedna žena mi během dlouhého rozhovoru odpověděla na otázku: „Říkala jste, že jste měla ‘pocit poznání’, mohu-li to tak nazvat. Můžete mi o tom něco říci?“

„To bylo potom, co jsem viděla před sebou svůj život. Zdálo se mi najednou, že vím o všem, od začátku až do samého konce - že znám tajemství všech věků, význam všeho vesmíru, hvězd, měsíce - prostě všeho. Ale když jsem se rozhodla, že se vrátím, to vědění zmizelo a už si nic nepamatuji. Zdá se mi, že když jsem se rozhodla jít zpátky, bylo mi řečeno, že to vědomí nemohu mít. Ale když mne děti pořád volaly!“

„Všechno to vědění se najednou přede mnou otevřelo. Nejdřív mi to říkalo, že budu ještě dlouho nemocná a ještě několikrát blízko smrti. A byla to pravda. A řeklo mi to, že to je proto, aby se to vědění, kterého jsem tu nabyla, zase ztratilo..... že jsem nahlédla do tajemství vesmíru, a že musím projít obdobím, kdy se bude ztrácet. Ale pořád si pamatuji, že jsem jednou „věděla“, že se to stalo, ale že to nebyl dar, který by se dal vzít s sebou zpátky. Ale já jsem se chtěla vrátit k dětem.“

Vzpomínka na to, co se stalo, zůstává jasná až na ten letmý moment poznání. A ten pocit, že vím, zmizel, když jsem se vrátila do svého těla.

Zní to hloupě, když to člověk takhle říká..... nebo aspoň mně to tak zní, protože jsem zatím ještě s nikým o tom nemluvila.

Nevím, jak to vysvětlit, prostě jsem věděla,.... jak říká Bible: všechny věci ti budou odhaleny. Prostě v tom okamžiku nebylo otázky, na kterou bych nebyla znala odpověď. Jak dlouho to trvalo nemohu říci. Ale stejně to nebyl pozemský čas.“

„V jaké formě k vám to vědění přišlo? Bylo to ve slovech nebo obrazech?“

„Bylo to všechno nějak dohromady, viděním, slyšením, myšlením. Bylo to prostě všechno a cokoli. Jakoby nebylo nic, co není známo. Bylo tam všechno vědění ze všech oborů.“

„Jedna věc mi není jasná. Strávil jsem značnou část svého života učením. Není to potom vlastně zbytečné?“

„Ne! Stále hledáte poznání, i po návratu. Není hloupé hledat odpověď už tady. Měla jsem pocit, že to je součást toho, proč jsme tady - ne jenom my, ale celé lidstvo. Pomáháme druhým tím, co známe.“

Zde bych rád zdůraznil jednu věc. Ta paní měla dojem, že její zdlouhavé uzdravování mělo za účel ji zbavit toho vědění, kterého tam nabyla. To znamená, že tu pracoval nějaký mechanismus, který měl za úkol blokovat nabyté vlastnosti, aby se nepřenesly do fyzického života.

Zaráží mne podoba tohoto vyprávění s jiným, které - v metaforické a poetické podobě - najdeme v Platonově vyprávění o Erovi, vojínovi, který se po zdánlivé smrti probudil na pohřební hranici. Mluví se zde o tom, že Er měl po smrti mnoho prožitků, bylo mu řečeno, že se musí vrátit zpět, aby řekl druhým, co smrt je. Těsně než se vrátil, viděl duše připravené k znovuzrození.

„Všechny šly na ‘pláň zapomnění’ - procházely strašlivým a dusivým vedrem, protože tam nebyly ani stromy ani květiny, a tam se utábořily u řeky ‘zapomnění’, která neunesla žádnou loď. Všechny se musely trochu napít, a některé se napily příliš mnoho, a jak pily, zapomínaly. A pak usnuly a uprostřed noci zaburácel hrom a otrásl zemí a ony se vymrštily, jedna sem, druhá tam, jako padající hvězdy a letěly vstříc novému zrození. Er pít nesměl, ale jak se dostal do těla, neví - najednou se probral a bylo časně ráno a ležel na pohřební hranici.“

Hlavním tématem této pasáže je, že před návratem do života člověk musí zapomenout své poznání věčného života. Obě vyprávění jsou si v tom velmi podobná.

V jiném rozhovoru mi řekl jeden mladý muž:

„Byl jsem ve škole..... a bylo to opravdové, ne představa. Kdybych si nebyl tak naprosto jist, řekl bych, že jsem tam asi byl, ale současně tam bylo plno lidí. Totiž, když jsem se díval, neviděl jsem nikoho..... ale když jsem dával pozor, cítil jsem přítomnost dalších bytostí..... Bylo to, jakoby ke mně přicházelo jakési vyučování.....“

„To je zajímavé. Někdo mi říkal, že byl v něčem jako „knihovna“ a „vysoké učení“. Vystihuje to to, co mi teď líčíte?“

„Přesně! Jak jste to řekl, je mi naprosto jasné, že měl stejný zážitek jako já. Ale užívá jiných slov, protože pro to prostá slova nejsou..... nedá se to popsat. Nedá se to s ničím srovnat. Můj popis to vystihuje..... Protože tady je to tak, že to místo samo je to vědění..... vědění a znalost už hotové..... a vy ji nasáváte - najednou znáte odpověď. Je to jakoby jste se zaměřil na jednu věc a šup! Už vám přiletí odpověď. Jako byste najednou prodělával půl tuctu rychlokurzů.

A mně je naprosto jasné, o čem ten člověk mluvil, jenže já to vyjadřuji jinými slovy.

A snažím se učit dál. 'Hledejte a naleznete'. Člověk se k tomu vědění může dostat sám. Ale já prosím o moudrost, o moudrost především.“

Jiný příklad dává vyprávění ženy středního věku:

„Byl tam jeden okamžik - těžko se to vysvětluje - ale jako bych byla věděla všechno. V té chvíli nebylo nutno mluvit. Všechno, co jsem chtěla vědět, bylo známo!“

Město světla

V „Životu o životě“ jsem napsal, že jsem nepoznal žádný případ, kde by se vyskytovalo nebe - nebo aspoň v té tradiční formě. Ale teď jsem mluvil s více lidmi, kteří říkali s jistotou, že zahlédli jinou říši, o které se dobře dá říci, že je nebeská. V několika líčeních se vyskytuje název „město světla“. V několika směrech ty popisy připomínají Bibli.

Jeden muž, který měl srdeční zástavu, to líčí takto:

„Zastavilo se mi srdce, a zemřel jsem..... pamatuji si to docela jasně..... najednou jsem byl pryč. A kousek ode mne začaly nějaké zvuky..... a celou dobu jsem si byl vědom, co se děje. Slyšel jsem, jak se ten srdeční záznam zastavil. Viděl jsem, jak sestra přišla do pokoje a vytočila číslo, a jak přišli doktoři a další personál.

Když to se mnou začalo být špatné, slyšel jsem takový divný zvuk, jako údery na buben, velmi rychlé zvuky, jako když se voda tlačí úzkým hrdlem. A vystoupil jsem několik stop a díval se dolů na své tělo a jak na něm pracují. A nebál jsem se. Jen jsem cítil mír. A pak, asi za pár vteřin, jsem se otočil a stoupal pryč. Bylo tma - dalo by se říci, že to byla díra nebo tunel - a bylo tam jasné světlo. A bylo pořád jasnější. A pak jsem jím prošel.

A najednou jsem byl někde jinde. Bylo tam všude takové zlaté světlo. Nádherné. A nikde nebyl žádný zdroj. A byla tam hudba. A mně se zdálo, že jsem venku, že tam jsou potůčky a tráva, stromy a hory. Ale když jsem se podíval, tak to nebyly stromy ani to ostatní jako tady. A nejpodivnější bylo, že tam byli i lidé. Ale ne v té formě jako tady, prostě tam byli.

A byl tam nádherný mír a spokojenost. A láska. A já jsem byl součástí toho. Mohlo to trvat celou noc nebo jen okamžik..... to nevím.“

A jiná žena líčí:

„Bylo tam nějaké chvění všude okolo mne. A tělo se také chvělo, ale odkud to přicházelo, nevím. A při tom chvění jsem se oddělila. Viděla jsem své tělo..... chvíli jsem tam zůstala a pozorovala doktory a sestry, jak na mně pracují, a byla jsem zvědavá, co bude dál..... byla jsem v hlavě postele a jednu chvíli, jak sestra sáhla po kyslíkové masce na zdi u postele, mnou její ruka prošla.

A pak jsem se vznesla a prošla takovým černým tunelem do zářícího světla. A za chvíli tam byli dědeček a babička a otec a bratr, kteří už všichni byli mrtví. A bylo tam překrásné jasné světlo všude okolo. A bylo to nádherné místo. Byly tam barvy - jasné - ne jako na zemi, nedá se to popsat. A byli tam lidé, šťastní lidé. Někteří ve skupinkách, jiní se učili.

A v dálce jsem viděla město. Byly tam domy - stály odděleně a byly jasné a zářící. A lidé tam byli šťastni. Byla tam čistá voda, vodotrysky - snad by se to dalo nazvat městem světla. Ale kdybych tam byla vešla, už bych se nevrátila. Řekli mi, že když tam půjdu, že nesmím zpět..... ale že se mohu rozhodnout.“

Jeden starší muž řekl:

„Seděl jsem na židli a když jsem chtěl vstát, něco mne uhodilo do prsou..... opřel jsem se o zeď a znovu si sedl a uhodilo mne to znovu a zase, jako kladivo..... a pak jsem byl v nemocnici, řekli mi, že jsem měl srdeční zástavu.“

„A co si z toho pamatujete?“

„No, je to místo. Je to moc krásné, ale nedá se to popsat. Ale je to tam. Ani si to člověk nemůže představit. Když přijdete na tu druhou stranu, je tam řeka. Úplně jako v Bibli. Je tam řeka. Byla hladká jako sklo..... A vy tu řeku přejdete. Aspoň já jsem ji přešel.“

„Jaké jste měl při tom pocity?“

„Šel jsem, docela normálně jsem šel. Ale bylo to moc hezké. Krásné. Popsat se to nedá. Tady také máme krásu, jistě, všechny ty květy a tak. Ale to se nedá vůbec srovnat. Tam je takový klid a mír. Je to odpočinek. A nikde žádná temnota.“

Země bludných duší

Několik lidí mi řeklo, že v některém okamžiku zahlédli jiné bytosti, které se zdály být zaskočeny v jakémsi velice neblahém stavu žití. Všichni se shodují v několika bodech. Za prvé v tom, že tyto bytosti nějak nedovedou překonat vazbu k fyzickému světu. Jeden muž to vyjádřil tak, že „nemohou jít dál, protože jejich bůh je tady“. To znamená, že jsou vázány na nějaký předmět, osobu nebo zvyk. Za druhé říkají všichni, že jsou otupeny, že jejich vědomí je ve srovnání s druhými nějak omezené. Za třetí říkají, že ty „otupené duše“ tam budou jen tak dlouho, než si vyřeší ten problém, který je v tom zmateném stavu udržuje.

Tyto tři body jsou dobře patrné z vyprávění ženy, jejíž „smrt“ trvala přes 15 minut.

„Zmínila jste se o těch lidech nebo duších, které se zdály zmatené. Můžete o nich říci něco víc?“

„Já vlastně ani nevím, kde jsem je viděla..... Ale jak jsem šla, byla tam ta nejasná obast - ve srovnání s tím nádherným světlem. Ty

postavy byly podobnější lidem víc než ty druhé, dá-li se to tak nazvat, ale ani ty ani ony neměly úplně lidskou formu.

Nápadné bylo, že klopile hlavu a vypadaly tak smutně, depresivně, zdálo se mi, že se vlekou, jako na řetězu. Nevím vlastně, proč to říkám, protože si nepamatuji, že by měly nohy. Nevím, co byly zač, ale vypadaly vybledle, šedě. A zdálo se, že pořád přecházejí sem a tam, že nevědí, kam jdou, ke komu, nebo co hledají.

A když jsem šla kolem, ani nezvedly hlavu. Zdálo se mi, že si myslí: a je konec. Co to dělám? O co vlastně jde? Takové beznadějně, zdrcené počínání - když člověk neví, co má dělat, kam jít, kde je.

A pořád se pohybovaly, ale nebyl v tom smysl. Vyrazily rovně a pak nalevo a zase napravo. Jakoby něco hledaly, ale nevím co.“

„Měl jste dojem, že vědí o fyzickém světě?“

„Zdálo se, že nevědí o ničem - ani o fyzickém ani duchovním světě. Jakoby vězely mezi, někde uprostřed. Snad je drží dole, protože všechny byly skloněné a dívaly se dolů - možná na svět - možná, že tu něco nedodělaly. Nemohly se rozhodnout co dál, měly všechny takový nešťastný výraz.....“

„Zdály se zmatené?“

„Velice zmatené - nevěděly, kde jsou a co jsou. Zdálo se, že úplně ztratily identitu.“

Řekla byste, že byly mezi pozemským světem a světem, kde jste byla vy?“

„Pokud se pamatuji, bylo to potom, co jsem opustila nemocnici. Jak jsem už říkala, šla jsem nahoru a bylo to před tím, než jsem vstoupila do toho tunelu a než jsem se dostala do toho duchovního světa s tím zářivým sluncem - vlastně ne sluncem, světlem, které všechno obklopovalo a bylo jasnější než slunce, ale nepíchalo do očí jako slunce. Ale v tom místě to bylo ošklivě bezbarvé a šedé. Mám přítele, který je barvoslepý a ten říká, že pro něho je svět sbírka šedi. Ale pro mne je barevný a tohle bylo něco jako černobílý film. Jen různé druhy šedi - tmavé, vybledlé.

Nebraly mne na vědomí. Bylo to smutné. Zdálo se, že se chtějí rozhodnout, že se dívají zpátky, že nevědí, zda mají jít dál nebo se vrátit zpátky. Zdálo se mi, že váhají, pořád se dívaly dolů a nikdy nahoru. Nechtěly jít dál a podívat se, co na ně čeká, připomínaly mi popis duchů, ten skoro průhledný typ. Těch se tam zdálo být celá sbírka.“

Několik lidí mi řeklo, že si všimli, že ty bytosti se marně namáhaly spojit s živými lidmi. Jeden muž mi vyprávěl, že to pozoroval. Např. viděl, jak jde po ulici muž a nad ním se vznáší takový vybledlý duch. Řekl, že měl dojem, že ten duch je matka, která se nemůže odpoutat od své pozemské role a snaží se říkat synovi, co má dělat. Další výňatek líčí žena podobně:

„Viděla jste, že by se některá z těchto bytostí snažila mluvit s lidmi?“

„Bylo vidět, že se snaží o kontakt, ale nikdo je nebere na vědomí, nevnímají je.... snažily se, ale nemohly se projevit. Lidé o nich vůbec nevěděli.“

„Mohla byste říci, co se snažily vyslovit?“

„Jedna žena, která se velice snažila dostat k dětem a jiné starší ženě v domě. Myslela jsem si, že to je třeba matka těch dětí a třeba dcera té starší paní v tom domě, a že se snaží k nim dostat. A ty děti si hrály dál a ta stará paní pracovala v kuchyni a vůbec necítily, že ta bytost je tam.“

„Mám pocit, že se jim snažila říci, že to mají udělat úplně jinak, že mají změnit způsob života. Já vím, zní to trochu vyumělkovaně, ale snažila se, aby to dělaly správně, aby neskončily jako ona. Nedělejte to jako já - ať se vám to také nestane. Dělejte něco pro ty druhé. - Já opravdu nechci moralizovat ani kázat, ale to bylo to, co chtěla říci..... Zdálo se, že v tom domě není lásky, dá-li se to tak nazvat..... Zdálo se, že se snaží něco napravit..... Je to něco, na co nezapomenu.“

Nadpřirozená záchránění

V několika líčeních, která jsem sebral, lidé říkají, že měli zážitek, při kterém unikli fyzické smrti zásahem nějakého ducha nebo bytosti. V těchto případech byli lidé v nějakém vážném ohrožení, ze kterého se nemohli vlastními silami dostat. Nebo se dokonce už smířili s tím, že o život přijdou. V té chvíli se objevil hlas nebo světlo a ty je zachránily. Ti lidé se pak velmi změnili, protože měli pocit, že ta záchrana měla nějaký účel. Všichni říkají, že to posílilo jejich náboženské přesvědčení.

Zážitek tohoto druhu je popsán v dobře známé knize „Muž jménem Petr“ od Kateřiny Marshallové. Popisuje tam, jak byl Petr Marshall zachráněn v dětství ve Skotsku od pádu z útesu, kam zabloudil v mlze, hlasem, který jej zavolal zpátky. Tato zkušenost jej ovlivnila tak silně, že se stal knězem.

Uvádím část vyprávění tohoto typu. Šlo o průmyslovou nehodu, kdy byl člověk odříznut ve velké reakční vaně, do které pod tlakem vháněli vroucí kyselinu.

„To vedro bylo příšerné. Řval jsem: Pust'te mne ven! - vtiskl jsem se co nejvíc do kouta a obličej jsem přitiskl na stěnu vany, ale bylo to tak horké, že mne to páliło přes šaty. A bylo mi jasné, že se v tom co nevidět uškvařím.

A tak jsem to vzdal. Řekl jsem si, že je konec. Neviděl jsem, to horko bylo takové, že jsem nemohl otevřít oči. Celou dobu jsem tiskl víčka k sobě. Ale najednou se všude kolem mne rozlila záře. A přišel mi na mysl verš z Bible, který mi nikdy tak moc neříkal: 'Hle, já s vámi jsem po všechny dny' a přišlo to ze směru, který se ukázal později jako jediná možnost vyvážnutí.

Bylo nemožné otevřít oči, ale to světlo jsem viděl a šel jsem za ním. Víím zcela přesně, že jsem měl celou dobu oči zavřené, protože ani lékař je pak nemusel ošetřit. Kyselina se do nich vůbec nedostala.“

„Změnilo to nějak váš další život?“

„Když jsem se pak vrátil do práce, řekli mi, jak jsem byl celou tu dobu úplně klidný. Já nejsem tak statečný, tolik odvahy nemám. Ale ten klid, co viděli, to bylo tím, že mne nějaká neviditelná ruka vedla z nebezpečí a to byl ten zdroj mé odvahy. Hlas, který mne vedl, mi dal také odvalu.

Vím, že to byla ruka Ježíše Krista, která se ke mně natáhla a vyvedla ven. A není to jen myšlení, já to víím - že to byla vůle boží, abych se z toho dostal - i když neznám účel. Tehdy jsem nebyl Bohu tak blízko jako teď. Pořád mám ještě problémy. Ale víím, Bůh může zasáhnout a že může člověka zachránit v každém neštěstí, všechno. A tak jsem se naučil na něho spoléhat.“

„Když jste slyšel ten hlas, byl to normální lidský hlas?“

„Ne, byl mohutný, zesílený. Nebylo vůbec pochyb, že jej slyším, ani o tom, odkud přichází. Kdyby byl přišel zprava nebo zleva a já za ním šel, bylo by mne to okamžitě usmrtilo. Ale že jsem měl ten správný

směr, a já jím šel, tak mne to zachránilo. Sám od sebe bych byl do té výhně nevstoupil, věděl jsem, co tam je. V tom hlasu byl rozkaz, žádná zdvořilá výzva. To první, co mne napadlo, bylo: Teď jsem tu sám a umřu. - Ale když jsem slyšel ten hlas, už jsem vůbec neměl pochyby o tom, že se z toho dostanu.“

„Jak dlouho to trvalo?“

„Zdálo se to být věčnost. Jinými slovy: když máte prolézt takových 40 - 50 stop kyselinou, tak víte, že každé hnutí musí být rychlé. Řekl bych, že to mohlo trvat tak dvě - tři minuty, ale byla to věčnost.“

„Vypadalo to světlo jako normální světlo“

„Ne, nepodobalo se ničemu, co znám. Bylo to, jako kdybyste se díval do slunce. Ale v té vaně bylo tma. Bylo to velké jasné světlo a hlas. Žádná postava. A já jsem šel za tím světlem.“

„Bolely vás od toho světla oči, bylo to nepříjemné pro oči?“

„Ne, ani v nejmenším.“

Jiný muž vypráví:

„Bylo to za druhé světové války..... sloužil jsem v Evropě u pěchoty. A zažil jsem něco, na co nezapomenu. Viděl jsem, jak se na nás střemhlav spouští letadlo a střílí. Kulky šly přímo na nás. Měl jsem velký strach, protože jsem čekal, že nás to všechny zabije.“

Vůbec nic jsem neviděl, ale cítil jsem vedle sebe nádherně uklidňující přítomnost a laskavý, jemný hlas říkal - Já jsem tu s tebou, tvůj čas ještě nepřišel. - Bylo mi v té přítomnosti tak dobře..... A od toho dne se nebojím smrti.“

A konečně je tu vyprávění jedné ženy s těžkou nakažlivou chorobou. Všimněte si, že tady se nemocné řeklo, co má dělat, aby se uzdravila.

„Doktoři už to vzdali a řekli, že umřu..... Už jsem byla tak daleko, že jsem cítila, jak mi život uniká..... Slyšela jsem, co se mluví okolo, ale neviděla jsem nic. Myslela jsem na to, že bych chtěla žít dál a vychovat děti a mít účast na jejich životě.“

A tehdy jsem slyšela, jak na mne Bůh promluvil. Měl tak láskyplný hlas..... vím, že to nebyl jen dojem, jak by někdo mohl říci..... Slyšela jsem vzdálené hlasy v místnosti..... Ale jeho hlas jsem cítila a byl tak přemáhající- Řekl mi, že když chci žít dál, musím dýchat - a tak jsem dýchala, a když jsem se prvně nadechla, začala jsem přicházet k sobě. A pak mi řekl, že mám dýchat dál a já jsem se znovu nadechla, a byla jsem zpátky.

Doktoři byli úplně udiveni. Už dávno to vzdali, a samozřejmě neslyšeli ten hlas. Vůbec nechápali, co se stalo.“

Uzavírám tuto kapitulu připomínkou, že v těchto případech nejde o zcela běžné zážitky. Ale nejsou v mých záznamech osamocené a každý z nich má spojitost s jinými prvky, o kterých už jsem mluvil. Tak např. první rozhovor citovaný v „poznání“ byl v souvislosti s opuštěním těla tmavým tunelem a průřezem života a dalšími rysy. Dále si všimněte, že opuštění těla a tunel jsou i v líčení „města světla. Ve všech případech mi ty nové prvky byly líčeny stejně jako ty dřívější zcela normálními lidmi, kteří ty zážitky nehledali a také o nich před tím nevěděli, ale kteří si potom byli naprosto jisti jejich realitou.

2) Soud

V diskusi o „Životu po životě“ se jeden recenzent vyjádřil: „V náboženských kruzích jistě vzbudí odpor partie o modelech posmrtného života. Interviewované osoby většinou nezažily nic na způsob odměny a trestu, což se při vstupu na onen svět tradičně předpokládá.“

Protože tenhle bod vzbudil pozornost mnoha lidí, považuji za nutné trochu se zabývat tím, co by v posmrtných zkušenostech mohlo být přirovnáno k soudu. Moji pacienti mi znovu a znovu popisovali panoramatický trojrozměrný a barevně živý přehled svého života. Někteří viděli jen ty nejdůležitější události, jiní říkají, že tam bylo všechno včetně té nejmenší myšlenky, dobré i zlé. Je také nutné si připomenout, že se to panorama často odehrávalo v přítomnosti té světelné bytosti, kterou někteří křesťané identifikují s Kristem a že jim tato bytost kladla otázku, co udělali se svým životem.

Když jsem je měl k tomu, aby nějak podrobněji objasnili, co bylo účelem té otázky, vyznělo většinou vysvětlení tak, jak to vyplývá z formulace jednoho muže, který se vyjádřil, že ta otázka znamenala, zda to, co dělal, dělal z lásky, zda to bylo motivováno láskou. V té fázi by se dalo říci, že došlo k hodnocení, protože ve stavu zvýšeného uvědomění, ve kterém byli, lidé velice upřímně litovali každého sobeckého činu. A naopak cítili uspokojení, když se před nimi odehrálo něco, kdy projevili lásku nebo soucit.

Je zajímavé, že to hodnocení nevycházelo od té bytosti, která vůči těm lidem jevila jen lásku a ochotu přijetí, ale že vycházelo z nitra osoby samé. Připomínám v této souvislosti pasáž z Matouše 7, 1 - 2 (dnešní anglické verze Nového zákona).

„Nesudte druhé, aby Bůh nesoudil vás, protože Bůh vás bude soudit stejně, jako vy soudíte druhé, a naměří vám tou měrou, kterou vy měříte.“

Původní překlad zní:

„Nesudte, abyste nebyli souzeni. Protože jak budete soudit, tak budete souzeni i vy. - A jakou mírou budete měřit, takovou bude naměřeno vám.“

Nepatřím k znalcům Bible a nemohu tedy posoudit, který překlad je správný. Ale z hlediska toho, co mi vyprávěly moje případy, se mi původní překlad zdá výstižnější - ten soud vycházel z jejich nitra. Viděli sami, co měli a neměli dělat a sami to hodnotili.

Když jsem o tom přemýšlel napadlo mi, že velmi běžným předmětem posmrtné zkušenosti je pocit, že je člověk nějak odhalen. Pro člověka je charakteristické, že věčně někomu něco předstírá. Chceme se zajistit mocí nebo penězi, přesvědčujeme se, že jsme lepší než ti druzí tím, že chválíme svou společenskou příslušnost, své vzdělání, svou rasu, peníze, moc, krásu, ženství či mužství atd. Zkrášluje se úpravou a oblečením, skrýváme své myšlenky a někdy i činy před ostatními.

Jenže v okamžiku smrti tahle maska spadne. Najednou člověk vidí všechny své myšlenky a činy v živém portrétu. Pokud se setká s jinými bytostmi, říká, že ty znají všechny jeho myšlenky a jde to tak daleko, že - jak říká jeden muž - jste strašně zaražen tím, že ti lidé myslí jinak než vy.

Tělesná krása nebo barva pleti už není pramenem pýchy. Lidé už fyzické tělo nemají. A tak jediná krása, která přetrvá, nemá s tělem nic

společného, je to krása duše. I rozdíl pohlaví se ztrácí, lidé říkají, že neměli pocit, že jsou muži či ženami. Je tedy přirozené, že v těchto posledních okamžicích zůstávají pouze dvě vlastnosti a obě duševní: láska a vědění.

Dalším rysem tohoto přehledu, který stojí za zmínku, je to, že někteří lidé viděli nejenom svoje skutky, ale i to, jaké ty skutky měly následky pro druhé. Jeden muž říká:

„Nejdříve jsem vyšel z těla a byl jsem nad tou budovou a viděl tam, jak tam to tělo leží. Pak jsem si uvědomil to světlo - nic než světlo - všude okolo. A pak se mi začal promítat můj život, abych jej mohl zhodnotit. Opravdu jsem se moc styděl za některé věci, protože teď jsem to viděl jinak, to světlo mi ukázalo, co bylo špatné, kde jsem udělal chybu. A bylo to velice opravdové.

Zdálo se mi, že ta vzpomínka nebo předvádění, nebo jak to nazvat, byla k tomu, aby se zhodnotil můj život - bylo to něco jako soud - a pak najednou to světlo zesláblo a začala myšlenková konverzace. Když jsem se díval na nějakou událost v minulosti, bylo to jako bych se díval vševědoucíma očima a ty mne vedly a pomáhaly mi, abych to viděl správně.

Tahle část zážitku se mi zvlášť rychle vryla do paměti, protože se mi ukázalo nejen to, co jsem udělal, ale i to, jak to ovlivnilo druhé. A nebylo to jako se dívat na film, protože já jsem ty věci cítil a zvlášť co jsem měl to vědění..... zjistil jsem, že ani myšlenky se neztrácejí..... byla tam každá..... myšlenky se neztrácejí.....“

Tahle situace je asi nepříjemná a tak není divu, že se lidé často vracejí s pocitem, že se jejich další život musí změnit. Je to patrné ze dvou uvedených vyprávění:

„Nikomu jsem o tom neřekl, když jsem se vrátil, ale měl jsem takovou vřelou a neodbytnou touhu pro ty druhé něco udělat....., tak strašně jsem se styděl za všechno, co jsem v životě udělal nebo neudělal. Cítil jsem, že to musím napravit, a hned, že to nemůže počkat.“

„Když jsem se vrátil, tak jsem řekl, že se budu muset změnit. Moc jsem litoval. S dosavadním životem jsem byl strašně nespokojen a chtěl jsem začít znovu a líp.“

Přesto, že se mne lidé ptají, zda někdo z mých případů popsal peklo, zůstává pravdou, že takové klasické peklo mi nevyličil nikdo. Zde musím ovšem uvést, že jsem nemluvil s žádným opravdovým darebákem. Všechny moje případy byli normálními slušnými lidmi. Jejich přestupky byly takové normální hříšky, jako máme na svědomí všichni. A tak by se ani nečekalo, že za ně přijdou do vroucí smůly. Nicméně nic z toho, s čím jsem se setkal, peklo nevyklučuje.

Některé čtenáře znepokojuje skutečnost, že ta světelná bytost je tak láskyplná a odpouštějící, i když se právě promítají nedostatky toho hodnoceného. K tomu mohu říci jen to, že mám své děti rád i s jejich chybami, a že je budu mít rád bez ohledu na to, co třeba provedou.

Někomu se zase nelíbí, že se ty zážitky neshodují s pojmem posledního soudu na konci světa. Já tu však nevidím žádný nesoulad. Kdyby se totiž někdo vrátil s tím, že byl svědkem posledního soudu, muselo by jít o omyl. Protože když konec světa ještě nenastal, by zpráva o tom, že v zážitku nastal, věrohodnost toho zážitku popírala. Poslední soud může přijít - posmrtné zážitky tomu neodporují. A také mnoho z mých případů věří, že poslední soud nastane. Je však nutné

uvést, že v něj věří na základě Bible a ne na základě svého prožitku.

Pojmy nebe a pekla, soudu, posledního soudu, konce světa a boží milosti jsou všechno pojmy, které jsou pořád základem mnoha teologických rozepří. Jsou tak konečné a nepozemské ve své důležitosti, že je těžko o nich mluvit pozemským jazykem. Proto se také někdy znázorňují tak barvitě.

Podíváme-li se do evropské historie malířství, byl pojem soudu zobrazován symboly např. knihy, soudní síně nebo vah. Plato v mythu o Erovi mluvil o „pozorovatelných“, v tibetské knize mrtvých je ten pojem zobrazen jako „zrcadlo karmy“. Je také nutno uvážit, že všichni lidé, se kterými jsem mluvil o jejich zážitcích, zdůrazňovali, že je popisují v analogiích a metaforách, protože se to nedá běžnými slovy vyjádřit. Není proto překvapující, že slova, kterých bylo použito v naší technicky vyspělé době, jsou vzata z optiky, např. „projekce“ nebo „promítat“ a že tedy symbolika dnešní doby trochu připomíná převratný pokrok ve fotografii nebo televizní technice: stereofotografie nebo okamžité opakování televizního záběru „replay“ třeba při kopané.

A nakonec poznámku k otázce, co se asi stane s lidmi jako jsou třeba nacističtí váleční zločinci. Jestliže všichni lidé procházejí týmiž zkušenostmi, představte si, co je čeká, zvláště je-li tomu tak, že lidé vidí své činy, ale i jejich následky pro druhé. Ti, kteří zodpovídají za nacistické zločiny, jsou lidé, kteří byli tak dokonale bez lásky, že poslali na smrt milióny nevinných. To mělo za následek nespočetné osobní tragédie, odloučení dětí od rodičů, odloučení manželů, přátel. Mělo to za následek nekonečnou řadu vleklého umírání i brutálního zabíjení. Způsobilo to ponížení, slzy a utrpení, hlad, smrt bezpočtu obětí. Je-li to tedy pravda, co mi lidé řekli, čeká na ně živý obraz toho všeho. V nejdřívejší fantazii si nedovedu představit úplnější peklo, než je toto.

3) Sebevražda

Výraz „sebevražda“ se používá ve spojitosti s jednáním, které nějakým, třeba jen možným způsobem vede k sebezničení, a které je motivováno nejrůznějšími pohnutkami za velice rozdílných okolností. Po mnoho staletí lidstvo bojuje s důsledky sebevražedného počínání. První přístup byl theologický, etický a filosofický. V pozdější době přibýly sociologické a psychologické aspekty. Ale přes tu dlouhodobou snahu zůstalo mnoho otázek nevyřešeno.

Vzhledem k mnoha duševním prožitkům lidí, kteří se setkali se smrtí, se klade otázka, jaký vztah mají jejich prožitky k sebevraždě. Je především nutno zdůraznit, že posmrtné zážitky podávají konečnou odpověď na problémy, které se sebevraždou souvisejí. Můžeme si pouze položit dvě otázky: za prvé, zda lidé, kteří měli posmrtný zážitek, který nebyl důsledkem sebevraždy, se vracejí s nějakým určitým postojem k sebevraždě. A za druhé, zda zážitky po sebevraždě se nějak liší od těch ostatních.

Přestože řada lidí řekla, že se nechtěli vrátit zpět do života, všichni zavrhuje sebevraždu jako prostředek, jak se vrátit do posmrtného stavu. Říkají, že se tam naučili, že každý život má svůj účel. Vracejí se s velmi vážným postojem k životu a k tomu, jak jej žít. Ani jediný z lidí, se kterými jsem mluvil, nehledal cestu k opakování svého zážitku.

Mnoho lidí mi také řeklo, že jim tam bylo naznačeno, že sebevražda je velice neblahý čin, a že se za ni musí platit. Jeden muž, který „zemřel“ po nehodě, mi řekl:

„Měl jsem pocit, že jsou dvě věci, které se prostě nesmí: zabít sebe nebo zabít druhého. Kdybych zabil sebe, bylo by to, jako bych vzal dar, který mi Bůh dal a hodil mu jej pod nohy. A zabít druhého znamená, že člověk kříží úmysly, které Bůh s tím člověkem měl.“

Jiný muž, který prošel déletrvajícím klinickou smrtí, řekl, že tam měl dojem, že za sebevraždu je trest, a že jeho součástí je to, že člověk musí sdílet utrpení, které tím způsobil.

Když jsem končil svou první knihu, měl jsem málo materiálu od sebevrahů. Je to pochopitelné, protože ti o věci mluví neradi, asi proto, že mají pocit viny. Ale shodovali se všichni v tom, že mají přesně tytéž problémy jako ty, před kterými chtěli utéci, a že jsou stále nevyřešeny.

Jedna žena to vyjádřila tak, že v tom problému byla jako v pasti. Že pocity, které měla před smrtí, se opakovaly znovu a znovu, jako v kolotoči.

„Ten můj problém - teď, když se na to dívám zpátky, už se mi nezdá tak důležitý - ale tehdy to pro mne znamenalo moc. A ten tam byl pořád. A pořád se opakoval. A když jsem tím prošla a řekla si: - to je dobře, že to mám za sebou - tak to začalo znovu a já jsem si říkala: - ne, prosím, už ne, ať se to neopakuje!“

Všichni řekli, že už by se nikdy o sebevraždu nepokusili. Vědí, že udělali něco nesprávného a jsou rádi, že se to nepovedlo. Když jsem se zeptal jednoho muže, zda by to udělal znovu, řekl:

„Ne, už to neudělám. Příště zemřu přirozenou smrtí, protože život tady je jen takový malý kousíček a je toho tolik, co by člověk měl udělat. A když zemřete, je to na věčnost.“

Je zajímavé, že tyto pocity přesně souvisí s pocity vyjádřenými v jednom velmi starém náboženském argumentu. Mnoho různých theologů a filosofů všech dob argumentuje proti sebevraždě na základě předpokladu, že život je dar od Boha a že nám není dáno na výběr, zda žít chceme nebo ne. Např. Plato říká, že tu máme poslání a že se mu nesmíme vyhýbat. Říká v podstatě, že náležíme Bohu, a že nemáme právo se mu zcizit. Ve středověku hlásal sv. Tomáš Akvinský, že život člověku dal Bůh, a že jen Bůh jej zase může vzít. Anglický filosof John Locke, kterému vděčíme za některé myšlenky Deklarace nezávislosti, také prohlásil, že náležíme Bohu a že tu máme určité místo, které svévolně nesmíme opustit.

Také německý filosof Immanuel Kant, který byl myslitelem zcela jiného druhu, napsal:

„Jakmile se podíváme na sebevraždu z hlediska náboženství, objeví se nám hned v pravém světle. Byli jsme postaveni do světa za určitých podmínek a za určitým účelem. A sebevražda odporuje úmyslům Stvořitele - člověk by přišel na onen svět jako někdo, kdo zběhl - je to vzpoura proti Bohu..... Bůh je náš majitel a my jsme jeho majetkem, jeho Prozřetelnost pracuje pro naše dobro.“

Neuvádím tyto argumenty proto, abych jim dal za pravdu nebo morálně nebo eticky sebevraždu odsoudil. Chci pouze ilustrovat, že theologické argumenty i postoj lidí, kteří se setkali se smrtí, se kryjí.

Jsem si vědom toho, že citované zážitky vyvolají mnoho otázek. Bylo mi už řečeno, že jsou kultury, kde sebevražda není morálně odsuzována, že je někdy dokonce považována za čestný čin, např. v období japonských samurajů. A je tedy otázka, zda by tito lidé měli zážitek podobného druhu.

Některé připomínky vyzněly v tom smyslu, že se vlastně všichni chováme způsobem, který často směřuje k sebezničení. V naší společnosti je to např. kouření, jídlo s vysokým obsahem cholesterolu, řízení auta po požití alkoholu apod. Lidé to dělají s plným vědomím, že to může vést k onemocněním končícím smrtí. V případě automobilové nehody k zabití. Může se tedy člověk ptát, je-li rozdíl mezi tímto jednáním a sebevraždou, v které fázi toho ničivého jednání začne působit ten trest, o kterém byla řeč.

Lidé mohou třeba spáchat sebevraždu, aby zachránili druhé. Jaký by byl zážitek po těchto hrdinných smrtích? Nebo lidé kteří si vezmou život v záchvatu deprese nebo nějaké veliké životní ztráty?

Je známo, že mnoho pokusů o sebevraždu vůbec není děláno s úmyslem zabít se, ale že jde jen o demonstraci, která má tímto drastickým způsobem upoutat něčí pozornost. A naopak říkají psychiatři, že jsou lidé, kteří mají podvědomou snahu se zabít, ale naprosto si jí nejsou vědomi. To potom ústí do zdánlivých nehod, které jsou vlastně nevědomými sebevražednými pokusy.

Je také zřejmé, že takové složité otázky je těžko plně zodpovědět a já se o to ani nesnažím. Podávám pouze zprávu o tom, že případy posmrtných zkušeností lidí po sebevražedných pokusech se liší od ostatních.

Ptal jsem se na to psychiatra, který měl sám posmrtnou zkušenost po zdánlivé klinické smrti v důsledku infekčního onemocnění a ten mi dal zajímavou odpověď. Vyslovil přesvědčení, že Bůh má pro nás více pochopení, odpuštění a spravedlnosti, než my ve své lidské podstatě dovedeme pochopit, a že Bůh se o nás postará podle své lásky a moudrosti. A to, co lidé s tendencí k sebevraždě od nás potřebují, není odsouzení, ale pochopení.

4) Postoj kněží

V předmluvě k „Životu po životě“ napsala Dr. Elisabeth Küblerová Rossová, že tato situace asi narazí na nepochopení některých kněží. To je do jisté míry pravda. Přesto mnoho křesťanských kněží různých náboženství, dalo najevo zájem a nadšení pro toto studium a pozvalo mne na přednášku na jejich shromáždění.

Mnoho kněží mi řeklo, že někteří jejich farníci také měli posmrtnou zkušenost a dalo najevo uspokojení, že mohou slyšet názor někoho, kdo není povoláním kněz. Řekli mi také, že tyto zkušenosti považují za potvrzení toho, co o posmrtném životě říká Bible. Časopis „Guidepost“, který je zaměřením vysloveně křesťanský, toto vyprávění otiskuje už léta.

Jeden metodistický kněz, který se zabýval výzkumem posmrtných zkušeností ještě dříve, než jsme se setkali, mi vyprávěl, co se mu stalo krátce po tom, co jsme se dohodli na společném výzkumu. Uvádím část našeho dialogu:

Kněz: „Ta paní byla smrtelně nemocná s ledvinami. Před smrtí jsem s ní mluvil a ujišťoval ji o své víře v posmrtný život. Řekl jsem jí, že má víra byla posílena výzkumy lékaře, který mluvil s lidmi, kteří přežili klinickou smrt, a to ji vzpružilo. Při dalších návštěvách se k tomu vždycky vracela.“

Když zemřela, zmínil jsem se v pohřební řeči o těch rozhovorech s ní, a jak to upevnilo její víru. To zajímavé je, jaký vliv měla na přítomné skutečnost, že já jako kněz věřím, že ta paní žije, a že tomu

věří i známý lékař. Ta paní měla velmi silný vztah k manželovi, a když před několika léty zemřel, nesla to velmi těžce. Řekl jsem v té řeči, že teď jsou spolu s Kristem. A nemluvil jsem obrazně nebo symbolicky. A pak, po pohřbu se stalo něco zajímavého. Po nedělním kázání lidé vždycky přijdou a řeknou vám, když to bylo dobré, ale po pohřbu nikdy. To se mi před tím ještě nikdy nestalo. Ale po tomto pohřbu jich přišlo aspoň deset a všem se to moc líbilo.

Vždycky se ve svých kázáních snažím přivést lidi k lásce..... A říkám jim, že ve smrti přijde Kristus a bude se ptát „Kolik jsi měl lásky?“ - že láska je to, co Kristus hlásal nejen v Bibli, před dvěma tisíci lety, ale i teď, když se lidé setkávají se smrtí. A to posiluje víru. Je to něco, čeho jsem vícekrát použil ve svých kázáních, abych lidem ukázal, jak je láska důležitá.“

Dr. Moody: „Řekl jste mi už dříve, že se domníváte, že důkazy posmrtného života ve formě vědeckého důkazu asi nebude možno přinést.“

Kněz: „Když dokážete posmrtný život, dokážete vlastně boží existenci a tím byste úplně znehodnotil víru. Ty nejzazší věci v životě dokázat nelze. Ve vyšší stupeň života je nutno věřit. A kdybychom mohli dokázat, že život jde až za hrob, lidé by už víru nepotřebovali. Ale život je tajemství a posmrtný život je také tajemství. Jenže kdybychom se jej mohli zmocnit, už by nám víra nebyla k ničemu a celý ten systém by se nám zhroutil. Ale to, co říkají lidé, kteří smrt přežili, to víru podporuje a posiluje. Posiluje to mou víru, protože jsem věřící člověk. Ale kdybych nebyl věřící, asi by mne to nepřesvědčilo.“

Je to názor jednoho metodistického kněze, ale nečekám, že s tím bude každý kněz souhlasit. Několik kněží už mělo námítky. Jeden druh námitek přichází od nábožensky liberálních kněží, kteří vidí úkol církve převážně etický, tj. v sociálních reformách a ve snaze zajistit spravedlnost pro všechny. Z tohoto hlediska došli k názoru, že starat se o posmrtný život je přežitek. Slyšel jsem několik názorů v tom smyslu, že starost o posmrtný život není nebo přestává být důležitá.

Jeden episkopální kněz mi řekl: „Nemyslíte, že by bylo zapotřebí starat se o tento svět a ne o tamten? Copak tady není dost co dělat? Pokračoval v tom smyslu, že se dříve odváděla pozornost od sociálního bezpráví tím, že se lidem slibovalo nebe, když tu budou hodní. Jeho antagonismus, pokud jde o studium posmrtných zážitků, byl založen na tom, že se hlásání posmrtného života někdy zneužívalo pro zakrytí sociálního útlaku. Do určité míry s tím souhlasím. Víím, že je mnoho sociální nespravedlnosti v tomto světě a sám osobně bych byl rád, kdybych mohl nějak pomoci. Myslím také, že přikázání „miluj bližního svého“ je důležité, že je v něm obsaženo, že mám těm méně šťastným podat pomocnou ruku.

Ale je několik bodů, v kterých jsem jiného názoru. Z vlastní zkušenosti víím, že starost o posmrtný život neztrácí na důležitosti. Pořád ji má mnoho lidí. Dále nenahlížím, proč by se starost o tento a starost o příští život měly vzájemně vylučovat. Člověk přece může mít starost o své bližní i s vědomím, že existuje posmrtný život, i vedle zájmu něco se o něm dovědět. A skutečně mnoho lidí, kteří mi vyprávěli své zážitky, se o blaho lidí kolem sebe zajímalo. Vrátili se zpátky do života se snahou být lidem kolem prospěšní. A já v tom s nimi souhlasím. Víra v posmrtný život nás naopak zbaví nezájmu o sociální nespravedlnost a podnítl nás k tomu, abychom se snažili ji napravit.

Dále nemohu souhlasit s tím, že jediným nebo hlavním účelem nauk o přežívání fyzické smrti je odvést pozornost od nedostatků této existence. Mnoho lidí přiznává strach ze smrti, nechtějí se smířit s tím, že se jejich vědomí smrtí rozplyne. Jiní postrádají zemřelé členy rodiny a zemřelé přátele a doufají, že stále někde žijí. To jsou pohnutky na míle vzdálené otázkám sociálního anebo třídního útlaku.

Můj osobní postoj byl vedle toho formulován také lékařským hlediskem. Lidé se mi svěřili - jako lékaři - se zážitky, které měli v souvislosti s lékařským zákrokem resuscitace. Je to proto také záležitost medicíny. Chtěl bych tedy pochopit zkušenosti, které jsou pro mé pacienty důležité, a které prožívají, když jsou v léčebné péči.

Nechci tím říci, že mé perspektivy jsou lepší než perspektivy onoho kněze, jsou jenom odlišné. Je možné, že jeho názor, že starost o posmrtný život ztrácí význam, může být dán úzkým okruhem lidí, ve kterém se pohybuje. Je také možné, že můj názor je nesprávný, protože se setkávám s lidmi, které tato otázka zajímá. V žádném případě se nedomnívám, že mohu bezpečně určit, jak v této věci cítí většina křesťanů.

Druhá skupina kněží, která se kriticky ozvala proti posmrtným zážitkům, hovoří z hlediska konzervativní theologické perspektivy. Mluví o těch, kteří považují posmrtné zážitky za dílo pekelných sil.

Nemám žádné profesionální theologické vzdělání. Čtu pouze díla velkých theologů, jako jsou sv. Augustina, Tomáše Akvinského, Johna Kalvina, kteří jsou považováni za velké a vlivné filosofy. Ale požádal jsem o pomoc v této otázce spřátelené kněze theology. Řekli mi v jádru to, že o původu vidění svědčí mimo jiné to, jaký má vliv na toho, kdo je měl - např. to, zda jej to přivede blíže k Bohu nebo náboženství. A jak jsme viděli, zážitky, které jsem uváděl, tento efekt měly. Někteří kněží uváděli, že zážitek od Boha nesmí odporovat Bibli a souhlasili se mnou, že uvedené zážitky s ní nejsou v rozporu.

Sám pro sebe musím přiznat, že je dost nepříjemné být obviněn ze spolku s ďáblem. Mé náboženské přesvědčení pro mne znamená mnoho a člověk dost dobře neví, jak se bránit. Trochu mi pomohl jeden rozhovor s metodistickým knězem, velmi konzervativním a zásadovým. Ujistil mne, že už se mu také stalo, že ho obvinila sekta, která je ještě o trochu konzervativnější než on. A také se utěšuje tím, že v tomhle obrovském zmateném světě se vždycky najde někdo, kdo vás bude podezřívát z nečistých pohnutek. A doufám, že pokud někde dělám chybu, že se najde někdo, kdo mi pomůže najít správnou cestu.

Pak je tu ještě jedna skupina kněží, kterou je nutno uvést. Ti spíše dávají najevo obavy než kritiku. Mají pocit, že ta věc patří spíš do medicíny, a že tedy nejsou kompetentní ji posuzovat. Nebo to třeba připisují halucinacím. Přitom lidé, kteří zážitky měli, je spíš spojují s náboženstvím než se zdravím.

A je tu opět starý známý jev: konflikt dvou povolání. Ve všech povoláních jsou lidé, kteří je žárlivě střeží před vetřelci. Ti se stavějí na zadní pokaždé, když laik, nebo někdo z jiné profese má k té jejich profesi nějaké připomínky. A také jsou všude lidé, kteří mají zábrany projevit zájem o něco mimo svou vlastní odbornost.

Je potřeba se bránit tomu, aby člověk příliš nezjednodušoval, ale s tímhle profesionálním postojem jsou potíže. Protože v něm je nebezpečí, že bude zavržen prospěšný prvek jen proto, že pochází od někoho, kdo nepatří k profesi.

Vedle toho tento postoj obsahuje předpoklad, že současné rozdělení odborných profesí a oblast studia vyčerpává všechny možnosti. A má tedy těžký osud každý nový jev nebo každá nová otázka, která se dostane na rozhraní dvou oborů.

Abych tedy přivedl tuto úvahu do souvislosti s otázkou posmrtných zážitků: setkal jsem se s kněžími, kteří o nich nechtěli mluvit, protože je považovali za záležitost lékařů. Setkal jsem se s kněžími u lůžek některých svých pacientů a byl jsem překvapen jejich omluvami, když jsme hovořili o zdravotním stavu pacienta, zvláště když měli plné pochopení pro stav nemocného a jeho vyhlídky. Na druhé straně mi řeklo několik lékařů, že nemluví s pacienty o posmrtných zkušenostech, protože patří do oblasti pacientova náboženství. Zdá se tedy, že ten jev leží mezi dvěma odbornými světy a to je vždycky nepopulární.

Ale vcelku mohu říci, že většina kněží, s kterými jsem se v průběhu studia těchto věcí setkal, měla o mou práci zájem a schvalovala ji. Ocenili i to, že nedělám závěry, že nikomu nevnucuji své vlastní mínění, že jsem si plně vědom svých nedostatků, a že proto vítám připomínky a náměty jiných perspektiv.

5) Historické příklady

Před několika léty, když mi položili otázku, zda znám nějaký příklad posmrtné zkušenosti z historie, jsem musel odpovědět, že ne. Ale pak se ukázalo, že takových příkladů je v literatuře hojnost. Myslím, že bude užitečné uvést citace z různých pramenů a dob. To, co uvádím, je pouhý zlomek toho, co jsem nashromáždil, a to, co jsem nashromáždil, je pravděpodobně jen špička ledovce. Tak např.: ukamenování sv. Štěpána (ve Skutcích 7, 54 - 58) se říká, že než byl Štěpán ukamenován davem - a zřejmě dřív, než došlo k poranění - měl vidění:

„Když to členové rady slyšeli, začali na Štěpána v duchu zuřit a zlostí zatínali zuby. Ale on, pln Ducha svatého, pohlédl k nebi a užřel Boží slávu a Ježíše, jak stojí po pravici Boží, a řekl: „Hle, vidím nebesa otevřená a Syna člověka, stojícího po pravici Boží.“ Tu začali hrozně křičet a zacpávat si uši. Všichni se na něho vrhli a hnali ho za město, aby ho kamenovali. Svědkové dali své pláště hlídat mládenci, který se jmenoval Saul.“

Ctihodný Bede byl anglický mnich, který žil 667 - 735. V roce 731 dokončil „Dějiny anglické církve a lidu“. Kromě jiných zázraků vypráví Bede o „Návratu z mrtvých“, což s přihlédnutím k rozdílům v době a vyjadřování se velice podobá dnešním vyprávěním.

Ve výborné sbírce keltské literatury „Keltské zajímavosti: v překladu Kennetha H. Jacksona, jsou dvě zajímavé povídky z 10. a 9. století. - V těchto dvou povídkách je řada rysů společných s vyprávěním současníků. Setkání s jednostranným zrcadlovým efektem, tj. s tím, že ačkoli se sám vidí a slyší, je pro druhé neviditelný a neslyšitelný. Také pozdravení zemřelým přítelem.

Jiný zajímavý výčet z jiné knihy je v knize Sira Edwarda Burnett Taylora, antropologa z 19. století. V „Primitivní kultuře“ vypráví historku z Polynésie.

Nepodařilo se mi najít „Tradice a pověry Novozélandčanů“ od Edwarda Shortlanda, ze kterých Taylor čerpá. Nicméně, i když uvážíme rozdíly v kultuře a symbolice, i zkomolení, ke kterému jistě

došlo při ústním podání, lze poznat několik běžných prvků. Žena opustila své tělo, překročila řeku, setkala se se zemřelými členy rodiny, řekli jí, že se má vrátit, aby se postarala o dítě.

Také anglický spisovatel Thomas Quincey (1785 - 1859) zná posmrtnou zkušenost. Ve „Zpovědi anglického kuřáka opia“ popisuje svůj vlastní problém s kouřením opia, které bylo dost rozšířeno v jeho době, protože opium bylo snadno a legálně dostupné. Popisuje, jak se před ním objevila minulost a to mu připomnělo příhodu, kterou mu vyprávěla příbuzná, kterou historikové často považují za jeho matku.

V prvním vydání své knihy (1821) píše: „Vyprávěla mi blízká příbuzná, že najednou v dětství spadla do řeky a téměř by se byla utopila. A viděla v té chvíli celý svůj život až do nejmenších podrobností a jakoby najednou v zrcadle. A měla přitom náhle schopnost porozumět každému detailu.“

V následujícím svazku „Suspiria de Profundis“ de Quincey tento případ rozpracovává a komentuje skeptickou odezvou, kterou to vyprávění vyvolalo u některých čtenářů.

„Ta žena ještě žije, i když už je velmi stará, a rád bych zde zdůraznil, že nikdy nebyla lehkovážná nebo nedbalá a že se nikdy neuchylovala od pravdy. Ale naopak jí lze přičíst až chyby, které vyplývají z přísnosti a nesmlouvavosti k ostatním i k sobě. A když mi vyprávěla tu příhodu, byla zbožná až k asketismu. Tehdy, domnívám se, jí bylo devět let a hrála si u vzdáleného potoka a spadla do tůně. Po nějaké chvíli, o jejímž trvání nejsou údaje, ji zachránil farmář, který jel na koni na vzdálené cestě a viděl, jak se tělo vynořilo nad hladinou. Ale před tím už sestoupila do propasti smrti a poznala její tajemství tak, jak je může poznat člověk, který se ještě smí vrátit. V jedné chvíli sestupu měla pocit, že jí něco udeřilo, z očí jí vyskočilo fosforeskující světlo a hned na to se jí v mozku začalo odehrávat to ohromné divadlo. V okamžiku se před ní rozvinulo všechno, co dosud zažila, ale ne ve sledu, všechno bylo součástí téže existence. A na celou její životní cestu se rozlilo takové světlo, jaké snad osvítilo vyvoleného apoštola (Pavla) na cestě do Damašku. Ale tamto světlo oslepovalo, zatímco její světlo vlévalo nebeské vidění, takže se najednou její vědomí stalo všudypřítomným. Bylo v každém detailu toho nekonečného přehledu.“

V té době byla historika některými kritiky přijímána skepticky. Ale vedle toho, že byla od té doby potvrzena jinými lidmi v podobné situaci, kteří jeden o druhém nic nevěděli, není důvodem k údivu shoda v uspořádání těch minulých událostí, to je jen druhotný jev. To hlavní je vzkříšení a možnost, že se vyvolá něco, co tak dlouho leželo v prachu. Hustá mlha zapomnění zahalila každou stopu těch prožitých událostí a najednou, na nějaký mlčenlivý rozkaz, nějaký blesk vyslaný z mozku, se mlha zvedne a všechno ožije jako na divadle.

V pozdější době znali posmrtné zkušenosti příslušníci církve Mormonů a předávali si je ústním podáním. Je také zajímavé, že známý psychiatr Carl Gustav Jung prodělal takovou zkušenost. Popisuje ji v kapitole „Vize“ v knize „Vzpomínky, sny, úvahy“.

Oscar Lewis, současný antropolog, napsal fascinující knihu „Sanchezovy děti“, na základě studia poměrů v mexické rodině. Jeden člen rodiny mu vyprávěl svůj posmrtný zážitek.

V literatuře jsou ještě další popisy. Ve „Sbohem armádo“ od Ernsta Hemingwaye popisuje vypravěč pocit, kdy byl blízko smrti a měl pocit, že opustil své tělo. (To je zajímavé i z hlediska, že se o tomto románu předpokládá, že je převážně autobiografický). A hrabě Tolstoj ve „Smrti Ivana Iliče“ popisuje jeho poslední okamžiky tak, že byl

v nějaké tmavé jakoby jeskyni, měl vidění minulých událostí a nakonec vstoupil do zářivého světla.

To, co jsem uvedl v této kapitole, je jenom malá ukázka z dostupných pramenů. Je z ní však vidět, že posmrtné zážitky jsou známé už velice dlouho.

6) Další otázky

Od uveřejnění „Života po životě“ mi přišlo mnoho dotazů od čtenářů, lékařů a akademických kolegů a dalších, kteří projevíli zájem. Mám pocit, že mnoho z těchto dotazů je tak zajímavých, že je zodpovím v této knize.

Nebude veřejná diskuse o tomto tématu na závadu dalšího výzkumu?

To je ovšem závažný problém. Jednak to může způsobit, že příští zážitky budou ovlivněny četbou těch dřívějších vyprávění, a pak je tu možnost, že někteří nezodpovědní lidé budou předstírat takový zážitek, buď aby upoutali pozornost, nebo třeba, aby získali nějakou pochybnou výhodu. Ale i když moje práce a práce Dr. Rossové a dalších mohou komplikovat věci tím, že se bude těžko odlišovat koukol od pšenice, jsem toho názoru, že studium každého jevu vyžaduje, aby se ten jev nejprve ozřejmil. Jinak by bylo nutno zachovávat odborné tajemství a tam je také moře problémů. Léta mi lidé kladou otázku: „Je-li ta věc tak běžná, jak to, že se o ní nepíše?“ A teď jsme v situaci, kdy třeba budou říkat: „Když se o tom tolik píše, tak není divu, že je to běžné.“

Proč neuvádíte jména? Nepřidávalo by to vaší práci na věrohodnosti?

Pro to je několik důvodů. Lidé ke mně přišli za předpokladu, že jejich jména uvádět nebudu. Neuvádím je tedy, protože chci sbírat další vyprávění, která bych třeba nezískal, kdyby věděli, že budou zveřejněni. Bylo by to asi poutavější, kdybych mohl uvést fotografii a adresu jako v novinách. Ale z vědeckého hlediska by to nebylo přesvědčivější. Přesvědčivým to nakonec udělá to, když čtenář na takový případ padne sám. Nedělám ve své knize žádné závěry, jen předpovídám, že každý, kdo té věci věnuje trochu trpělivosti a pochopení, najde sám posmrtné zážitky, které všechny ty stavy a zkušenosti, které jsem popsal, budou obsahovat.

Není celé to pojetí posmrtného života tak trochu „přání otcem myšlenky“?

Bylo by možno argumentovat, že protože většina z nás si přeje, aby posmrtný život byl, je každý doklad o něm nutno brát s rezervou. Takové argumenty se vyskytují často, ale na druhé straně je nutno uvést, že to, že po něm většina z nás touží, neznamena, že by mohl existovat. Velmi hezky to řekl William James: „V náboženských věcech, které nelze dokázat nebo vyvrátit, není o nic lepší nevěřit ze strachu, že to není pravda, než věřit v naději, že to pravda je.“

Není zájem o posmrtné věci jenom náhoda?

O tom bych velice pochyboval. Zájem o tyto věci trvá stejně dlouho jako historie. Téměř všichni filosofové se jimi zabývali a u některých to dokonce tvoří hlavní námět jejich práce. Vedle toho nám téměř zaručuje pokrok v resuscitačních metodách, že se s tím jevem budeme zabývat čím dál tím víc. A konečně, kolika lékařům už byla nevléčitelně nemocnými pacienty položena otázka: „Cožpak mi nikdo nemůže říci, jaká je smrt?“ Bez ohledu na to, zda se na posmrtné

záležitosti díváme jako na náznak nesmrtelnosti, nebo jenom jako na konečný fyziologický proces, je dobré, že můžeme tuto otázku tak trochu osvětlit.

Měli lidé, které jste vyšetřoval, už předtím zájem o okultismus, buď před nebo po svém zážitku?

Zatím jsem sebral více než 300 případů. V takové skupině se najde ovšem několik takových, kteří se zajímali o převtělování, spiritismus, astrologii nebo jiné podobné jevy. Ale v celé skupině jich bylo šest nebo sedm. Téměř nikdo nemluvil o více než jedné takové události ve svém životě. Tím chci říci, že moje případy nebyli lidé, kteří by měli nezvyklé zážitky častěji než jiní, nebo že by to byli lidé, jejichž zájem o okulturní záležitosti je větší než normální.

Byli mezi vašimi pacienty také bezvěrci?

Všechny moje případy byli křesťané nebo Židé. V té souvislosti je slovo bezvěrec trochu neurčité, protože v něm je obsažena interpretace osobnosti, víry, citů. Atheismus může v některých případech být jen zástěrkou velmi odlišných citů, někdy dokonce hluboce náboženských. Domnívám se, že by bylo prakticky nemožné stanovit stupeň náboženského cítění, protože každý v naší společnosti je náboženským pojmem do jisté míry vystaven. A z tohoto hlediska by vždycky vyvstala otázka, do jaké míry byl - třeba podvědomě - ovlivněn. Interviewované osoby, které říkaly, že předtím neměly žádné náboženské přesvědčení, se podle svého tvrzení pak přiklonily k učení o životě po smrti.

Jaký je průměrný věk vašich případů?

Několik lidí mi vyprávělo o zážitku z dětství. Nejnižší věk byl tři roky. Ale s dítětem jsem o tom mluvil jen jednou a ještě náhodou. Přišel jsem totiž na dětskou kliniku, právě když se o tom vyprávělo. - Nejstaršímu bylo asi 75 let a jeho zážitek byl asi dva měsíce starý. Zdá se mi, že však nemá s obsahem žádnou souvislost, jenom se trochu liší způsob vyjadřování, protože i to, co jde hlavou dítěte, se liší od myšlenek dospělého.

Nemá to všechno za účel glorifikovat smrt?

Naprosto ne. Myslím, že těch neblahých stránek smrti si všichni jsme vědomi. Je špatná v tom, že nás odlučuje od rodiny a že obvykle přichází po nemoci a utrpení. Je zlá i v tom, že lidé umírají předčasně, tj. dříve, než stačili vykonat, co si předsevzali.

Umřel jsem a vzkřísili mne. Ale nic si nepamatuji. Co to se mnou je?

Tuhle starost mělo už více lidí a těm bych rád řekl, že ne každý, kdo projde klinickou smrtí, má zážitek. Je mnoho lidí, kteří si nepamatuji vůbec nic. Nenašel jsem žádný rozdíl mezi těmi dvěma skupinami, ani pokud jde o náboženské přesvědčení nebo osobnost, ani pokud jde o okolnosti smrti nebo podobně. Je možné, že část těch, kteří se na nic nepamatuji, třeba podvědomě nějakou vzpomínku potlačili. Byl bych velmi nerad, kdybyste můj výčet událostí považovali za definitivní model. Ve spektru těch zážitků je velká rozmanitost. Někteří lidé mají v zážitku jen jeden nebo dva prvky, někteří skoro všechny. Můj model je pouze přibližný a teoretický a rozhodně nemá být brán jako vzor.

Řekl jste, že každý, kdo prodělá klinickou smrt, nemusí mít zážitek, kolik lidí jej tedy má?

Na to moje studie nemá odpověď. Můj výběr přirozeně preferuje případy, kdy zážitek byl. Lidé, kteří zážitek neměli, mi to těžko přijdou hlásit. Podobné otázky mi byly kladeny i v souvislosti s jednotlivými stupni zážitku. Např. se lidé ptali, kolik procent lidí prošlo tunelem, kolik

jich vidělo světlo atd. Ani tady jsem se nepokoušel o výpočty. Za prvé to, že mi někdo o něčem neřekl, neznámá, že to nezažil. Znamená to pouze, že to nebylo obsaženo v jeho líčení. Třeba to zapomněl, nebo to z nějakého důvodu nechtěl říci. Za druhé jsem nepovažoval za nutné ty výpočty dělat, protože by to stejně byly takové pseudovědecké čáry.

Technicky by to nebyl problém a moje kniha by graf a tabulky mohla obsahovat. Ale neměly by vůbec žádnou cenu, protože můj výběr případů není náhodný a nebyl prováděn za přísně stanovených podmínek.

Odpověď na tyto otázky by z vědeckého hlediska mohla dát studie, kterou podrobně popíšete v dodatku. Např. by bylo nutno vyšetřit 250 po sobě jdoucích případů úspěšné srdeční resuscitace v jedné nemocnici.

Přes tento nedostatek statistické evidence mám pocit, že popsání zážitků jsou u oživených osob běžné, a že každý, kdo se do takového vyšetřování pustí, bude mít k dispozici bohatý materiál.

Mluvil jste někdy o takovém zážitku s člověkem v hypnóze?

Kdysi jsem si myslel, že kdybych našel někoho svolného, byla by to slibná cesta. A začal jsem takový pokus plánovat ve spolupráci se zkušeným lékařem hypnotizérem. Ale pak jsme si uvědomili, že uvést někoho v hypnóze do stavu klinické smrti by se mohlo nevyplatit. Podvědomí bere totiž příkazy doslova. A hypnotické příkazy mohou mít nevypočitatelný vliv na tělesné funkce. Je třeba známo, že když řeknete hypnotizovanému člověku, že se spálil, vyskočí mu na kůži puchýř.

A tak jsme uvážili, že by náš objekt mohl poslechnout a opravdu se dostat do klinické smrti. Proto jsme se toho pokusu vzdali. Pak jsem se dověděl o takovém pokusu, kdy pacient opravdu prodělal srdeční kolaps a bylo nutno jej znovu oživit. Je jasné, že takové pokusy nelze schvalovat.

Má se o těchto věcech mluvit s umírajícími?

Na to se už ptalo několik lékařů. Ale nemám v té věci jasno, protože je tu mnoho rozdílů. Dalo by se namítat, že tahle znalost by mohla znepokojit lidi, jejichž náboženské přesvědčení jim líčí smrt jako soubor jiných událostí, i ty, kteří nevěří v žádný další život. V tom případě by je to asi opravdu znepokojilo, zvláště, jestliže se už se smrtí smířili svým vlastním způsobem. - Na druhé straně panuje názor, že se to někdy říci má. Nejsou-li ta líčení pravdivá a po smrti není nic, nic se neděje. Tibetská Kniha mrtvých byla zřejmě napsána za tím účelem. Je v ní obsaženo, že se z ní má předčítat umírajícímu (a po nějakou dobu zemřelým), aby nebyli zmateni tím, čím procházejí. - Myslím, že definitivní odpověď záleží na dané osobě. Lékaři se musejí poradit se svým úsudkem, svou znalostí pacienta a vzájemným vztahem, který mezi nimi je.

A ostatně tato otázka se asi brzy stane akademickou, protože se tyto zkušenosti stávají všeobecně známými. Měl bych se snad ještě zmínit o návrhu dětské lékařky, která měla hodně co dělat s umírajícími. Navrhuje, aby ti lidé, kteří sami zážitek měli, se o něj podělili s nemocnými, kteří o něj projeví zájem.

Jak má člověk reagovat, když mu někdo (pacient) sám od sebe takový zážitek vypráví?

Tahle otázka mi byla položena velmi osobním způsobem. Ačkoli jsem o tom nikdy nemluvil s nemocným, kterého jsem pomáhal oživit, mi dva nemocní sami o sobě svůj zážitek vyprávěli. V obou případech

šlo o zážitky staré několik měsíců. Vyprávěli mi je během normálního rozhovoru, jaký obvykle probíhá mezi pacientem a lékařem.

Oba ty případy potvrdily mé přesvědčení, že jedním z důvodů, proč si až dosud lékaři toho jevu nešíkali, je ten, že jej prostě neberou na vědomí, když jim o něm pacient vypráví.

Jeden z těch dvou byl postarší muž s kožní chorobou, druhý byl asi dvanáctiletý chlapec, zaostalý, s vrozenou poruchou vnitřní sekrece. Ani jeden z nich nevěděl, že se studiem těchto jevů zabývám. Jejich neočekávané vyprávění mi tak vzalo dech, že jsem se fakticky nezmohl na nic. Poznamenal jsem jenom, že to je velmi zajímavé a už jsme o tom nemluvili; asi jsem měl pocit, že klinika není to pravé místo pro diskusi toho druhu. A nedal jsem jim najevo, že jsou mi ty zážitky známy. Teď dodatečně mám pocit viny, že jsem se s nimi o své znalosti nepodělil. Možná, že by jim bylo vědomí, že jiní prožili totéž, přineslo tu největší útěchu.

Dnes si myslím, že - zase podle toho vzájemného vztahu - by se dalo říci asi toto: „Tyhle zkušenosti nejsou ojedinělé a jsou známy. Z lékařského hlediska je nedovedeme vysvětlit, ale je nám jasné, že mají pro člověka velký význam. Vyrovnat se s nimi musí každý sám. Mohou mu v tom pomoci některé náboženské knihy a rozhovory s lidmi, kteří to také prožili, nebo s těmi, kdo je studují.

Má skutečnost, že člověk ví o těchto zkušenostech, nějak ovlivnit péči o umírajícího?

To je velmi složitá záležitost. Jedno je však jisté a to je to, že člověk musí být velmi opatrný na to, co říká u lůžka nemocného i v případě, že je přesvědčen, že už je konec. Lékaři by byli často překvapeni, že jim pacienti mohou opakovat, co řekli při oživovacích pokusech. Zním jednoho lékaře, který se často setkává s umírajícími. Ještě před tím, než četl o mých výzkumech, poznal mnoho případů toho druhu. Zvykl si zůstat u pacienta ještě nějakou dobu po zjištění smrti a mluvit na něho. A je zajímavé, že to dělá, přestože posmrtné zážitky považuje za doznívající fyziologický proces.

Jaké důsledky má studium posmrtných zážitků pro etickou otázku umělého udržování života a po nevratných změnách mozkových funkcí?

Velmi důležité; ale zatím je výzkum v tak základním stavu, že nelze dělat závěry. I když existence posmrtných stavů se stane vědecky zjištěnou skutečností, a ne něčím, co leží v oblasti povídky nebo spekulace, nevyřeší to stávající etické rozpory.

Pokud ovšem jde o tzv. „usmrcení z milosti“, mám vyhraněnější stanovisko. Jsem proti a nedoporučoval bych to za žádných okolností.

Jsem členem pohotovostní lékařské skupiny a často se účastním oživování lidí, kteří už nemají žádné životní projevy. Je pak nepříjemné, když vám pacient řekne - a občas se to stává - že vám to oživení má za zlé, protože měl takovou zkušenost. Jak se s tím máme vyrovnat?

O těchto případech jsem slyšel z obou stran. Ale mám zkušenost, že tenhle názor je jen dočasný, a že se během několika hodin až týdnů změní. Většinou jsou lidé vděční za to, že jim byla dána ještě jedna šance.

Několik vašich případů řeklo, že došli k přesvědčení, že schopnost milovat druhé a shromažďování znalostí jsou dvě nejdůležitější věci v životě. Můžete to trochu rozvést? Jaký druh lásky a jaký druh vědění?

Slovo „láska“ i „vědění“ jsou významově dost nepřesné. V řečtině jsou pro lásku tři výrazy s velmi odlišným významem. Z líčení, která jsem vyslechl, mám pocit, že láska, o kterou jde, je spontánní mohutný cit, který dáváme bez ohledu na chyby těch, které milujeme.

Pro vědění jsou v řečtině dva výrazy. Jeden pro to, co bychom nazvali technikou nebo uplatnění vědění. Druhé je teoretičtější vědění. Nikdo se nevrátil zpátky s touhou naučit se třeba jezdit na kole.

Nedávno jsem poprosil o vysvětlení těch dvou pojmů dva pacienty. Jeden z nich byl čtyřicetiletý muž, který prodělal vážnou autonehodu. Převezli ho do nemocnice, kde ho prohlásili za beznadějný případ, ale nakonec se podařilo ho vzkřísit. Za měsíc na to jsem se s ním sešel a on mi řekl:

„A ptal se mne na lásku, na to, jak jsem se naučil milovat. Tehdy mi bylo jasné, co tím míní, ale teď to nedovedu vysvětlit. Chtěl, abych pochopil, že to je láska, která nemá nic společného s ponižováním. Zda dokážu milovat lidi, které opravdu dobře znám, se všemi jejich chybami, to byl smysl té otázky.

A to vědění, o tom byla také řeč..... jaký druh vědění? Je to těžko říci, ale byla to znalost těch základních věcí, příčin těch nejzákladnějších zákonů..... toho, co drží pohromadě vesmír..... řeklo se mi, že to tam také bude důležité.“

Druhý pacient byla asi třicetiletá žena, která měla zástavu srdce po operaci:

„Řekl mi, co jsem kdy udělala a zeptal se, zda jsem se svým životem spokojená..... zajímal se o lásku. Láska je to hlavní. A myslel tím ten druh lásky, který mne nutí zajímat se o to, zda můj bližní má co jíst a co na sebe a udělat něco, abych mu pomohla, když zjistím, že nemá.

A vědění, to byla taková hlubší znalost jakoby ve vztahu k duši - snad by se dalo říci moudrost.“

Je jasné, že nejvíc zdůrazňovaným životním cílem v obou líčeních je láska. Když ta světelná bytost mluvila o vědění, bylo to jen tak mimo. Říkala, že učit se je něco, co pokračuje i po smrti.

Uvědomte si také, že ten rozhovor je komplikovaný také tím, že oba lidé říkají, že aby tu zkušenost mohli plně vystihnout, by potřebovali nějaký jiný jazyk, který nemají k dispozici. Jejich slova to plně nevystihují. Ty nejzazší skutečnosti opravdu nelze vyjádřit.

Jiné řecké slovo „sophia“, má také co dělat s věděním. Přeložilo by se to jako moudrost, a je zajímavé, že právě toho výrazu bylo ve shora uvedeném líčení použito. Moudrost má - dá-li se to tak nazvat - vedle skutečného významu i význam etický. Moudrý člověk má nejen znalosti, ale je schopen je aplikovat správným způsobem. Z toho vyplývá, že to vědění má také morální aspekt.

Mohou lidé projít zkušeností tohoto typu, aniž by přišli do těsného styku se smrtí?

Zdá se, že ano. Mnoho lidí, kteří nebyli ani nemocní ani jinak ohroženi, je měli. Ve většině případů ty zkušenosti nehledali a byli jimi velice překvapeni.

Zkušenosti tohoto druhu se v mnoha směrech podobají mystickým a náboženským vizím, popsáním v minulosti. Asi by se dalo podobných příkladů nalézt víc. Nicméně já jsem je ani nehledal, ani nesledoval ty, o kterých mi někdo vyprávěl. Není to proto, že bych neměl zájem, ale proto, že mám dost co dělat s materiálem, kde k setkání se smrtí došlo.

Kdybych měl nějak vysvětlit ty podrobnosti a mohl si dovolit hodně spekulace, mohl bych vymyslet řadu vysvětlení. Tak např. přijměte domněnku, že po fyzické smrti život jde dál bez přerušení. V tom případě musí existovat nějaký mechanismus - tělesný, duševní nebo obojí - kterým se duše nebo psyché (nebo jak chcete to nazvat) ve smrti z těl uvolní. Naše tělesné orgány mají různé poruchy a často nám vynechávají. Není tedy důvod se domnívat, že ten hypotetický mechanismus bude pracovat naprosto spolehlivě. Může se tedy stát, že za určitých okolností - např. stressu - začne prostě fungovat předčasně. To by pak vysvětlovalo podobnost posmrtných zážitků s jinými, např. tím, kdy se člověk ocitne mimo tělo za jiných okolností. A také to, že lidé ve smrtelném nebezpečí mohou mít stejné zážitky jako klinicky mrtví, přestože nebyli zraněni.

Řekl jste, že mystická vidění jsou v mnoha směrech stejná jako posmrtné zážitky. V čem záleží podoba?

Mnoho lidí dnes pokládá mystiku za totožnou s orientální mystikou. Ale v západní tradici existuje bohatství mystických vidění. Sv. Augustin, sv. František z Assisi. Sv. Terezie z Avily, mistr Ekehart a Jana z Arku mohou všichni být považováni za mystiky.

Ve slavné studii „Sbírka náboženských zážitků“ charakterisuje autor William James mystickou vizi takto:

- 1) Nevyjádřitelnost. - Nejnápadnějším znakem, který připisuje mystickému vytržení, je to, že subjekt ihned řekne, že se to nedá vyjádřit, že se ten zážitek žádnými slovy nedá popsat.
- 2) Vztah k intelektu. - Mystické stavy jsou pro ty, kdo je zažijí, stavem poznání. Je to nahlédnutí do hlubin pravdy neměřitelné neuspořádaným intelektem.

Tyto dvě vlastnosti jasně charakterizují mystický stav, ve smyslu slova, jak je užíváme. Vedle toho bývají přítomny dva další prvky.

- 3) Přejítelnost. - Mystické stavy netrvají dlouho. Mimo vzácné výjimky, tak třicet minut neb nejvýše hodinu až dvě, což je limit, ve kterém se rozplynou do všedního dne.
- 4) Pasivita. - Přestože příchod do mystického stavu lze vědomě usnadnit třeba upoutáním pozornosti nebo některými tělesnými cviky, nebo jiným způsobem popsaným v literatuře, má mystik pocit, že ve chvíli, kdy onen stav nastane, je jeho vůle potlačena jakoby byl ve vleku vyšší moci. Tento rys spojuje mystické stavy s některými jevy druhotné osobnosti, např. prorocké projevy nebo automatická psaní nebo mediální trans. Jsou-li však tyto stavy hluboké, pak se člověk na nic nepamatuje a nemají proto žádný vliv na jeho život. Představují v něm pouze „okno“. Mystické stavy však vždycky zanechávají vzpomínku a hluboký pocit svého významu. Vždycky silně ovlivní život subjektu. Přesné odlišení těch oblastí se však těžko dá provést a tak nacházíme různé variace a kombinace.

Jiní lidé podávají jiné charakteristiky. Dva další rysy jsou např. změněný smysl pro čas a v mnoha případech jakýsi integrační efekt vidění osobnosti a individuálního života.

Říkají lidé, že při svých zkušenostech měli změněný pojem času?

To mi bylo řečeno velmi často. Většinou se to projevovalo v drobných poznámkách. Když jsem se např. ptal jedné ženy, jak

dlouho jí zkušenost trvala, řekla mi: „Možná minutu, nebo možná deset tisíc let. Tam je to jedno.“

Muž, který zažil výbuch, viděl shora své tělo a lidi, kteří jej přišli zachránit. Řekl, že v té chvíli celé jeho okolí zmizelo a nastal ten přehled jeho života a on o něm „mluvil s Kristem“. Když jsem se ptal, jak to trvalo dlouho, řekl, že v pozemském času by to odhadoval tak na hodinu. Ale když mu bylo řečeno, že se vrátí zpátky, viděl zase své okolí a jeho zachránci byli jako zamrzlí v témže postavení, jak je viděl předtím. Když se začal vracet do těla, dali se do pohybu.

Tyto další příklady ukazují, že - jak řekla jedna pacientka - „čas tam není jako tady“. Tato skutečnost je další rys podobnosti mezi mystickými a posmrtnými zážitky.

Cítí lidé bolest, když jsou mimo tělo?

Mnoho lidí řeklo, že když byli z těla venku, už žádné bolesti necítily, ačkoliv třeba před tím měli velké bolesti. Někteří se divili, že třeba viděli, jak jim lékař tluče do prsou nebo píchá injekci atd. a vůbec nic necítily. Ale jakmile se vrátili nazpět do těla, bolest je znovu zase prudce vzala.

Mluvil jste o mimořádně dlouhých zážitcích. Jak je možné, že ti lidé neutrpěli nevratné změny na mozku?

To může být několik věcí dohromady. Jednak se při oživovacích pokusech mozek stále ještě zásobuje krví a kyslíkem, je totiž účelem srdeční masáže udržovat krevní oběh, i když už srdce samo nebije.

Pak tu hraje důležitou úlohu tělesná teplota. Mozek člověka, který zemřel v horečce, trpí víc, než když teplota byla normální nebo snižená. Při srdečních operacích se někdy srdce zastaví na poměrně dlouhou dobu, aniž to má za následek změny na mozku. Je to proto, že teplota mozku byla uměle snížena.

Pravidlo, že po pěti minutách nastává poškození, je zjednodušené. Je vždycky nutné uvážit všechny okolnosti. Všeobecně lze říci, že po oživení při zástavě srdeční činnosti se u pacientů obvykle změny na mozku nevyskytují.

Řekl jste, že posmrtné zkušenosti se stávají běžnými v důsledku rozvoje resuscitační techniky. Byl známý nějaký způsob resuscitace před nástupem moderní medicíny?

Resuscitace v té nebo oné formě je velmi stará praxe. Už ve foinických tabulkách tisíce let starých je popsáno umělé dýchání z plic do plic. A v Bibli, v II. Knize královské 4, 18 - 37:

„Když dítě vyrostlo, vyšlo jednoho dne k otci za ženci. Řeklo svému otci: Má hlava, ach má hlava. On přikázal mládenci: Dones je matce. Ten je odnesl a odevzdal matce. Sedělo jí na kolenou až do poledne a zemřelo. Ona vyšla nahoru a uložila je na lůžko muže božího, zavřela za ním a vyšla. Pak zavolala svého muže a řekla mu: Pošli mi jednoho z mládenců a jednu oslici. Pospíším k muži božímu. On řekl: Proč jdeš k němu dnes. Není novoluní ani sobota. Řekla: To je v pořádku. Osedlala oslici a řekla svému mládenci: Poháněj ji a běž, nezdržuj se kvůli mně v jízdě. A když přišla k muži božímu na horu Karmel, chopila se jeho nohou. Řekl svému mládenci Gécházímu: Opásej si bedra, vezmi do rukou mou hůl a jdi. Potkáš-li někoho, nezdrav ho, a pozdraví-li tě někdo, neodpovídej. Mou hůl polož chlapci na tvář. Ale chlapcova matka řekla: Jakože je živ Hospodin a jakože živa je tvá duše, nepustím se tě! I povstal a šel za ní. Géchází je předešel a položil hůl na chlapcovu tvář, ale ten se neozval a nic

nevnímal. Vrátil se tedy vstříc Elišovi a oznámil mu: Chlapec se neprobudil. Eliša vešel do domu, a hle, mrtvý chlapec byl uložen v jeho lůžku. Vstoupil, zavřel dveře, aby byli sami a modlil se k Hospodinu. Pak se zdvihl, položil se na dítě, vložil svá ústa na jeho ústa, své oči na jeho oči a své dlaně na jeho dlaně. Byl nad ním skloněn, dokud se tělo dítěte nezahřálo. Potom se obrátil a prošel se domem sem a tam. Vrátil se a sklonil se nad chlapcem. Ten sedmkrát kýchl a otevřel oči.....“

A podobné vyprávění je v I. Knize královské 17. kap. Zajímavá podrobnost v té uvedené historii je, že chlapec při probuzení kýchl. Je taková lidová pověra, že návrat duše do těla po krátké nepřítomnosti se ohlašuje kýchnutím. V tomto podivném detailu se asi odráží tato pověra.

Běžnou oživovací technikou minulých dob bylo zahřátí žaludku, jindy se používalo mrskání. Mrtvému se působila bolest šlehnutím metlami v naději, že se tím přivede k životu. Bylo asi používáno i jiných způsobů, ale první „vědecký“ pokus byl proveden za renesance Paracelsem. Byl to Němec a žil 1493 - 1541. Zavedl metodu kříšení zdánlivě mrtvých nebo téměř mrtvých vhnáním vzduchu do plic obyčejným měchem, užívaným běžně k rozdmýchávání ohně. Jiný známý fyzik té doby, Vesalius (1514 - 1564) také užíval měchu a konal už pokusy s umělým dýcháním. Měchu se pak v Evropě používalo po několik století. V různých společnostech se používalo různých praktik např. válení utonulého přes sud nebo položení přes hřbet koně. Metoda adrenalinových injekcí do srdce byla vyvinuta už v r. 1905 Winterem. Resuscitační technika má dlouhou historii nejen v západní a židovsko-křesťanské civilizaci, ale i v tzv. primitivních kulturách. Někteří Indiáni v Severní Americe např. zaváděli jakousi injekční stříkačkou kouř do střeva. I když se tato technika zdá nepříjemná, bylo jí po určité době v amerických koloniích používáno a v druhé polovině 18. století byla zavedena i ve Velké Británii.

Často jsem si říkal, že když jsou posmrtné zkušenosti běžné ve všech časech i kulturách, jsou třeba vysvětlením některých velmi starých a rozšířených názorů na to, co je nemoc. Po celém světě a hodně dlouho do historie se objevuje názor, že nemoc je někdy způsobena tím, že duše odejde z těla. Tam, kde se tomu věří, se léčení zaměřuje na to, přimět duši nemocného, aby se vrátila. V některých lidových pověrách, např. na Středním Celebesu, nebo na jednom ostrově Indonésie, se říká, že duše může opustit tělo při neočekávaném úleku - není nemožné, že tato pověra má za základ nějaký posmrtný zážitek, podobný těm, které jsem uvedl.

Jaký je podle vás postoj lékařů k těmto věcem.

Stejně jako kněží jsou i lékaři velmi rozdílní lidé povahou, vzděláním i zájmy. A také jejich reakce na tyto věci jsou rozdílné. Zhruba by se dali lékaři rozdělit do čtyř skupin:

1) Lékaři, kteří tu zkušenost sami prodělali. Jejich postoj se neliší od postoje ostatních, kteří tu zkušenost mají. Dva lékaři mi během vyprávění řekli, že přes ten naprostý pocit skutečnosti, který při zážitku měli, nenašli ve své odbornosti nic, co by jim pomohlo ten zážitek vysvětlit, nebo aspoň najít slova jeho vyjádření. Můj dotaz, co si myslí o svém opuštění těla, mi jeden zodpověděl: „Jako lékař bych to pokládal za nemožné, jenže se to opravdu stalo.“

2) Lékaři, kteří mi vyprávěli zážitek svých pacientů. Několik z nich řeklo, že ty zážitky také studují, a že si s nimi nevědí rady, a že

jsou rádi, že to někdo studuje do hloubky.

3) Lékaři, kteří jsou věřící. Vidí v těch zážitcích potvrzení své víry v pokračování života po smrti.

4) Lékaři, kteří zážitky připisují v medicíně už známým jevům. Jsou přesvědčeni, že to lze vysvětlit na základě dnešní znalosti fyziologie a psychologie.

Můžete dát nějaký příklad vysvětlení posmrtného zážitku z hlediska medicíny?

Medicína zná nekonečné množství stavů, které se v nějakém ohledu podobají posmrtným zážitkům. V „Životu po životě“ jsem už probral nějaká farmakologická, fyziologická, neurologická a psychologická vysvětlení. Nemělo by smysl se jimi jednotlivě zabývat. Ale řekl bych, že velmi slibným polem, kde by podobné jevy mohly vznikat, je anesthesiologie a neurologie. Je mi samozřejmě známo, že pocity jako tažení tmavým tunelem jsou pacienti po narkóze často hlášeny, zvláště, bylo-li použito éteru. Ale nevěřím, že anestetické efekty mohou podat plné a úplné vysvětlení posmrtných zážitků, protože z mých pacientů jen několik jich bylo pod nějakým utišujícím prostředkem.

Neurologové často poukazovali na to, že posmrtné zážitky se do jisté míry podobají některým záchvatům, zvláště při některých poruchách mozku. Podobnými rysy jsou:

1) začátek záchvatu se ohlašuje hlukem - 2) mozek je sídlem paměti a lidé, kteří se přiblížili smrti, někdy mluví i o panoramatické paměti.

Dalo by se pokračovat do nekonečna. Dalo by se např. dát do spojitosti ono světlo s pochody spojenými s přívodem kyslíku do té části mozku, která je sídlem zraku. K výčtu uvedeném v „Životu po životě“ bych ještě přidal výsledky výzkumu provedeného známým neurochirurgem Dr. Wilderem Penfieldem. V řadě klasických pokusů Dr. Penfield stimuloval při mozkových operacích některá centra. Zjistil, že pacienti měli během toho velice živá vidění minulých událostí. Vzpomínali do nejmenších podrobností na události staré řadu let.

Ale ani tyto neurologické jevy podle mého názoru posmrtné zážitky nevysvětlují. Vezměme např. vysvětlení záchvatem. Toto vysvětlení vždycky předpokládá, že původcem záchvatu je nedostatek kyslíku v mozku. Ale to přehlíží fakt, že ty uvedené rysy, tj. hluk a panoramatická paměť a světlo, nastaly i u lidí, kde vůbec k nedokrevnosti mozku nedošlo, a že tyto případy jsou naprosto shodné s jinými, kde k ní došlo. Vysvětlím to blíže na několika už uvedených příkladech.

Někdo může jít dál a snažit se o vysvětlení posmrtných zážitků, kde se vyskytuje přehled života, světlo a další jevy, bez neprokrvenosti mozku tím, že prohlásí za původce té mozkové činnosti - stress při ohrožení. Můj osobní pocit je, že slovo stress je dnes tak používané, že ztratilo sílu něco vysvětlit. (Je možno se ptát, jaký druh stressu?)

Dalo by se pokračovat v dalších formulacích, jenže je snadné nějaké vysvětlení přijmout a nevšimnout si těch rysů, kterým nevyhovuje. Tak např. nedovedou lékaři vysvětlit, jak jim mohli pacienti popsat resuscitační pokusy, když tedy nebyli někde u stropu a nedívali se. Mnoho lidí mi řeklo, že během své smrti byli svědkem událostí někde jinde - třeba mimo nemocnici - a bylo to později svědecky

potvrzeno. Myslím, že bychom měli aspoň připustit možnost, že nějaký takový pokus bude možno provést za definovaných vědeckých podmínek.

Konečně jsem měl možnost pozorovat, že tato vysvětlení na lidi, kteří zážitek měli, neplatí. Vyjádřil to jeden mladý muž: „Je to divné, je to něco, co vlastně nemůže být pravda, ale vy víte naprosto bezpečně, že to pravda je. Já vím, fůra lidí tomu nebude věřit..... řeknou, že z vědeckého hlediska to neexistuje. Ale víte co? To je úplně jedno. Protože, jakže tady sedím, tak když teď umřu, stane se přesně totéž, jenže si budu umět toho líp všímat. A mohou mi říkat, že nic takového neexistuje a třeba na to přísahat, nebo mi to mohou vědecky dokázat, a já si nemohu říci nic jiného, než že vím své.“

Jaký je váš osobní postoj k té věci? Ovlivnilo to nějak váš život?

Shledávám, že přesto, že se nesnažím o důkaz posmrtného života a také to často říkám, to lidem nestačí. Chtějí vědět, co si myslím já osobně. Řekl bych, že ta otázka je na místě, ovšem za předpokladu, že jde o psychologickou záležitost a ne o záležitost logického závěru, který bych chtěl někomu vnucovat. Říkám to tedy jako autobiografický detail: Věřím, že existuje posmrtný život a věřím tomu, že tento studovaný jev je jeho projevem.

Ale jsem dalek touhy po smrti. Chci žít. A osoby, které jsem vyšetřoval, mají týž názor. Zážitek, kterým prošly, zaostřil jejich pozornost na život. Protože teď žijeme tady. A já doufám, že to, co jsem se naučil, v životě uplatním. Budu se snažit, pokud jen budu s to, naučit se milovat druhé a získávat vědomosti a moudrost.

Mám obavy, aby posmrtné zkušenosti nevedly k vytvoření nějakého nového kultu. S tím nechceme mít nic společného, ani já ani nikdo jiný, kdo ten jev studuje. Jev posmrtné zkušenosti je velmi složitý a je nutno se na něj dívat z různých hledisek, aby došel pochopení.

A konečně jsem si uvědomil, že mne mé dlouholeté výzkumy přivedly k poznání, že velké procento mých přátel už přišlo do styku se smrtí. V těch dlouhých rozhovorech jsem si uvědomil, jak je člověk stále blízko smrti. A proto si teď velmi dávám záležet na tom, aby lidé, které mám rád, znali mé city.

Epilog

V VII. Knize „Republiky“ Plato (428 - 348 př. Kr.) napsal krásnou a mocnou alegorii, která je dnes známa pod názvem „Mythus v jeskyni“. Má formu dialogů mezi Platonovým starým učitelem Sokratem a mužem jménem Glaukon. Cituji tuto podivnou parabolou bez komentáře.

„Představ si lidi, kteří žijí v podzemní jeskyni s dlouhým příchodem otevřeným k světlu. Představ si, že mají od dětství okovy a nehybné šíje, a tak jsou stále na témže místě a mohou se dívat pouze dopředu a nemohou otočit hlavu. Představ si dále, že někde nahoře a dál od nich hoří keř a mezi ohněm a vězni a nad nimi je cesta a podle ní úzká nízká zeď - asi tak, jako loutkáři mají přepážku, nad kterou ukazují loutky.“

„To vše vidím,“ řekl.

„A představ si, že za tou zdí nosí lidé různé věci, obrazy lidí a tvary zvířat z kamene a dřeva a jiného materiálu, že někteří ti nosiči mluví a jiní mlčí.“

„Divná představa, o které mluvíš,“ řekl „a divní vězňové.“

„Jako my,“ řekl jsem. „Protože, řekni mi, myslíš, že ti lidé uvidí sami sebe nebo něco jiného než ty stíny, které vrhá oheň na zed' před nimi?“

„Jak by mohli,“ řekl, „když celý život nemohou pohnout hlavou?“

„A naopak, neplatilo by to také o předmětech, které za nimi přenášejí?“

„Jistě.“

„A kdyby tedy mohli spolu mluvit, nemyslíš, že by se domnívali, že jmenujíce ty věci, které vidí, jmenují ty přenášené předměty?“

„Ovšem.“

„A kdyby v tom vězení byla ozvěna té stěny proti nim a někdo z těch mimojdoucích by vydal zvuk myslíš, že by předpokládali, že to mluví někdo jiný než ten přecházející stín?“

„U Dia, ovšem, že ne,“ řekl.

„Pak tedy by ti vězňové nepokládali za skutečné nic jiného, než ty stíny těch věcí.“

„Nutně,“ řekl.

„Uvažuj tedy, jak by vypadalo, kdyby se náhodou stalo, že by se uzdravili a uvolnili se ze svých pout. Kdyby se někdo uvolnil z pout a musel náhle povstat a otočit se a zvednout oči k světlu, a to by ho bolelo a pro oslnění by nebyl schopen rozeznávat věci, jejichž stíny by před ním viděl, myslíš, že by řekl, že to, co viděl předtím, byl jenom klam a iluze, ale teď, že vidí opravdové věci? A kdyby mu teď někdo ukázal každý ten jednotlivý předmět a ptal se ho, co to je, nemyslíš, že by byl na rozpacích, a že to, co viděl předtím, by pro něho bylo skutečnější než to, co vidí teď?“

„Jistěže ano,“ řekl.

„A kdyby ho přinutili, aby se podíval do světla a to by ho bodalo do očí, neotočil by se a neutekl zpátky k těm věcem, které zná a vidí mnohem lépe než ty ukazované předměty?“

„A kdyby ho někdo vyvekl ven do toho slunečního světla, nemyslíš, že by ho to bolelo, a že by se mu vzpíral, a že by měl oči zalité světlem, a že by neviděl vůbec nic z toho, čemu říkáme skutečnost?“

„Jistě, že ne, aspoň ne hned.“

„Takže by si musel napřed zvyknout, aby viděl postupně. Nejprve by rozlišoval stíny, pak obraz ve vodě a pak teprve věci samé a pak by mohl uvažovat o nebeských zjevech, nejdříve v noci pohledem na hvězdy a měsíc a teprve pak na sluneční světlo a slunce.“

„A tak by se nakonec, myslím, mohl podívat i na slunce a vidět, jaké je ne v obrazech na vodě nebo v jiné formě, ale ono samo na místě jemu vlastním.“

„Bezpochyby,“ řekl.

„A tehdy by poznal, že to je to, co dělá čas a roční doby a kraluje všemu na viditelné zemi, a že to je vlastně příčina všeho, co viděl.“

„Ano, jistě,“ řekl. „To by byl příští krok.“

„A když by si pak připomněl své bývalé sídlo, a co tam platilo za moudré a připomněl by si ty druhé dole, nemyslíš, že by se cítil šťastný a litoval je?“

„To jistě ano.“

„A kdyby mezi nimi probíhala hra a byl odměněn a vyznamenán ten, který by nejrychleji určil stín a nejlépe by pamatoval jejich sled, myslíš, že by teď stál o takovou poctu, nebo že by druhým záviděl nebo se jim snažil vyrovnat, nebo že by dával přednost tomu být třeba

otrokem na zemi a raději snášet cokoli, než být s nimi a žít jejich životem?“

„Jistě,“ řekl. „Myslím, že by snesl všechno jiné než ten život.“

„A uvažuj dále,“ pokračoval jsem, „kdyby se takový člověk vrátil do jeskyně, nenaplnila by mu oči temnota, když tak náhle přešel ze slunce?“

„To by jistě naplnila.“

„A kdyby teď měl soutěžit s těmi ostatními a rozeznávat stíny, když nevidí v té tmě a dosud si nezvykl - nevysmáli by se mu a neřekli, že tam venku si zkasal oči, a že to nestojí za to pokoušet se o výstup? A kdyby se mohli zmocnit toho, kdo se snažil je vysvobodit, nepokusili by se ho zabít?“

„To by se jistě pokusili,“ řekl.

Metodologické úvahy

Přišlo mi mnoho metodologických dotazů od lidí, kteří se zajímají o další výzkum posmrtných jevů. Sám jsem metodologickým problémům věnoval mnoho času, protože mě zajímá logika a vědecké metody. Ty dotazy spadají do dvou oblastí:

Klasifikace a technika dotazů, vědecké metody a návrhy na další studium v této oblasti. Uvedu zde své úvahy o tomto tématu pro ty, kdo mají zájem o provádění výzkumu a pro čtenáře, kteří mají vědecký nebo logický způsob uvažování a tyto otázky je zajímají.

I. Klasifikace

Jak jsem už řekl, nemá posmrtný zážitek každý, kdo prodělal klinickou smrt - mnoho lidí si nic takového nepamatuje. Někteří lidé se proberou bez jakékoli vědomé vzpomínky z toho časového úseku. A na druhé straně mají lidé tyto zážitky i když nebyli dokonce ani nemocni. A jiné zážitky se odehrávají při tak různých okolnostech, že se ta „blížkost“ smrti dá těžko srovnávat.

Tyto skutečnosti pak vedou ke zmatku v terminologii diskuse o této věci. Proto bych rád navrhl některé definice a klasifikační schéma, které by ten zmatek trochu vyjasnilo.

Nejprve by bylo dobře definovat si „posmrtný zážitek“, jako vědomě získanou skutečnost, ke které dojde během těsného kontaktu se smrtí. Těsný styk se smrtí by bylo zase možno definovat jako příhodu, ve které snadno mohl přijít o život (nebo byl dokonce tak blízko smrti, že byl považován nebo prohlášen za klinicky mrtvého), ale přesto přežil a žije dál.

Klasifikaci posmrtných zážitků by bylo možno, domnívám se, provést na základě soupisu běžných prvků z těchto zážitků, podobně jako jsem podal ve své knize. Klasifikace by zahrnovala aspoň tyto situace:

- a) Člověk se dostane do situace, ve které by velice snadno mohl přijít o život, ale nakonec vyvázne bez zranění. Sám má pocit jistoty, že zemře. Ale vzdor tomu očekávání přežije beze škody.
- b) Člověk je smrtelně nemocen nebo raněn, do té míry, že mu lékaři nedávají naději. Přesto však nedojde ke klinické smrti a on se dokonce uzdraví.

- c) Člověk je těžce nemocen nebo raněn a v určité chvíli jsou splněna kritéria klinické smrti. Např. se mu zastaví srdce a (nebo) přestane dýchat. Lékaři ho považují za mrtvého. Ale začne se ihned s oživovacími pokusy, aniž ho za mrtvého prohlásí. Oživovací pokusy jsou úspěšné a pacient se probere.
- d) Člověk je těžce nemocen nebo raněn a stejně jako v bodě c) jsou splněny podmínky klinické smrti. Oživovací pokusy nevedou k cíli a je od nich ustoupeno. Lékaři ho považují za mrtvého a také to prohlásí. Může dokonce dojít až k vystavení úmrtního listu. Přesto však později, po prohlášení za mrtvého, se někdo znovu pokusí o oživení a tentokrát to vyjde.
- e) Člověk je těžce nemocen nebo raněn a v některé chvíli splňuje podmínky klinické smrti. Oživovací pokusy nejsou prováděny, protože případ se zdá beznadějný. Lékaři věří, že je mrtev a také to prohlásí. Může dojít i k vystavení úmrtního listu. Nicméně i potom, po prohlášení za mrtvého, jsou provedeny pokusy o oživení a mají úspěch.
- f) Člověk je těžce nemocen nebo raněn a v některé chvíli splňuje kritéria klinické smrti. Oživovací pokusy nejsou prováděny, nebo jsou prováděny a vzdány a on je prohlášen za mrtvého. Nicméně potom se k údivu lékařů probere sám od sebe.

Mám ve své sbírce zkušenosti, ke kterým došlo za všech uvedených situací s výjimkou bodu f). To znamená, že mi svou zkušenost nevyprávěl nikdo, kdo by se byl probрал sám od sebe. Nicméně se to občas stává, že se někdo takhle vzbudí. Mluvil jsem s člověkem, který se takto probudil, ale ten si nevzpomínal na žádný zážitek.

Bylo by tedy možné se ptát, zda to, že samovolné probírání v mé sbírce chybí, neznámá, že tyto prožitky jsou důsledkem resuscitační techniky, tj. že nějak způsobí, aby je mozek produkoval. To se mi nezdá pravděpodobné, protože v situacích a) a b) žádná resuscitační technika není.

Situace d) a e) mohou vést k dotazu, co vedlo k obnovení oživovacích pokusů, když už byl pacient prohlášen za mrtvého. V mých případech byly důvody různých druhů: Např. v jednom případě bylo pozorováno, že mrtvý pohnul prstem a to dalo podnět k novým, teď už úspěšným pokusům. V jiném případě už řekl lékař ošetřovatelce: „Vyplňte úmrtní list na 15,15 a já to hned podepíšu.“ Ale pak neměl odvahu to říci manželce a synovi zemřelého, s kterými se osobně znal, a tak prostě začal znovu a po delší době se pacient probрал. V dalším případě k pokusům lékaře přemluvila ošetřovatelka. Lékař si nakonec dal říci a pokus byl úspěšný.

Pokud jde o situace a) až f), poznamenal bych, že se mi zdá, že úplnost, nebo dalo by se říci, hloubka zážitku obvykle stoupá od a) do e). Pacienti v situaci a) obvykle udávají jen přehled životních událostí a opuštění svého těla, zatímco pacienti, kteří byli smrti blíž, udávají více popsanych prvků. Nejúplnější zážitky v mé sbírce měly případy v situacích d) a e). Na druhé straně:

- 1) To, co jsem řekl v předchozím odstavci, neplatí bez výjimky. Setkal jsem se s lidmi, kteří byli považováni za

- mrtvé a vzkříšení, ale pamatují jen málo nebo vůbec nic a naopak lidé měli velmi bohaté zážitky v situacích a) nebo b).
- 2) Najít korelaci mezi situací a hloubkou zážitku by předpokládalo přesný vědecký výzkum, který jsem dosud neprováděl, a který popíši v dodatku.

Technika rozhovoru

Dá se (a právem) říci, že způsob získávání informací dotazem je naprosto nespolehlivý z hlediska vědecké práce. Není proto překvapující, že mi lékaři kladou otázku: Jak si počínáte při rozhovorech s pacienty?

Dodatečně mi napadá, že ta otázka má vlastně dvojitý význam a budu se zabývat oběma. První je: Není možné, že formulujete své otázky tak, že vlastně lidem napovídáte, co mají odpovědět?

V této formulaci se ta otázka dotýká velmi zajímavého problému. Otázky totiž velmi často vynucují určité odpovědi. Bude dobré to blíže osvětlit. Otázky jsou de facto komplexní funkcí jazyka. Těžko člověk najde otázku, kde by už nebylo nějaké tvrzení ve formě jasné slovní formulace nebo v souvislosti, ve které je klademe.

Řekl bych tedy, že z určitého hlediska je technika informativního rozhovoru vědecky nepřesná, protože znamená, že jsou kladeny otázky, a že v těch otázkách je už náznak odpovědi. Může proto teoreticky vzniknout rozpor, zda informace, dodaná dotázaným, nebyla vlastně ovlivněna a podnícena tazatelem.

Protože mne velice zajímá logika a metodika, odpovídal jsem většinou na tuto otázku tak, jakoby měla jen ten první právě diskutovaný význam. A někdy jsem měl dojem, že ta odpověď neuspokojila toho, kdo otázku položil. Když to probírám dodatečně, uvědomuji si, že lékaři sami mají velké obavy, když jde o věci okolo úmrtí, a že asi jejich otázka měla zcela jiný význam, totiž: jak to prosím vás dokážete. Přimět někoho, aby se s vámi bavil o něčem tak nepříjemném, jako je vlastní klinická smrt?

Tím se původní otázka rozpadá na dva aspekty, jeden spíše logický a druhý čistě citový. Moje forma otázek bere v úvahu oba.

Dovolte mi říci, že když jsem s tím výzkumem začal, bylo to něco nového, co přede mnou asi málokdo udělal. A neexistoval tedy žádný návod. Musel jsem se to naučit - pro začátek jsem si vypracoval jakési všeobecné pravidlo a vodítko. Doufám, že lidé, kteří se budou věnovat stejnému výzkumu, má pravidla doplní nebo upraví.

Prvním pravidlem je ukázat pochopení. Lidé se zdráhají o těch věcech mluvit ze strachu, že se jim druzí budou posmívat nebo jim aspoň neuvěří. Víím jistě, že kdybych se byl choval jako inkvizitor, a hledal ve výpovědích rozpory, byl bych se nedověděl nic.

Za druhé mějte na paměti, že máte-li nepříjemné pocity při těchto rozhovorech, může to pramenit z vašeho vlastního strachu ze smrti. Zjistil jsem, že lidé s posmrtným zážitkem nemají ten hrozný strach ze smrti jako máme většinou my ostatní.

Za třetí bych řekl, že z hlediska těch potíží s otázkami je dobře začít rozhovor všeobecnými otázkami a nechat specifické dotazy na později.

Začínám vždycky s co nejobyčejnější otázkou jako „můžete mi vyličit, co se vám stalo?“ V několika málo případech jsem hned šel

k věci, protože dotazovaná osoba byla ještě v nemocnici, měla bolesti a zřejmě potřebu o tom mluvit. A tak jsem, přiznávám se, začal sám, protože jsem chtěl, aby rozhovor netrval dlouho, aby se jí rychle ulevilo. V těchto případech jsem se ptal přímo na jednotlivá stádia zážitku. Uklidnilo mne to, že když se pacient na něco nepamatoval, řekl mi to.

III. Vědecká metoda

Líčení posmrtných zážitků lze těžko považovat za doklad posmrtného života, protože jde o autobiografické líčení. Věda velice omezuje lidské svědectví jako důkaz. Jsou pro to nejméně tři dobré důvody.

- 1) Lidé někdy nemluví pravdu.
- 2) Lidé někdy nemají přesnou paměť nebo si věci špatně vysvětlují.
- 3) Lidé mají někdy, zvláště ve stressu, klamné vidiny.

Vezmeme-li za základ všeobecnou nepřesnost lidského líčení, tak by se dokonce dalo říci, že má sbírka nemá vůbec žádnou cenu.

Ale je nutno toto tvrzení uvést na správnou míru. Jednak se občas stává, že věda doplatí na to, že nedala na lidské svědectví. Např. byla až do začátku 19.století vědou popírána existence meteoritů (skal, které padají z vesmíru na zem). Přesto legendy o padajících kamenech přežívaly bez ohledu na tvrzení vědců, že to není možné (argumentovali, že z nebe nemohou kameny padat, protože tam žádné nejsou). A nakonec dva profesori se stali svědky dopadu meteoritu a dokonce si sebrané kousky odnesli s sebou do laboratoře ke studiu.

Obecně lze říci, že zanedbat lidské svědectví je dvojsečná zbraň. Budeme-li předpokládat, že lidé lžou atd., vyhneme se omylu, když svědectví nepřipustíme. Ale je stejně pravda, že lidé někdy mluví pravdu, a pak nepoznáme pravdu, když nebudeme brát ohled na to, co říkají.

Kromě toho nemáme někdy nic jiného než svědeckou výpověď. A přežití fyzické smrti je právě takový případ. Je samozřejmé, že tyto svědecké výpovědi nejsou důkazem. Ale pokud tyto výpovědi, získané nezávisle na sobě, se mezi sebou shodují, je to něco, co nás může ovlivnit, i když to platnost důkazu nebude mít.

A konečně by nás skutečnost, že nějaký jev není našimi obvyklými vědeckými metodami přístupný studiu, neměla vést k tomu, abychom jej prostě nechali být. Naopak by nás to mělo podnítit k vývoji nového pojetí a nové techniky výzkumu, které nebudou v rozporu se stávajícími, ale budou je vhodně doplňovat.

Jsem první, kdo přiznává, že můj výzkum není vědecký - jednak soubor vyšetřovaných osob není náhodný, ale byl sestaven z jiných hledisek. Kromě toho jde, jak jsem řekl, o autobiografická líčení a to není vědecký doklad.

Něco z toho se dá napravit, protože to bylo způsobeno omezením mých pramenů a nedostatkem času. Ale některé problémy vyplývají přímo z povahy věci, a proto je nesmírně těžké udělat nepopiratelnou vědeckou studii za přesně definovaných podmínek. Jde o problémy jak vědecké, tak morální. Je přece jasné, že nemůžeme vzít statisticky významný soubor lidí a uvést je do stavu klinické smrti, abychom získali jejich dojmy, až se, doufejme!, proberou.

Skutečně klinické situace totiž nejsou kontrolovatelné experimentální podmínky, ale spíše náhlé lékařské příhody. První povinností lékaře je a má být, aby pacientovi poskytl pomoc, a ne aby se staral o platnost případného pacientova zážitku.

Zdá se tedy, že jedinou normálně přijatelnou možností je dodatečně sbírat informace. Ty se často shromažďují už během resuscitace, ne proto, že by to někdo chtěl k vědeckým účelům, ale jsou výsledkem léčebných a diagnostických opatření. Tak např. lze v záznamech nalézt, co vedlo ke klinické smrti, jak dlouho trvala, jakým způsobem byl pacient oživen, jaká byla jeho první reakce, jaké léky mu byly podány. Dále lze někdy nalézt záznam EKG, EEG, teplotu, tlak a další laboratorní zkoušky udělané předem nebo po zákroku. Dá se očekávat, že tyto údaje budou vzhledem k pokroku v zařízení a resuscitační technice stále hojnější.

IV. Náměty pro další výzkum

Jak lze studovat posmrtné zkušenosti za předpokladu, že shora uvedené údaje jsou k dispozici? Jednou možností by bylo vytvořit interdisciplinární skupinu, kde by pracovali odborníci z různých oborů. Byla by to medicína, fyziologie, farmakologie, filosofie, psychologie, antropologie, srovnávací náboženství a theologie.

Taková skupina by se mohla podělit o mnoho úkolů, např.:

- a) Případy posmrtných zkušeností by se mohly sbírat systematicky a organizovaně - bylo by např. možno požádat lékaře a sestry, aby se dotazovali oživených pacientů a hlásili jejich reakci. Nebo by bylo možno povolit návštěvu takové skupině, která by sama zjistila, co pacient zažil. Přitom by pro srovnání byla vedena evidence i o těch pacientech, kteří žádný zážitek neměli.
- b) Vyhledal by se co největší počet klinických záznamů těchto pacientů, aby se zjistilo, jak dalece se ten který případ skutečně přiblížil smrti. Z těchto údajů by se dala sestavit spolehlivější statistika vedoucí ke zjištění, zda hraje nějakou roli příčina smrti, věk, způsob oživení atd. Bylo by možno také přesněji dedukovat souvislost mezi hloubkou prožitku a dobou klinické smrti.
- c) Dal by se podniknout výzkum v případech, kde je možno získat potvrzení pacientova vylíčení velmi přesvědčivě, např. takto:
 - 1) Pan A je právě ošetřován v nemocnici pro náhlé příhody. Protože jeho kritický stav trvá dále, jsou zapojeny různé přístroje, které zaznamenávají jeho stav. Měří se mu krevní tlak, EKG zaznamenává práci jeho srdce a EEG dává informace o jeho aktivitě mozku. V čase, v kterém přístroje přesně zachytí, pan A má srdeční zástavu, což se projeví klinicky i na přístrojích. Někdo z ošetřujících zjistí, že se mu rozšířily zornice, a že mu začíná klesat teplota. Ihned se začne s oživovacími pokusy, které jsou úspěšné, což je na záznamech jasně patrné.
Brzy na to řekne pan A lékařům, že měl během smrti zvláštní zážitek: vystoupil ze svého těla a díval se

na prováděné oživovací pokusy. Pak opustil místnost a přešel na jiné místo, kde se stal svědkem něčeho, co přesně popíše. Lékařský personál nejen potvrdí, že popsané oživovací pokusy jsou přesné, ale zjistí také, že to, co pacient viděl mimo oživovací místnost, přesně souhlasí jak obsahově, tak co do času, a že to opravdu souhlasí s časem, kdy podle záznamů EEG a EKG byl pacient mrtev.

2) Předpokládejme, že dvě nebo více osob prodělají současně klinickou smrt a jsou oživeny. To se může stát při nějakém hromadném neštěstí nebo třeba v nemocnici, kde ve stejné době zemřou dva lidé. Předpokládejme dále, že oba přijdou k sobě, stále izolované jeden od druhého, a že oba vyprávějí, že se spolu po smrti setkali. Vylíčení toho setkání také podali nezávisle. Pokud by ve vyprávování byla shoda, bylo by to zajisté významné a zajímavé.

Ovšem ani jeden z těchto případů by nebyl důkazem posmrtného života. Oba se dají vysvětlit mimosmyslovým vnímáním. Dalo by se namítat, že ty dva případy mohly pozorovat bez opuštění svého těla telepatickým vnímáním myšlenek přítomných svědků.

Nechci předstírat, že by výzkum provádějící osoby mohly přijít na tak dokonalé případy, jako jsem uvedl. Navrhoval bych, aby se vytvořila řada teoretických modelů, kterých by se užívalo jako standardu, se kterým by se skutečné případy srovnávaly - pak by se porovnaly mezi sebou a tím by se vytvořilo jakési srovnávací měřítko.

d) Vyšetřovatelé z oboru psychologie by mohli provádět hloubkový interview. Tím by se zjistilo, jak prožitá zkušenost pacienta ovlivnila, do jaké míry se v jeho interpretaci odráží jeho emocionální vybavení atd. To by řeklo, jak se osoby s posmrtnými zážitky liší mezi sebou, a zda se liší od ostatních lidí.

e) Jednotlivá stádia posmrtných zážitků by bylo možno studovat nezávisle na sobě. - Předpokládejme např., že zvuky nebo zvonění (hučení) se ukáží být důsledkem nějakého fyzického vlivu. To ovšem neznamená, že jiná stádia - např. setkání se zemřelými přáteli - mají stejný původ.

f) Měl by být proveden rozsáhlý výzkum v jiné souvislosti než je moderní západní společnost. Antropologové by byli požádáni o spolupráci ve vyhledávání těchto zkušeností v různých společnostech. Bylo by pečlivě hledáno v historických pramenech naší západní tradice. Odborník z oboru srovnávacích náboženství by mohl najít paralely v mnoha světových náboženstvích. Možnosti jsou neomezené.

g) Lidé s posmrtnými zkušenostmi by se měli pozvat na setkání, kde by spolu mluvili. Udělal jsem to několikrát a bylo to velmi dobré. Lidé si totiž většinou myslili, že takovou zkušenost udělali sami, nebo že je tak vzácná, že těžko najdou někoho, kdo to také zažil. Také se překlene ta nepopsatelnost. Lidé říkají, že konečně potkali někoho, kdo jim rozumí a ztotožňuje se s nimi bez ohledu na jazykové nedostatky. V závěru jedné takové schůzky mi jeden muž nadšeně řekl: „To byl nejpodivuhodnější večer v mém životě. Debatoval jsem o věcech, o kterých normálně nemohu ani mluvit.“ Jako svědek těchto setkání jsem mohl lépe pochopit, co takový zážitek může znamenat. Myslím, že nejlepší pro takové setkání je tříčlenná skupina. Dále je dobré,

aby přišli se svými partnery. Protože ti často nemohou pochopit zážitek svého muže či ženy a je dobré, když o něm slyší od někoho jiného.

- h) Konečně mám za to, že by bylo dobré velice pečlivě uvážit argumenty lidí, kteří vidí vysvětlení v přirozených příčinách a vědeckých pojmech, které dnes známe - např. zbytková elektrická aktivita mozku. Není snad třeba říkat, že nám přírodní vědy už daly nahlédnout daleko do vesmíru. - Bylo by ovšem chybou nechat se svést nějakým prostoduchým vysvětlením a nevyzkoušet je. Slyšel jsem mnoho lidí dělat poznámky v tom smyslu, že posmrtné zážitky jsou např. mozkové anoxie (nedostatek kyslíku v mozku). Takových vysvětlení může člověk najít, kolik chce. Ale chybí experimentální ověření takového vysvětlení. Už jsem uvedl v „Životě po životě“, že k těmto jednoduchým vysvětlením mám nedůvěru, protože velice často neodpovídají situaci, ve které k příslušnému zážitku došlo. - Je rozdíl mezi opravdovým vysvětlením situace a mezi vysvětlením, kterým se té situace prostě zbavíme. Protože tím jen redukuje nový jev na jev už známý prostým prohlášením, že to je jen zvláštní případ něčeho, co dávno známe. Myslím, že člověk musí připustit možnost, že ten nový jev je něco neobvyklého, že nezapadá do toho, co o světě víme. Je to přece schopnost přijímat nové zkušenosti, co v historii vedlo k největšímu pokroku lidského chápání.

V. Několik závěrečných poznámek

Dovolte, abych předchozí metodickou kapitolu uzavřel několika náhodnými poznámkami, které snad budou k užitku budoucího výzkumu. Za prvé doufám, že vědečtí pracovníci odolají tendenci pustit posmrtné zážitky z hlavy, protože je budou považovat za nehodné výzkumu, když některé jejich rysy odporují našim vysoce ceněným předpokladům o povaze světa.

Přiznávám, že tyto zážitky mají rysy, které jsou z hlediska našich stávajících perspektiv naprosto nepochopitelné. Např. zdánlivý rozpor v čase. Současný západní názor je, že čas je součástí vesmíru, a že plyne věčně lineárně. Ale lidé s posmrtným zážitkem říkají, že se čas zastavil.

Nedovedu odpovědět lidem, kteří se na tyto nesrovnalosti ptají. Nicméně jsem si jist, že jsou fyzikové a filosofové, kteří by souhlasili, že běžný pojem času má v sobě mnoho protikladů a to bez ohledu na posmrtné zážitky. Rozpory obsažené v posmrtných zážitcích jsou pouze kapkou do vědra.

Dále bych varoval výzkumníky, aby nepodlehli tendenci, že člověk, který byl na druhé straně, musí vědět o všem, co se tam děje. Nikdo se nevrací s pocitem, že je neomylný, nebo že o posmrtném životě ví všechno. Většinou jsou lidé svými zážitky dost zmateni. A je-li někdo omylný zde, před zážitkem, není důvod se domnívat, že se po návratu stane neomylným.

A konečně bude prospěšné, když lidé, kteří se budou výzkumem zabývat, budou brát jeden rys po druhém. Domnívám se, že mohutný projekt, zaměřený na důkaz existence posmrtného života, by nebyl asi dobře pojat, a že by při současném stavu našich vědomostí byl příliš

ctižádostivý. Mám pocit, že věda sama nám důkaz o existenci posmrtného života dát nemůže.

Na druhé straně se domnívám, že velký počet individuálních výzkumů, zaměřených na ověření nějaké užší experimentální domněnky, by mohl poskytnout vědecky použitelné údaje. Domnívám se také, že výsledkem takového nahromadění dílčích poznatků by se otázka, zda existuje posmrtný život, jaksí stala nedůležitou, aniž by byl podán ten jediný dramaticky vědecký důkaz.

Vysvětlím to analogií. Většina z nás věří v existenci atomů, ačkoliv - pokud vím - nebyl podán jejich jediný dramatický důkaz. To, co se zde stalo, je dlouhá řada historického vývoje myšlenek zaměřených na tuto malou hypotetickou částičku. Už stovky let před Kristem formulovali řečtí filosofové jako Demokritos atomovou teorii hmoty. Byla to dedukce jednak na bázi vlastního pozorování přírodních jevů jako je difuze a postupné opotřebování velkých předmětů. V průběhu staletí se pojetí atomu měnilo a měnily se způsoby ověřování atomové teorie, až se stala všeobecně přijímanou.

Věřím, že stejným způsobem by mohlo dojít k všeobecnému přijetí, i bez důkazu, myšlenky, že existuje jiná existence, do které přechází duše při smrti. Uvědomme si, že když vyzýváme člověka s posmrtným zážitkem, aby nám dokázal, že existuje posmrtný život, je to důsledek našeho vlastního strachu ze smrti jako konce veškeré existence. Ale většina lidí, kteří to zažili, vůbec nemá zájem někomu něco dokazovat! Jedna psychiatricka, která sama zážitkem prošla, řekla: „Lidé, kteří to zažili, vědí. Ti ostatní ať počkají!“

Reportér Bernard Pascuito v listě „France Dimanche“ z 1. a 8. listopadu 1981

Ano, po smrti se něco děje!

Pokračuje život po smrti? Již tisíce let se na to táží lidé. Dnes na tuto otázku odpovídají lékaři a jejich tvrzení mění všechny myšlenky, jež bylo možno mít o smrti a posmrtném životě. Odhalují toto:

Ano, po smrti se něco děje, nastává jiný život. Dnes máme dosti pevných důkazů potvrzujících, že určitá forma života pokračuje mimo tělo. Ovšem, prozatím můžeme tento nový život pouze zahlédnout. Kdo jsou tito lékaři? Šarlatáni? Iluzionisté? - Nikoliv! Jsou to američtí vědci, slavní ve Spojených státech, a dokonce lékařské authority. Jel jsem do USA, abych se s nimi setkal. A tak jsem poznal nejprve doktory Kenetha Ringa

na universitě v Connecticutu, Michaela Saboma, kardiologa university v Atlantě, Bruce Greyscha, psychiatra na universitě v Detroitu. Diskutoval jsem s nimi. Předložili mi výsledky svých šetření trvajících již léta. Analyzovali již po léta tisíce případů lidí, kteří klesli následkem nemoci nebo úrazu do hlubokého bezvědomí, mnohdy dokonce tak hlubokého, že jejich elektroencefalogram (grafický záznam registrace bioelektrických potenciálů mozku) byl nulový, a kteří se vrátili přesto k životu. A tyto osoby, které byly lékařsky vzato mrtvy, svědčily o neuvěřitelných zkušenostech, které zažily.

Tunel:

Jak jinak vysvětliti například fantastickou historii, kterou mi vyprávěl Dr. Sabom v Atlantě (Georgia). Je to výpověď nemocného muže uspaného před operací s otevřeným srdcem, který byl po několik okamžiků ve stavu klinické smrti, to znamená, že všechny jeho životní funkce byly zastaveny. Když se probudil, popisoval věci velmi reálné, které by jinak nepoznal. Dr. Sabom mi řekl: „Tento muž popisoval svou operaci jakoby jí byl přihlížel z vnějšku. Abychom pochopili, jak je to zvláštní, musíme si uvědomit, že jednak byl v narkóze, a navíc obličej byl zakryt neprůhlednou rouškou. Ale není pochyb, přesto, že jeho životní funkce byly zastaveny, tento muž „viděl svou vlastní operaci“, pokračoval Dr. Sabom a dodává: „Bylo to, jako bych byl

na operačním stole, ale mimo a nad svým tělem. Nejprve se mi zdálo, že vstupuji do temnoty, přesněji do tunelu. Potom najednou bez přechodu jsem cítil, že moje tělo je operováno.“ - Dr. Sabom pokračuje: „Tento pacient mi popsal věci, které ve skutečnosti nemohl vidět, jako třpytící se kov skalpelu, jímž byl otevřen hrudník, stříkačky vpíchnuté do jeho srdce z každé strany, stříknutí kapaliny. Viděl, což je ještě pozoruhodnější, jak chirurg odebírá částičky srdeční tkáně a jak se probírá v žilách a tepnách. Slyšel praktického lékaře diskutovat s ostatními chirurgy o podrobnostech operace. Zpozoroval dokonce, že jeden z lékařů měl bílé boty s krvavými skvrnami a že u druhého byla krevní sedlina na nehtu pravé ruky.“ Dr. Sabom dosvědčuje: „Všechna tato fakta, jak jsem osobně zjistil, byla přesně správná. Jako kardiolog byl jsem zvlášť udiven dvěma poznáními u pacienta. Za prvé, že viděl, co nikdo z lidí nemůže vidět: Své vlastní srdce a dokonce je popsat velmi správně. Privil, že jeho srdce je mnohem větší, než by byl kdy myslel, a že svým tvarem připomínalo africký kontinent. Tato podoba skutečně existuje. Za druhé shledal, že jeho srdce je jasně bledší (méně červenavé), než se obvykle myslí a to bylo pravdivé. Toto odbarvení nastává vždy, když srdce právě prodělává záchvat, což byl případ nemocného. Toto svědectví je nejdůležitější,“ uzavírá Dr. Sabom, „neboť všechno, co mi ten muž říkal, že viděl, nebylo možno vidět vně operačního sálu, kde ležel, organicky mrtv.

Jak tedy popřít pravdivost takového svědectví, zaručeného velkým lékařem? Zvlášť, když víme, že není ojedinělé! Neboť tomuto pocitu vzdálenosti, odloučení se od těla, svědčí výpovědi dalších pacientů a jsou právě tak udivující.

Výpověď 38 leté těhotné ženy, jež měla vážnou otravu krve:

„Zatím co jsem ležela v nemocnici, viděla jsem nejprve, že se něco se mnou děje. Pak jsem ztratila vědomí. A pojednou jsem byla velmi vysoko, dívala jsem se dolů a viděla jsem své tělo v takových křečích, že málem spadlo z lůžka. Moje sousedky viděly můj stav a volaly ošetřovatelku. Dokonce jsem to slyšela. Ošetřovatelka přišla, položila mne na záda a volala lékaře. Při tom jsem prožívala pocit nesmírné výšky a vzdálenosti a také světla. Cítila jsem, jako bych byla na balkóně, dívala se dolů a viděla všechno, co se dole děje, ale při tom jsem byla od sebe a ode všeho odpoutaná. Poněkud tak, jako bych se dívala na někoho druhého, jiného, jako bych se zúčastnila smrti nějaké osoby na plátně v kině. Byl to pocit velmi klidný, odpoutaný, libý. Viděla jsem všechno tak jasně, jako v televizi. Mé vlastní tělo mi připadalo velmi ošklivé a trochu i směšné, jak tak leželo na lůžku a gestikulovalo, zatím co život odcházel. Dívka na druhém lůžku byla vyděšena. Křeče netrvaly dlouho, jak se mi zdálo, pak náhle jsem neviděla nic a znovu jsem ztratila vědomí. Když jsem se nazítrí probudila už při vědomí,

dověděla jsem se od lékaře, že jsem byla po několik sekund klinicky mrtvá.“ - -

Pocity této ženy se shodují s většinou výpovědí pacientů, kteří prožili klinickou smrt a kteří o nich vypovídali Dr. Sabomovi nebo jeho kolegům.

Jiná mladá žena, se kterou Dr. Sabom mluvil, byla obětí zastavení srdce, následkem odnětí dělohy. Její výpověď je ještě více vzrušující, neboť popis toho, co viděla na „druhém břehu“, je velmi podobný:

„Věděla jsem, že umírám. Bolest byla strašlivá, takže si ani tu bolest nedovedete představit. Volala jsem ošetřovatelku, která, když přišla (lékaři mi to potvrdili) - už jsem nedýchala, ale své mrtvé tělo jsem viděla z velké výšky. Ano, vznášíte se a vidíte své tělo a lidi, lékaře a ošetřovatelky, kteří se vás snaží přivést k životu. A vidíte lidi, již léta zemřelé a mluvíte s nimi a zamilujete se ihned do nich jako do svého otce a matky. Ale mezi vámi a tímto nádherným světem je ještě hranice. Jakási dělicí mříž. Za ní je docela jiný svět. Je to bílé s krásnými oblaky, travou, hezkými stromy, jako ve slunečném dnu se všechno třpytí a všechno je tak čisté. A všichni jsou tak šťastni. Toužila jsem projít mříží a vstoupit do tohoto pěkného světa....., ale byla jsem zadržena milým mužem, který mi pravil: „Odejdi, vrať se tam, odkud přicházíš, tvé děti a mnoho jiných osob tě potřebují. My tě nepotřebujeme. Ještě ne. Připravila jsem se na návrat, ještě jsem se vznášela, ale pak najednou jsem slyšela lékaře, jak pravil ošetřovatelce: „Tak - a je zachráněna!“ - a v tom momentu jsem poznala, že jsem znovu na živu.

Rovněž udivující jsou svědectví získaná Dr. Johnem Audetem, který vedle činnosti sociologa řídí „The International Association for Near Studies“ (Mezinárodní společnost pro studium téměř mrtvých). Je to společnost, které patří všichni lékaři, s nimiž jsem se setkal. John Audete organizuje rovněž výzkumy tohoto druhu v lékařském středisku v nemocnici Saint Francis v Peoria (Illinois). Vyslychal stovky těch, kteří se vrátili k životu a slyšel nejpodivuhodnější výpovědi. Jedna z nich je případ Heleny Nelsonové, žijící na východním pobřeží, která prožila neuvěřitelnou zkušenost:

„Byla jsem po operaci srdce a byla jsem doma v rekonvalescenci. Když se nemoc znovu vrátila. Byla jsem doma sama. Srdeční krize. První věc, na kterou si vzpomínám byla, že jsem na operačním sále a moje tělo je na operačním stole. Viděla jsem se z velmi vysoka a viděla jsem, že jsem mrtva. Nebylo

ve mně strachu. Spíše pocit míru, Zkoušela jsem upoutat pozornost lékařů, ale marně. Chtěla jsem jim říci: „Nechejte tuto ženu, vždyť vidíte, že je mrtvá!“ - Ale neslyšeli mne. - Přesto, že jsem se vznášela, nebylo možno s nimi přijít ve styk. Pokoušeli se a pokračovali v pokusech zachránit mne a já na ně křičela: „Nechejte toho, je to již dobré, už to přece není důležité! Pojednou jsem slyšela, jak jeden lékař říká: „umírá“ - v sále byla panika. „Srdce se zastavilo!“ - A tu jsem cítila, že jsem unášena dlouhým tunelem, na jehož konci bylo světlo. Bože, jak to světlo bylo zářivé! Čím jsem se více přibližovala, tím více jsem pociťovala teplo, které mne obklopovalo. Pochopila jsem, že se účastním něčeho velikého, nádherného! Viděla jsem kolem sebe mnoho lidí. Jejich tváře byly prozářeny jasným, nezkaleným pohledem, který nezapomenu. A tak jsem viděla svou matku i otce, kteří již zemřeli před mnoha lety. Jejich pohled byl pohled jejich mládí. Už dávno jsem na ně zapomněla. Víím, že jsme spolu mluvili, ale nevím již o čem. Pojednou mi otec pravil: „Heleno, musíš se vrátit tam dolů!“ -

Vzpomínám si, že jsem k němu ihned běžela a snažně jsem ho prosila: „prosím tě, neposílej mne pryč, nechci se již vrátit, už bych nesnesla to utrpení!“ - Ale otec byl neoblomný: „Musíš se vrátit, ještě tam máš dole něco ukončit, máš tam své povinnosti!“ - - A tu se bolest vrátila, měla jsem pocit, že vstupuji do něčeho těsného, zdálo se mi, že mé kosti byly lámány nebo mi byly rvány..... A vrátila jsem se do života.“ - -

Když čteme tyto výpovědi, je možno se ptát, zda-li tito lidé, kteří přežili svoji smrt snad spíše nesnili tyto své zkušenosti. Odpověď vědců je kategorická a zní: „Nikoliv!“ - Dlouho zkoumali, podrobili každé svědectví přísné zkoušce, ověřovali, zda pozorované zjevy nepocházejí z léků nebo z uspání. Dr. Ring vypráví:

„Zkušenosti prožité tisíci svědků nejsou ani výtvořiny halucinace, ani přeludy. Nejde ani o sny nebo vymyšlené výpovědi. Jsou to hodnověrné výpovědi, zkušenosti, velmi odlišné od všeho, co v oblasti „zemského“ si je možno představit.“ A dodává: „Zvláštní je, že poprvé v dějinách lidstva začínáme tušit vědeckou základnu myšlenky dosud abstraktní a duchovní - myšlenky duše. Když jsme učinili tyto objevy, začínají desítky důležitých otázek. Jaký je tam život, na tom druhém břehu, jaký šok prožívají mrtví, přicházející ze země, a jaké změny v nich vznikají, když se vrací do normálního života?

Velcí američtí lékaři a vědci, kterých jsem se na tyto otázky tázal, mi odpověděli na všechny tyto otázky a jejich objevy pocházející z výpovědí těch, kteří se vrátili na zem potvrzují, že tyto výpovědi jsou vesměs nezvratné.

Dnes opravdu poprvé může věda odpovědět na velikou otázku, která provází lidstvo od pradávna. Co se děje po smrti? Pokračuje život? A jestliže ano, v jaké formě? Vědci-lékaři potvrzují:

Ano, život pokračuje po smrti. Přinášejí se důkazy, plody dlouholetých výzkumů a pokusů v mnoha případech lidí, kteří se vrátili do života po klinické smrti.“ - -

Nejpodivuhodnějším na těchto případech je, že všichni, kteří se vrátili „tam odtud“, říkají: „Žádný strach, žádný hrozný šok, v okamžiku velké cesty ze života do smrti a potom! Naopak! Tam, na druhém břehu je divuplné místo plné světla, lahody, dobroty, kde navíc nacházíme drahé bytosti, které nás už dávno opustily. Žádný ze zachráněných ze smrti necítil nikdy přítomnost pekla.

Dr. Sabom, věhlasný kardiolog, vyslechl ženu 67 let starou a byla to jedna z nejpodivuhodnějších výpovědí ženy, které se zastavilo srdce po dlouholetých poruchách způsobených tachykardií:

„Cítila jsem, že jsem nesena vzhůru. Nevím, jak bych vám to vysvětlila. Především to bylo velmi krásné. Byly tam stromy a zlaté odlesky. Bylo to jako nádherný západ slunce. Všude byly vodní plochy, ne hluboké. Kráčela jsem vodou a byla jsem celá postříkaná. Jediné, co jsem slyšela, bylo zurčení vody. Na druhém břehu byla moje babička, dědeček, matka, otec i jedno dítě, které jsem však neznala. Byl tam také nějaký muž, ale toho jsem neviděla. Všichni byli šťastni. A pojednou jsem neměla oči pro nikoho jiného než pro manžela, který ke mně přicházel s otevřenou náručí. Šla jsem k němu, už jsem ho neviděla tak dávno. Byla jsem tak šťastna! Kráčel a měl tutéž chůzi a tentýž zjev, jako když se procházel kdysi po pokoji. Byla jsem opravdu tak šťastná, zdálo se mi to vše tak snadné s ním odejít. Byl by mi mohl tak snadno přenést, abych se ani nenamáhala. Zdálo se mi, že mi držel několik okamžiků za ruku. Nikdy jsem nebyla tak šťastná, jako v této chvíli! Po několika vteřinách však bez důvodů a souvislostí, odešel. A já se zase vrátila na zem mezi živé, protože ještě nebyl můj čas

k odchodu. Ale mohu vám přísahat, že jsem se k odchodu nerozhodla já, protože kdyby to bylo záviselo na mně, nikdy bych se již sem nevrátila, byla bych odešla s ním. Byla jsem tak šťastná a dnes se smrti nebojím!“

Je tisíce takových jako tato žena, kteří se nebojí onoho „druhého břehu“, neboť ho viděli jako ráj. Sociolog Dr. John Audete vysvětluje, že se tu nejedná o nějakou náboženskou vizi. Jako důkaz udává, že i ti nejnáboženštější pacienti nemluvili při svém návratu o pekle. Ale vždycky o nádherném světě se stromy, travou, květinami, kde září ono fantastické světlo, o němž jen někteří říkají, že je to Bůh. Nejedná se rovněž o pouhý sen, protože lidé kteří vypovídali, zůstali spojeni se skutečností. Viděli své vlastní tělo, slyšeli mluvit lékaře o své vlastní smrti. Navíc, když ve snu vidíme toho, koho jsme milovali, a který již dávno zemřel, vidíme ho vždycky v zemské podobě. A to je vždycky rozdílné, když začíná život po smrti.

A nyní příběh 43 letého muže, oběti havárie, který na „druhém břehu“ znovu uviděl dívku, se kterou byl před 22 lety zasnouben, a která zemřela na rakovinu.

„Ihned jsem poznal, že je to ona. Viděl jsem ji vnitřním zrakem a shledal jsem ji tak, jako kdysi. Ale současně jsem měl takový zvláštní pocit, mohl jsem totiž rozeznat její rysy, a přesto jsem ji neviděl fyzicky. Je to velmi nesnadné to popisovat, byla to ona, tím jsem si jist, ale neměla své pozemské tělo. Bylo to něco jiného, bytost poněkud průsvitná a přesto beze vší pochybnosti to byla moje snoubenka.“ -

Co udivuje ve většině výpovědí a co dokazuje, že to není sen, je to, že každý, kdo to prožil, byl v tomto novém světě šťasten tak, že ho nechtěl opustit. Jiný případ je případ 56 letého muže, oběti havárie se zastavením srdeční činnosti, když dosvědčuje:

„Už mne nic nebolelo. Už jsem nic nepotřeboval k utišení bolesti. Měl jsem pocit, jako bych se vznášel a kolem mne plulo mnoho hezkých oblaků. Všude kolem mne bylo mnoho modře. Bylo to nádherné. Potom jsem ucítil lehký tlak na hlavě. To bylo také příjemné. Così mne zastavilo ve vzduchu a za několik okamžiků mně bylo řečeno, že je třeba, abych se vrátil na zem. „Ale proč?“ vykřikl jsem. A tu hlas, který nevím komu patřil, mně vysvětlil, že moje práce na zemi ještě není ukončena, že se musím vrátit. Nedovedete si představit, jak jsem byl zklamán. Byl jsem opravdu tak šťastný tam nahoře. Je šťastný, bez utrpení. Ale popsat to, co člověk opravdu cítí, je nemožné. Náš chudý slovník na to nestačí. Je tam všechno tak pokojné a uklidňující. Opravdu jsem se nechtěl vrátit. Tolik jsem chtěl se dále vznášet po zbytek života, chci vlastně říci věčně.“ - -

A přece i on se musel vrátit na zem. Tento návrat je provázen pocitem totožným s pocitem ostatních svědků. Jeden z nich říká:

„Návrat do těla trvá tisícinu vteřiny. Takový je dojem. Návrat, ač tak ultrarychlý, je násilný, neboť se zdá, že tělo je pojednou příliš těsné, než aby tam duch mohl snadno vniknout. A hned na to druhý pocit je návrat bolesti. Jakmile cítíte bolest v místě, které bylo postiženo v okamžiku vaší smrti, poznáte, že se vracíte mezi živé. A po všem štěstí a pohodě, které jste poznali, se vám zdá bolest nesnesitelná.“

Každý tušil návrat této bolesti, proto odmítal se na zem vrátit. Toto odmítnutí je často tak silné, že ti, kteří toto prožili, přiznávají, že byli přesvědčeni o nutnosti návratu pouze myšlenkou, že někdo ve světě živých je ještě potřebuje.

„Vaše děti vás ještě potřebují, jsou ještě malé, co by s nimi bylo,“ mi šeptal hlas, vypravuje mladá žena. A dále říká: „A tu jsem pochopila, že to byla moje povinnost, vrátit se k nim, když mi to bylo umožněno.“ - -

Zdánlivě, když po zkušenosti jsou na lůžku, se cítí všichni stejně. Život se vrací do původních kolejí, je tu navíc jen přesná vzpomínka na podivuhodnou cestu, o které se neodvažují vždycky mluvit se svými bližními nebo lékaři ze strachu, že by se jim posmívali nebo je měli za blázny. - A přece je tu změna hluboká a rychle se uskutečňující. Všichni, kteří prožili tuto zkušenost, pocítují shodné výsledky této změny. „Zpravidla se stávají lepšími manžely či manželkami, nebo lepšími pracovníky,“ vypráví Dr. Ring, americký profesor psychologie na universitě v Connecticutu. Když se jich ptáte po třech až dvanácti měsících po jejich zkušenosti, poznáte, že se stali nezištnější, méně závislí

na materiálních věcech. Podle mínění jejich bližních rozšiřují kolem sebe pocit klidu. Jiný obecný poznatek je ten, že se už nebojí smrti, ale jistě proto, že ji všichni viděli velmi krásnou.

Ale vrátíme se k případu Heleny Nelsonové, jejíž výpověď byla shora uvedena. Bylo také správné dodat, co vypráví po návratu z nemocnice:

„Několik dnů potom, co jsem poznala klinickou smrt, moje děti mne upozornily na prvé znamení změny: „Maminko, neděs se, ale nám se zdá, že už nejsi stejná, jako jsi byla dříve!“ - Nejprve jsem si toho nevšimla, ale po sedmi týdnech jsem se podívala do zrcadla v koupelně a přiznávám, že jsem se nepoznala. Když po nějaké chvíli přišel lékař, řekla jsem mu: To nejsou mé oči, to není můj pohled, to přece nejsem já! - Dlouho si mne prohlížel a jsem si jista, že si myslel, že jsem se asi zbláznila. Ale to, co jsem cítila, bylo potvrzeno všemi, kteří mne dobře znali, a kteří se to dosud neodvážili říci. Ano, změnil se můj pohled, ale změnila jsem se jaksi i já celá. Už jsem pro ně nebyla touž osobou, jako dříve a já usoudila z toho, že když se něco hluboce změní v nitru, změní se i celý vzhled. Vzpomínám si na svou prvou vycházku se svým manželem. Šli jsme obchodním středem města a tu lidé, které jsem nikdy neviděla, mne zastavovali a říkali: „Kdo jste? Kolem vás je velké světlo.“ Že jsem se změnila, dokazuje i to, že jsem se musela rozejít i s manželem, neboť jsme se stali navzájem později během doby cizinci.“ - -

Nádherné svědectví lásky a naděje vydává poslední zkušenost, o níž mi vyprávěli lékaři, s nimiž jsem se ve Spojených státech setkal. Je to výpověď mladé ženy z New Jersey, která před třemi lety zemřela a vrátila se z druhého břehu přesvědčena hlavně o tom, že člověk se smrti nemusí bát! „Moje zkušenosti z onoho světa mně dodaly takovou novou sílu, abych unesla břemeno, které je na mne nyní sesláno. Můj manžel, kterému je teprve 34 let, je postižen rakovinou pankreasu. Zbývá mu několik měsíců života. Je už dva roky nemocen a hodně trpí. Přesto, že se bojím, že ho ztratím, a i když vím, jak mně bude chybět, nebojím se, když ho vidím umírat! - Dokonce mu to přeji, neboť již vím, co je potom, vím, v jakém nádherném světě bude a bude na mne čekat, až se zase sejdem! Jeho smrt sice bude pro mne znamenat to nejhroznější, co mne mohlo v životě potkat, ale budu moci překonávat svůj zármutek, protože vím, že bude mít život pokojný, v němž není bolesti. Tvrdím a vím, že neexistuje to posmrtné „nic“, protože vím, že když tělo umírá, duch - duch žije dál!

A proto se nebojím smrti svého manžela, kterého nade vše miluji!“

The Life after Life (Život po životě)

První kniha Raymonda Moodyho, která vyšla poprvé v roce 1975, už dosáhla více než třech desítek vydání.

Její autor je vzděláním filosof a psychiatr. Po doktorátu filosofie vystudoval ještě medicínu a od roku 1972 se začal jako psychiatr zajímat z lékařského, psychologického a filosofického hlediska o problém smrti. Jeho vstupní myšlenka byla nepochybně velmi originální - Moody začal sbírat výpovědi lidí, kteří byli vráceni životu oživujícími zákroky, když už byli na základě klinických příznaků prohlášeni za mrtvé.

Knih „Život po životě“ je vlastně populární verzí jeho doktorské práce zbavené vědeckého a dokumentárního aparátu nezbytného pro vědecké dílo. Moody shromáždil materiál

o stopadesáti případech, v nichž šlo o stav, který nazval „out of body (mimo tělo), čili prožitků, které dotazované osoby popsaly jako „vyjít mimo tělo po klinické smrti nebo v její blízkosti“. Tyto osoby pocházejí z různých společenských vrstev, z různých míst, jsou různého věku, vzdělání i světového názoru. Na základě těchto výpovědí tvrdí Moody, že jejich zážitky jsou do značné míry shodné a - samozřejmě mimo vyskytující se rozdíly - že odpovídají jistému společenskému modelu, který se rozhodl zrekonstruovat. Již po napsání své doktorské práce se setkal s Dr. E. Kübler-Rossovou z Denverské university, známou tanatoložkou (tanatologie - věda o smrti), která na základě svých výsledků plně stála za jeho výzkumy. Ostatně, tyto výsledky potvrdilo i dílčí studium v socialistické zemi, tedy ve zcela jiném sociálním prostředí.

Moody, jak sám píše v úvodu, nechce svou knihou zdůrazňovat žádné filosofické či světonázorové these, týkající se života po smrti. Přiznává sice, že sám je věřící (metodista), ale že při svých výzkumech neměl dosud ani čas se seznámit s celou historickou literaturou o tomto tématu. Jenom v závěru knihy „Život po životě“ cituje Platona, tibetskou Knihu mrtvých, Swedenborga. Je si vědom, že jistě bude mnoho lidí, kterým se výpovědi zachycené v knize budou zdát nevěrohodné, a že jejich první reakce bude odmítnutí. „Nemám to nikomu za zlé. Sám jsem pociťoval totéž, když jsem před několika lety tyto výzkumy zahájil.“ Motivem, proč se rozhodl zpřístupnit výsledky své práce široké veřejnosti, byla mimo jiné snaha, ukázat na tuto dosud neznámou oblast, ukázat i nápadnou shodu v mnohých výpovědích i účast na úkolu, který se dnes jeví jako převážně humanistický, a jež by bylo možno označit jako „výchovu k dobré smrti“.

Ke knížce napsala předmluvu zmíněná Dr. Kübler-Rossová. Píše v ní: „Třebaže Dr. Moody netvrdí, že zkoumá sám jev smrti, vyplývá z jeho výzkumů, že umírající si zachovává vědomí prostředí, i když už byla konstatována jeho klinická smrt. To souhlasí s mými nálezy, v nichž jsem se opírala o výpovědi pacientů uznaných za mrtvé a vrácených životu často k údivu kvalifikovaných vynikajících lékařů. Soudím, že naše společnost je v současné době v přechodné etapě. Musíme mít odvahu otevřít dveře novým výzkumům, odvahu přiznat si, že naše současné nástroje jsou v této oblasti nedostačující. Podle mého názoru otevře tato kniha mnoho takových dveří lidem s širokými obzory, bude

pro ně zřídlem odvahy a způsobí, že náležitě ocení danou doménu vědeckého bádání.“

(„Naše rodina“ - ročník 1980)

Obsah II. dílu Úvahy o životě po životě

Úvod	1	
1) Nové prvky - Poznání	2	
Město světla	5	
Země bludných duší	6	
Nadpřirozené záchránění	8	
2) Soud	11	
3) Sebevražda	14	
4) Postoj kněží	17	
5) Historické příklady	21	
6) Další otázky	23	
Epilog	36	
Metodologické úvahy	38	
I. Klasifikace	39	
II. Technika rozhovoru		41
III. Vědecká metoda	42	
IV. Náměty pro další výzkum	44	
V. Několik závěrečných poznámek	47	
Podle listu France Dimanche	49	
The Life after Life (Život po životě) - Naše rodina - roč. 1980	56	